

ΑΙΩΝΑΣ

ΜΑΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
Ο
ΑΙΩΝΑΣ
ΛΜΑΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΑΘΗΝΑ
ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1949

ΦΥΛΛΟ

8

(30)

Ο ΑΙΩΝΑΣ ΜΑΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΟΔΟΣ ΜΑΡΝΗ 26 - ΑΘΗΝΑ

Συνδρομές: Έσωτερικόν: Έτησίαν: δραχ. 36.000 - Έξάμην: δραχ. 18.000
Έξωτερικόν: Έτησίαν: Δολλάρια 10, Λίρες 3.

Χειρόγραφα: Κώσταν Δαρρίγον • Εικόνες - Σχέδια: Σπύρον Βάρλαν • Αρχιτεκτονική ύλη: Σόλ. Κυδωνιάτην
Έμβόσματα - Παραγγελίες: Σ. Βάρλαν (Μάρνη 26 - Αθήνας).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΛΙΣΣΑΝΘΗ	Όλοι φέρναν σημάδια στο μέτωπο (ποίημα)
ΖΩΗ ΚΑΡΕΛΛΗ	Τοῦ μοναχοῦ ποῦ ἐγκατέλειπε τὴν σκῆτη του
ΓΑΛΑΤΕΙΑ ΣΑΡΑΝΤΗ	Σκίτσο (διήγημα)
ΛΕΝΑ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ	Οἱ ἀλλόφυλοι (ποίημα)
Β. ΚΟΥΛΗΣ	Τῆς Κατοχῆς (διήγημα)
JIRI WOLKER	Οἱ Ζητιάνοι (ποίημα μεταφ. Βλάση Νέζερου)
Γ. Μ. ΠΑΠΑΧΑΤΖΗΣ	Τὸ νησί ὅλων τῶν πολιτισμῶν
ΑΝΤΡΕ ΜΑΛΡΩ	Ἡ ψυχολογία τῆς Τέχνης (μεταφ. Μίνας Ζωγράφου)
ΣΤΡΑΤΗΣ ΔΟΥΚΑΣ	Χρονικὸν ἱερέως Γρηγορίου Λογοθέτη
ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΡΚΑΚΗΣ	Ὁ «Ἐθνικὸς ὕμνος» τοῦ Σολωμοῦ κι' ὁ Παν. Ταβουλάρης
J. N. GOETHE	Θωρώντας τὸ κρανίον τοῦ Σίλλερ
GIACOMO LEOPARDI	Τὸ τελευταῖον τραγούδι τῆς Σαπφῶς
AUGUST VON PLATEN	Πρόλογος στὰ λυρικά φύλλα
THEODORE DE BANVILLE	Γλύπτη, ἀναζήτη με φροντίδα
Γ. Κ. ΣΤΑΜΠΟΛΗΣ	Κι' ἐξακολούθησε ἡ Μούσα — Ἀθηνᾶς χιτώννα (ποίημα)
Β. ΦΡΑΓΚΟΣ	Μικρὴ εἰσαγωγή στὸ περσονναλισμὸ

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ

ΚΩΣΤΑΣ ΔΑΡΡΙΓΟΣ	Θλιβερὴ διαπίστωση... (χρονικόν)
Α. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ	Ὁ Γκαίτε κι' ἐμεῖς
ΛΕΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΑΣ	Θέατρο: (Ἡ «Δραματικὴ σκηνή» — Δυὸ παλαιοὶ Κάουαρντ)
ΑΡΗΣ ΔΙΚΤΑΙΟΣ	Βιβλία: (Μ. Περάνθη: ὁ Κοσμοκαλόγερος — Τὰ μῆλα τῶν Ἑσπερίδων)
ΤΑΣΟΣ ΒΟΥΡΝΑΣ	» (Νεοελληνικὲς Σπουδές — Σταμάτη Καρατζᾶ: Κοραῆς καὶ Νικολόπουλος — Γ. Δεμοδοῦ: Ὁ Ἱππότης Arperi)
ΑΓΙΣ ΘΕΡΟΣ	» (Γ. Καζαβῆ: Νισύρου Λαογραφικά)
	Ἐπιστολές — Σημειώματα

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΤΕΧΝΗ ΒΕΪ' (τέλος 5ου)	Βούδδας
ΓΚΑΝΤΑΡΑ (4ος;)	Βούδδας

ΕΝΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΑΛΕΚΟΥ ΛΟΪΖΟΥ	Ἄνδρος
—	Ἡ Λουομένη Ἀφροδίτη
ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΤΕΧΝΗ	Βόναςος — Σκηνὴ Κυνηγίου
ΓΚΑΝΤΑΡΑ	Βούδδας
ΤΕΧΝΗ ΤΩΝ ΣΤΕΠΠΩΝ	Μάχη ζώων
ΑΝΤ. ΚΑΡΑΧΑΛΙΟΥ	Μάννα

"NOTRE SIECLE", REVUE MENSUELLE RUE MARNI 26 - ATHÈNES GRÈCE

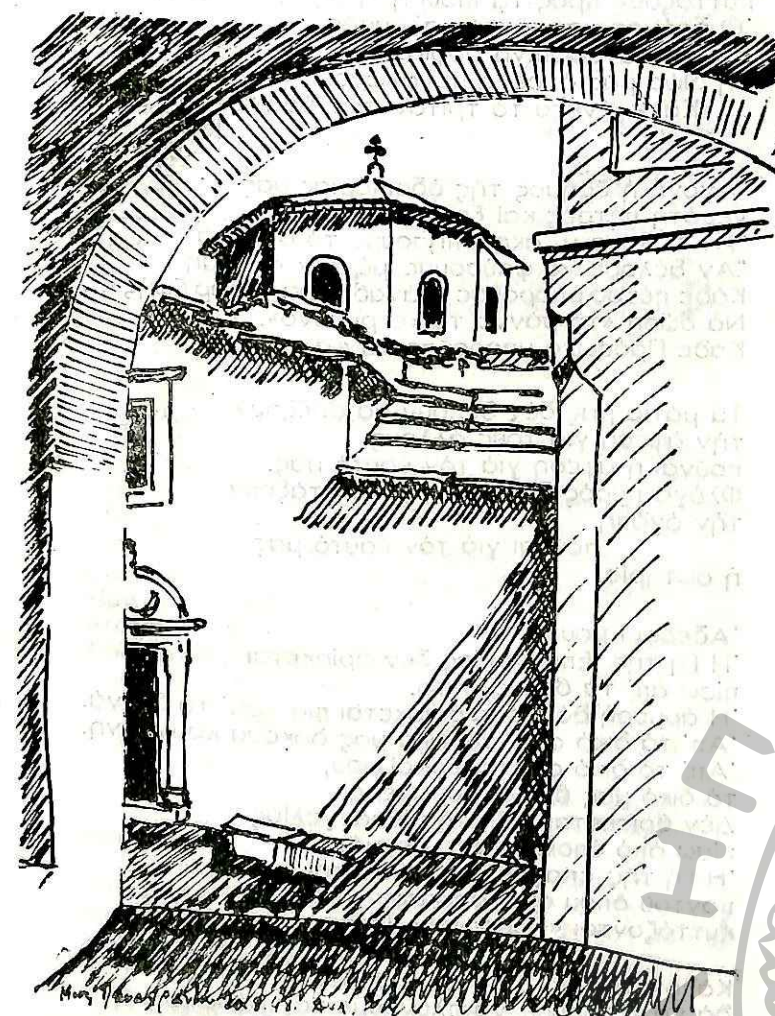
Τιμὴ φύλλου δραχ. 3000

Ο ΑΙΩΝΑΣ ΜΑΣ

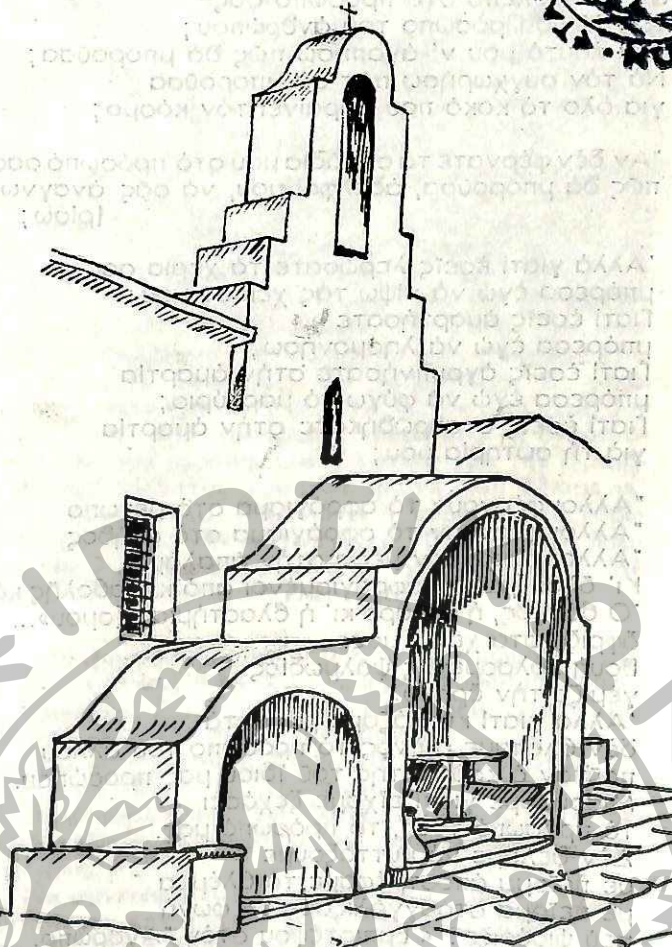
ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΥΝΤΑΞΗ . . . : ΚΩΣΤΑΣ ΔΑΡΡΙΓΟΣ
ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ : Κ. Α. ΜΕΡΑΝΑΙΟΣ
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: ΣΠΥΡΟΣ ΒΑΡΛΑΣ

ΑΘΗΝΑ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1949
ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ
ΦΥΛΛΟ ΟΓΔΟΟ

ΑΛΕΚΟΥ ΛΟΙΖΟΥ

ΑΝΔΡΟΣ

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΚΟΣΜΗΤΕΙΑ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΑΡΧΕΤΟΥ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΔΩΡΕΑ
ΗΜΕΡΟΜ.
ΑΡΙΘ.

Ο ΑΙΩΝΑΣ ΜΑΣ 225

Όλοι φέρναν σημάδια στο Πρόσωπο

«Όλοι φέρναν σημάδια στο Πρόσωπο»

ΖΩΗ ΚΑΡΕΛΛΗ

Αν δεν υπήρχαν τα πρόσωπά σας, αδελφοί μου
μέ, τα σημάδια της αμαρτίας στα χείλη και στο

μέτωπο
πώς θα μπορούσα να γνωρίσω το δικό μου το
πρόσωπο;

Αν δεν υπήρχαν τα πρόσωπά σας, αδελφοί μου
μέ τα σημάδια της φθοράς και του θανάτου
πώς θα μπορούσα να γνωρίσω την ανθρωπινή
Πώς θα δοκίμαζα να της αντισταθώ [μοίρα μου];
αν δεν φέρνατε πάνω στο πρόσωπο
τη σφραγίδα της κατάρτας και της ασκήμιας;

Πώς θα μπορούσα ω, αδελφοί μου
να δώ χωρίς απέχθεια τον εαυτό μου
αν δεν έβλεπα στο πρόσωπό σας
το Αιώνιο Πρόσωπο του ανθρώπου;
Τον εαυτό μου ν' αγαπήσω πώς θα μπορούσα;
Να τον συγχωρήσω πώς θα μπορούσα
για όλο το κακό που βαραίνει τον κόσμο;

Αν δεν φέρνατε τα σημάδια μου στο πρόσωπό σας
πώς θα μπορούσα, αδελφοί μου, να σας αναγνω-
ρίσω;

Αλλά γιατί έσεϊς λερώσατε τα χέρια σας
μόρεσα εγώ να νίψω τις χείρας μου;
Γιατί έσεϊς αμαρτήσατε
μόρεσα εγώ να λησμονήσω;
Γιατί έσεϊς αργυρήσατε στην αμαρτία
μόρεσα εγώ να φύγω το μαρτύριο;
Γιατί έσεϊς σταυρωθήκατε στην αμαρτία
για τη σωτηρία μου;

Αλλοι φέρνουν το σφράγισμα στο μέτωπο
Αλλοι φέρνουν το σφράγισμα στο στήθος
Αλλοι τώκρυβαν μέσα στην απαλάμη
Κι' όλοι ήταν «εσφραγισμένοι από καταβολής κό-
Κι' ό βόγγος, ή κατάρτα κι' ή βλαστήμια [σμου]»...

Ό βόγγος, ή κατάρτα κι' ή βλαστήμια [σμου]...
άφριζε στα χείλη μας.
Βουή κολασμένης ψαλμωδίας
γέμιζε την έρημο.

Αλλά γιατί κυττάζαμε μπροστά
δεν βλέπαμε ό ένας το πρόσωπο του άλλου
πούταν ό καθρέφτης του ίδιου μας προσώπου.

Μισούσαμε γιατί είχαμε ξεχάσει
το πρόσωπό τους, το πρόσωπό μας.
Δεν θέλαμε να κυττάξουμε

μέ πείσμα αποστρέφαμε το βλέμμα
μέ πείσμα στραγγαλίζαμε τη φωνή
που ψιθύριζε: «Εμπιστέψου στον Άνθρωπο.

Εμπιστέψου στον Έαυτό σου».
Και δεν θέλαμε να θυμηθούμε
το πρόσωπο του άλλου

πούταν ή εικόνα και όμοιωση του Άνθρώπου.
Όλοι φέρναν πάνω στο πρόσωπο
τα σημάδια της Αμαρτίας
πούταν όμοια με τα σημάδια της Φθοράς

όλοι φέρναμε πάνω στο πρόσωπο
τά ίδια σημάδια του Πόνου
πούταν όμοια με τα σημάδια της Αγάπης.

Δεν γνωρίζαμε άλλη κίνηση
άπ' αυτήν που τραβάει εμπρός
χωρίς να βλέπει το πρόσωπο του άλλου
πούταν ό καθρέφτης του ίδιου μας προσώπου.

Δεν γνωρίζαμε άλλη κίνηση
άπ' αυτήν που κυττάζει πρὸς τα πίσω.
Γι' αυτό μας έβάρυνε ή κατάρτα
... «και έγινετο στήλη αλώς»...

Όλες οι ανθρωπίνες σοφίες
κυττάζουν πρὸς τα πίσω ή πρὸς τα εμπρός.
Ό δρόμος μας γίνηκε άλμυρός
άπ' την ανθρωπινή σοφία.
Τή δίψα μας όλοένα μεγαλώνει
... «Και έγινετο το τρίτον των υδάτων εις άψιν-
θον»...

Αχονη ή έρημος της όδοπορίας μας
γεμάτη πέτρες και ξερολιδιές.
Αν θέλαμε ν' άκουπήσουμε το βλέμμα
Αν θέλαμε να ψάσουμε με την παλάμη
Κάθε πέτρα μπορούσε ν' αναβλύσει «υδωρ ζωής»...
Νά δώση «το μάννα το κεκρυμένο»...
Κάθε Πρόσωπο μπορούσε να φανερωδεται!

Τα μάτια μας δεν δέλουν να βρέξουν
την άφηση για τους άλλους
πούταν ή άφηση για τον εαυτό μας.
Φλόγα πυρός δεν δέλουν να στάξουν
την αγάπη

πούταν για τον εαυτό μας
ή σωτηρία.

Αδερφοί μου,
Η Γη της Έπαγγελίας δεν βρίσκεται
πίσω άπ' τα βουνά αυτά.
Η άρμυρή θάλασσα βρίσκεται πίσω άπ' τα βουνά.
Απ' τα δικά σας, τα δικά μας δάκρυα καμωμένη.

Απ' το δικό σας, αδερφοί μου,
το δικό μας βόγγος θυμωμένη.
Δεν βρίσκεται ή Γη της Έπαγγελίας
πίσω από οποιαδήποτε βουνά.

Η Γη της έπαγγελίας βρίσκεται
παντού όπου οι άνθρωποι
κυττάζονται «Πρόσωπον, Προσώπων».

Κάποια στιγμή δέλει θυμηθούμε
θα γονατίσουμε να πλύνουμε το πρόσωπο
στο φως από ένα δάκρυ ή ένα χαμόγελο.

Τότε
θα κυταχτούμε... δ' αναγνωριστούμε
πάνω στα σημάδια του ίδιου Πόνου
πούταν τα γνήσια σημάδια της Αγάπης!

ΜΕΛΙΣΣΙΑΝΘΗ

Του Μοναχού, που έγκατέλειψε τη σκήτη του

ΑΠΟ τότε, που δοκίμασα την ήδονή της ζωής
μέ πολλήν δύναμη και παραδόθηκα σ' αυ-
τήν, δεν μπορώ άκέρως να πιστέψω, γιατί
δοκίμασα την ήδονήν του σώματος με άποστρά-
φηκε το πνεύμα.

Γιατί δε με θέλεις, Κύριέ μου; — Τρόμος μου
μεγάλος, αλήθεια, που με τρομάζει, μήπως έγω
σ' άρνιέμαι; Αυτό περιμένει ό δαίμονας, όταν
μδς πειράζει. Γνωρίζει, πώς όταν δοκιμάσουμε την
ήδονή, χάνουμε την δύναμη, δεν βλέπουμε το κύ-
ριον πνεύμα. Δέ σε βλέπω πιά Κύριε των δυνά-
μεων, Κύριε της ζωής, μήπως δε σε ζητώ;

Ξανάρχεται ή φαντασία της ήδονής, με κατα-
τρώγει έπιθυμία. Αμαρτία, που είσαι ήδονική πα-
ρουσία, τουλάχιστον έσύ; Δέ βρίσκω τίποτα. Α-
καρπη είσαι ή δυστυχία μου. Δεν έχω άλλο παρά
τόν τυραννικόν εαυτό μου.

Έχασα τα λόγια της προσευχής άπ' τα χείλη,
που έγεψαν. Δεν μπορώ να λησμονήσω την εικόνα,
τη σκέψη της γέψης. Δεν μπορώ όλόκληρος να κα-
ταραστώ την επικίνδυνη ώρα με γοητεύει ακόμα.

Νά σκίσω το σώμα τουτο μου πρέπει, που δο-
κίμασε την θερμότητα της περιπτώξης. Ποιά ήταν ή ώρα
έκείνη; Μά χωρίσε, μ' αποχώρισε. Τώρα πουθενά
δεν υπάρχει. Νά χτυπήσω τουτο το σώμα να χα-
λάσουν τα ίχνη, που άφησε άπάνω μου ή ήδονική
έπαφή. Δουλεία με κρατάει μολυσμένον, αίσθάνο-
μαι το μόλυσμα, άνησυχία και τιμωρία, άλλοίμο-
νο, σχεδόν ήδονική. Αδυναμία της έφήμερης δύ-
ναμής μου.

Ωραιότητα άγγελική άπ' τ' ανθρώπινο σώμα,
γιατί μδς δαιμονίζεις;

Στεροβμαι την έλευθερία. Δούλος, δίχως έλευ-
θερία του σώματος. Δεν τελειώνει ή άπληστία
ποτέ, ακόμα κι' όταν κυριεύει ή άηδία κι' ή φρίκη.
Φριχτά μ' επισκέπτονται όράματα, άκούω χαώδη
γέλοια. Μουσική της γαλήνης, δε θα σε γνωρίσω
ποτέ. Γλοιώδη λόγια αποβάλλει το στόμα μου.
Κακάθι πικρίας άρμυρης δοκιμάζει ή γέψη, που δο-
κίμασε την ήδονή. Γίνομαι άκάθαρτος. Αν απο-
στραφώ τον εαυτό μου, ίσως θα μωρέσω να τον
έγκαταλείψω σαν δηλητηριασμένο φόρεμα, που με
βασανίζει. Είναι μέσον ή δοκιμασία της άποστρο-
φής. Ας με πλημμυρίσει λοιπόν ή σκληρή άηδία,
για να διαρραγεί το περίβλημα που με τυραννεί.

Δεν πλύνεται με δάκρυα το βλέμμα μου να φύ-
γει ό ρύπος άπ' τ' άνόσιο κύτταγμα. Ωραιότητα
ήδονή, γιατί με παιδεύεις με την πολλήν έμορφή,
που μπορεί να επιδείξεις; Άνοιγουν τα μάτια
μου ύπέρμετρα. Δεν μπορώ να τα σφαλίσω. Χώ-
νονται τα βλέμματά μου στα όράματα της γήινης
έμορφας, έξογκούται το φως μου. Έντός μου εί-
ναι ή αιώνια ψυχή, έντός μου.

Γεμάτη ωραιότητα μδς δόθηκεν ή ζωή, μδς την
έδωσες, Κύριε. Μήπως θα σε συζητήσω; Δεν ζη-
τάς τίποτε, έγω ζητώ να σου δώσω, να σου πα-
ραδοθώ. Είμαι έλεύθερος και δεν μπορώ να κυ-
βερνήσω την έλευθερία μου. Δέ με κρατάς, έγω
ζήτησα να σε κρατήσω. Μ' αφήνεις έλεύθερον να
σ' άρνηθώ, σώσε με, όταν δε θέλω να σωθώ, θα

χάσω και τ' όνομά σου άπ' το στόμα μου. Κα-
ταντā ήδονή ή άπελπισία μου, γίνεται άνακούφι-
ση. Συνηθίζω τις τύψεις και ταιριάζομαι μ' αυτές.
Βαρέθηκα και συνήθισα τους στεναγμούς μου. Μ'
άνακουφίζουν οι τυραννικές φωνές μου. Περιέργη
με κατέχει μετάνοια. Δεν άκούω τίποτα, με πνί-
γει ή σιωπή. Πότε ύποσχέθηκα τόση δύναμη στο
πρόσωπό μου; Πίστεψα, πώς είμαι δυνατός και
δεν μπορώ να πιστέψω στην τέση μου αδυναμία.

Δεν σχηματίζονται τα λόγια της προσευχής
μέσα στο στόμα μου. Δεν ξέρω να μιλήσω άλλην
καλήν όμιλία. Ποιά γλώσσα τώρα να μεταχειρι-
στώ; Που να στραφώ δίχως την εικόνα του Θεού
έμπρός μου; Δεν έμαθα μοναχός μου ναμαι. Που
θα πάω έξω άπ' της πίστης το καταφύγιο; Ποιά
ζωή με καλεί, άφου τη φοβούμαι; Άρρυθμες, ά-
ρύθμιστες, άναρίθμητες δυνάμεις μοιράζονται την
ύπαρξή μου. Δεν ξέρω ν' άπαντήσω, άφου χάνω
τόν Κύριον Λόγον άπάντηση σε κάθε άμφιβολία.

Σέ φωνάζω την ώρα του φόβου. Πώς είναι Θεέ
μου, ή αγάπη σου, όταν μπορώ κι' άπελπίζομαι.
Ουσία θαυμασία άπ' τ' ανθρώπινο σώμα, όταν
γνωρίζεις χαράν ήδονής, έφήμερα λησμονείς την
καταστροφή, που σε περιμένει.

Είναι ή τιμωρία. Έχασ' άπ' τα μάτια μου τη
μορφή της θεότητας, φοβούμαι, πώς θ' άρνηθώ την
ανάγκη του Θεού, τρομάζω τη μοναξιά μου και
μαίνομαι. Αποζητώ τις θεϊτες βλέψεις κι' έμποδί-
ζομαι. Ποτέ πιά δε θ' άκούσω τη φωνή των άγγέ-
λων. Έχασα την άγνότητα, που με βοηθούσε.
Όταν δοκιμάσεις την ουσία της ύλης, δεν μπο-
ρείς να ύποφέρεις τη στέρηση, που άποκαλύπτει.

Αμαρτία όλόκληρη, δεν αίσθάνομαι το πνεύ-
μα, την σεβαστήν ανάγκη. Τα μάτια μου γεμίζουν
γυμνότητα. Δεν άρνιέμαι, χρειάζεται ή άκεραιό-
τητα της προσφοράς. Γιατί ανακάλυψα την ωραιό-
τητα του σώματός μου; Η ήδονή μου έδωσε γι'
αυτό περηφάνεια. Πυκνώνει ή περηφάνεια γύρω
στην ψυχή και την καταπνίγει. Έχασα την ήσυ-
χία της ψυχής άπ' το πάντα άνήσυχο σώμα. Με
κομματιάζει ή ήδονική έλευθερία.

Ασκοπα σε κουράζω σώμα δυναμωμένο. Έκ-
τελώ μετάνοιες άπιστες. Έξαφνα φοβούμαι πολύ
την τιμωρία, Κύριέ μου, γιατί τιμωρείς, γιατί μδς
έδωσες τουτο το σώμα της ήδονής.

Χρειάζεται πολλή όδύνη για να λησμονήσει το
σώμα την ήδονή της έμορφας του. Στέρησή μου
καλή σε βαρέθηκα. Μου έδινες ύπομονή, τώρα με
τυραννούν οι άκούραστες άνυπομονησίες της όρ-
μής μου.

Νά συντρίψω τα λόγια στο στόμα μου. Κι' αυτά
μου δίνουν την ήδονή της ανθρωπίνης παρουσίας
μου. Κι' αυτά ήδονίζουν το ζωντανό μου στόμα.
Νά καταστρέψω την άτομική μου όμιλία, μ' έμπο-
δίζει ν' άκούσω.

Μόνο του Κυρίου ό Λόγος καθαρίζει. Η σιω-
πή οδηγεί πρὸς τον Κύριον. Καμμία φωνή δεν με
καλεί. Συστρέφομαι, συναναστρέφομαι μόνος μου
την ήδονή της ζωής.

ΖΩΗ ΚΑΡΕΛΛΗ

Ο Ε θάξερε να πει πως γίνηκε κι' ήρθε μπρός στα μάτια του η εικόνα του τυφλού. Τούτη την ώρα, σ' αυτό τον δλόφωτο τόπο, όταν ή λάυρα του μεσημεριού έκανε τη γή ν' άχνίζει καυτή και τη θάλασσα ν' αστράφτει με μικρές χρυσές ανατριχίλες!

Ήταν ξαπλωμένος στην ακροθαλασσιά και το πεσί του τσουροφλιζόταν πάνω στην άμμο την ένιωθε στις πλάτες, στους ώμους, στα χέρια—ψιλές ψιλές βελόνες κατακόκκινες που τρύπωναν από τους πόρους του και λυώναν μέσα του τη φωτιά τους.

Από την ίσκιάδα του πεύκου έρχονταν ως αυτόν τα γέλια, κι' οι κουβέντες της συντροφιάς του. Στην άρχή, όταν άπόμεινε μόνος εκεί, τούτοι οι ήχοι ήσαν γι' αυτόν μια πρόσκληση δροσιάς. Έπειτα μιάς και δεν κατόρθωναν να νικήσουν την ένταση του ήλιου, σιγά-σιγά χαλαρώθηκαν, χλώμιαν, σά να φύγαν πέρα μακρινά. Μόνο τα μηνίγγια του άκουγε πιά, έναν καυτό χτύπο που άγκάλιαζε μέσα του όλη τη Φύση. Κρατούσε τα μάτια κλειστά τυφλωμένος από το πολύ φώς, μά ήταν σά να είχε γίνει ό κάθε πόρος του κορμιού του κι' από ένα μικρό έρεθισμένο ματάκι, χίλια τέτοια, τό ένα κοντά στο άλλο, που παίρναν τό φώς και τό χύναν στο αίμα του σπάταλα. Παίρναν όλο τούτο τό φωτεινό περίγυρο, τά πεύκα, τη θάλασσα, τόν ουρανό, κάτι μικρά μπαμπакένια συννεφάκια, τις λαμπρίτσες και τις χρυσόμυγες και τά άσπρα τά κάσασπρα κοχύλια. Τά παίρναν, τά γυρίζαν, τ' ανακάτευαν με τόν ήλιο και τάρχιγαν στο αίμα. Κι' αυτό πιά θερμοασμένο, ξετρελλαμένο από την κάψα τά σόλιζε με πολύχρωμα άστρα κόκκινα, μπλέ, χρυσά και πράσινα, πιό πολύ κόκκινα και χρυσά, και τάστελνε στα κλεισμένα βλέφαρα. Κι' αυτά βλέπαν. . . Τούτη την ώρα ξεθάφτηκε άπίθανα από πολύ βαθειά του η εικόνα του τυφλού. Κι' ήρθε και αυτή στολισμένη με τά φανταχτερά άστράκια.

—Άπό δώ είναι ό γιός μου ό Άντρέας, είπε ό πατέρας καμαρώνοντας. Φέτος τελειώνει τό γυμνάσιο και σέ λίγα χρόνια θα στέκει στη θέση μου, με τό καλό...

Είχε άπλώσει τό χέρι του να χαιρετήσει μά σταμάτησε στη μέση την κίνησή του. Ό άνθρωπος που καθόταν στην πολυθρόνα ήταν στραμένος στο μέρος του πατέρα. Τά μάτια ήταν σβυσμένα και τά χείλη χάραζαν σ' ένα θλιβερό βιασμένο χαμόγελο.

—Νά σου ζήσει, είπε. Χαίρω πολύ που έχεις τόσο μεγάλο γιό. Πότε κιόλας!...

Σταμάτησε λίγο πάντα στραμένος στον πατέρα, κι' έπειτα συνέχισε την άρχινισμένη κουβέντα που είχε κοπεί με τόν έρχομό του Άντρέα. Είχε μια συρτή χαμηλή φωνή έτσι σά να φοβόταν μήν πληγώσει τόν άλλον με δυνατώτερο ήχο.

—... Γι' αυτό ήρθα μόνος να σέ παρακαλέσω, έλεγε σιγά. Τό παιδί είναι πολύ έξυπνο, μπορεί να της δοθεί ή ύποτροφία, να τελειώσει τό γυμνάσιο. Θα είμαι κι' εγώ πιό ήσυχος.

—Σου τό είπα, θα κάμω ό,τι μπορώ, τόν σταμάτησε ό πατέρας. Πόσω χρονώ είναι ή κόρη σου;

—Δώδεκα. Είναι μικρή, δέ λέω. . . Δεν έχει δικαίωμα άκόμη. Όμως αν μιλήσεις εσύ στο συμβούλιο κάτι μπορεί να γίνει. Δεν είναι καήτοι. . . τό άξίζει. . . είναι πρώτη στην τάξη της. Σίγουρα θα της την δώσουν μετά δυό-τρία χρόνια. Εγώ όμως στο μεταξύ μπορεί και να πεθάνω. . .

—Νά μείνεις ήσυχος, τελείως ήσυχος, ξανάπε ό πατέρας και σηκώθηκε βιαστικά. Μόνο με συγχωρείς έμένα έχω δικαστήριο πρέπει να σ' αφήσω.

Ό άλλος σάστισε, τά χέρια του παίξαν τρομαγμένα

Σκίτσο

σάν κάπου ν' άκουμπούσαν και να χάσανε τό στήριγμα.

—Ναι, ναι, είπε στόν ίδιο τόνο. Μη σέ κρατώ εγώ. . . Εγώ θα περιμένω τη μικρή, όπου να είναι θάρθει να με πάρει από δώ.

Ό πατέρας έφυγε. Είχαν μείνει οι δυό τους στο δωμάτιο. Ό Άντρέας προσπαθούσε να προσηλώσει την προσοχή του στην άνοιχτή έγκυκλοπαίδεια, έτσι σά να ήταν δυνατό να τόν δει πώς κάτι μελετούσε. Τό θυμάται άκόμη τόσο πολύ προσπαθούσε να φανεί πώς κάτι διάβαζε. . . Τό τηλέφωνο χτύπησε μιά, δυό φορές και ή Μαίρη ή δαχτυλογράφος, στο πλαϊνό δωμάτιο, άρχισε να μιλάει άτελείωτα. Έπειτα, σάν τώκλεισε, πέρασε τό κεφάλι της μπρός από την πόρτα και του φώναξε τσα-πίνικα:

—Γειά σου, Άντρέα. . .

Δέν της άποκρίθηκε. Μιά παραέξηνη ντροπή φούσκωνε μέσα του που όσο περνούσε ή ώρα τόσο και μεγάλωνε. Κάτι δλότελα άνεξήγητο τόν ώθουσε να μη δίνει την παρουσία του. Ήθελε, πολύ τό ήθελε κάτι να πει μά αυτό σταματούσε σάν κόμπος στο λαιμό του.

Άπέναντι, ακριβώς άπέναντι καθόταν ό τυφλός. Είχε τό κεφάλι λίγο σκυφτό, τό πρόσωπό του δέν χαμογελούσε, γι' αυτό και δέν έμοιαζε θλιμένο πιά. Μιά ήρεμία ήταν χυμένη άπάνω του, μια έγκατέρευση. . . Και τά χέρια του τό ένα άπάνω στο άλλο όλο συγκέντρωση και καρτερία ήσαν κι' αυτά. Σίγουρα άκουσε τό τηλέφωνο μά δέ σάλεψε. Και τη Μαίρη την άκουσε μά δέ σάλεψε. Μόνο τά βήματα του δίναν μια ταραχή, μια άνεπαίσθητη σύσπαση στο πρόσωπο. Γύριζε έλαφρά πρós την πόρτα και τά παρακολουθούσε μά ό ήχος που ρχότανε πρόδινε πάντα την προσμονή του.

Ή ώρα περνούσε. Σκοτεινίαζε έξω. Πάλι χτύπησε τό τηλέφωνο. Ή Μαίρη σηκώθηκε πάλι και τόν πείραξε: —Στά σκοτάδια διαβάσεις, Άντρέα;

Ήρθε μέσα, άναψε τό φώς.

—Σέ λυπάμαι παιδάκι μου! έκαμε και γέλασε μόνη της.

Θυμάται καλά πώς θέλησε πάλι κάτι να πει να δικαιολογήσει τη σιωπηλή του παρουσία. Ήταν όλος άνεξήγητη ντροπή και σύγχυση. Θυμάται καλά πώς δέν μπορούσε να διαβάσει και πώς όλη την ώρα που τά μάτια του παίζαν στίς τυπωμένες γραμμές μονολογούσε βουβά: «Πρέπει κάτι να πώ. Νά, κάτι τέτοιο. Μηπως θέλετε έναν καφέ; ή σάς φυσάει τό παράθυρο, να τό κλείσω; Πρέπει. . . πρέπει. . . Είναι γελοίο να κάθουμαι έτσι εδώ σά να μην ύπάρχω, σά να μην ύπάρχει».

Κείνη την ώρα, πάνω στο μπερδεμά του σβύσαν τά φώτα. Τρεμόπαιζαν λίγο στην άρχή μια-δυό φορές κι' έπειτα σβύσαν δλότελα. Ό τυφλός δέν σάλεψε, κι' ό Άντρέας κρατήθηκε, σά να μην είχε γίνει τίποτα. Μόνον που ή γραφομηχανή πάλι σταμάτησε και πάλι ή Μαίρη ήρθε στην πόρτα.

—Τί γίνθηκε, Άντρέα; Κάηκαν οι άσφάλειες;

Της άποκρίθηκε ξερά: —Δέν ξέρω.

Λίγο, ελάχιστο φώς έρχόταν από τόν ουρανό που δέν είχε νυχτώσει δλότελα. Έρχόταν ίσα-ίσα για να δείξει πόσο ήρεμα μέναν τά χέρια του τυφλού.

—Θά τηλεφωνήσω στην εταιρεία, είπε ή Μαίρη, μά κανείς δέν της μίλησε.

Σήκωσε τό άκουστικό. Βούιζε. Τό κατέβασε νευριασμένη. Πήγε στο παράθυρο και από εκεί φώναξε:

—Και στο δρόμο δέν έχει φώτα. . . Άντρέα έλα να δεις. Δεν είναι ψυχή έξω. . . Κάτι θα συμβαίνει. . . Σίγουρα κάτι θα συμβαίνει. . .

—Άνοησίες! την έκοψε ό Άντρέας, σάν τί θες να συμβαίνει.

Τώρα είχε σκοτεινιάσει δλότελα και δέν ξεχώριζαν πιά τά χέρια.

—Ού μανούλα μου εξακολούθησε ή Μαίρη. Άσκημο που είναι τό σκοτάδι! . . . Τόσην ώρα τά φώτα σβυστά και ψυχή έξω. . . Θα φύγω. . . Φοβάμαι. . . Άλήθεια φοβάμαι.

Ή Μαίρη έφυγε και μείναν οι δυό τους στο σκοτάδι και στη σιωπή.

—Είμαι κι' εγώ άνήσυχος, έκαμε κάποτε ό τυφλός.

Ό Άντρέας τόν πλησίασε αιδόρμητα. Έτσι όπως έριχνε στο γεράκο της γειτονιάς τό νόμισμα. Άκούμπησε τό χέρι του στο γυρτό ώμο.

—Γιατί ν' άνησυχείτε, έκαμε γλυκά. Κάποια βλάβη θα είναι.

—Άνησυχώ για τη μικρή. . . Άρχισε πολύ.

—Θέλετε να σάς συνοδεύσω εγώ; πρότεινε τότε ό Άντρέας δειλά. Κανένας δέν έβλεπε πόσο κόκκινα ήσαν τά μάγουλά του. Κανένας δέν ήξερε πώς εκείνη την ίδια στιγμή θαρούσε όλος ντροπή πώς άκουγε τις ευχές του γεράκου: «Νά συγχωρεθούν τά πεθαμένα σας» πώς άκουγε τη μητέρα να λέει με έγνοια: «πονετικό παιδί ό Άντρέας!» Κι' ούτε ήξερε κανείς πόσο κακό του έκανε τό ίδιο του τό χέρι πουύμενε έτσι προστατευτικό άπλωμένο.

Πάνω στην ώρα άναψαν τά φώτα. Κείνη τη στιγμή άποκρινόταν κι' ό τυφλός:

—Εύχαριστώ πολύ. Θα περιμένω λίγο άκόμη αν δέν σάς πειράζει. . . Θα περιμένουμε μαζί τό φώς. . .

Πώς να πεις ότι τό λαμπιόνι φέγγει ψηλά; Πώς να τό πεις; Δέ γίνεται. Κάνεις λοιπόν πώς εισαι κι' εσύ στο σκοτάδι, πώς τάχα γίνθηκε κάτι τυχαίο και δέν βλέπεις και οι δυό. . . Έτσι περιμένετε καρτερικά τό φώς.

Ή Μαίρη δέν ξαναγύρισε. Τό τηλέφωνο χτύπησε πάλι και πάλι. Έπειτα γίνθηκε σιωπή, κι' έπειτα άκούστηκαν τρεχάτα βήματα στη σκάλα, στην είσοδο. . . τρεχάτα, λαχανιασμένα και ή φωνή:

—Μαμμά μου. . . Ήρθα. . . Ήρθα. . .

Είχε κοκκινίσει από τό τρέξιμο. Τά μάτια της ήσαν κλαμένα κι' ή φωνή της ραγισμένη από τό παράπονο.

—Δέ μάς άφηναν να φύγουμε. Κάναμε μάθημα για τόν πόλεμο. Τί πρέπει να κάνουμε όταν γίνει πόλεμος, όταν θα βομβαρδίζουνε. Εγώ δέν άκουγα τίποτα. . . Ούτε λέξη.

—Μά γιατί, παιδάκι μου, γιατί;

Τό πρόσωπο του πατέρα της γελούσε και τό χέρι του της χάιδεε τό ένα κοιτιδάκι.

—Γιατί να μην άκούς τό μάθημα;

—Με περίμενες τόση ώρα μαμμά, δικαιολογήθηκε τό ίδιο παραπονεμένα. Μά δέ μάς άφηναν. Μόλις άναψαν τά φώτα σχολάσαμε κι' έτρεξα. . .

—Άναψαν λοιπόν τά φώτα!

—Ναι, είπε ή μικρή απλά.

Και ό Άντρέας που τό άκουσε κοκκίνισε πάλι, και πάλι δέ μίλησε.

Τώρα τό κεφάλι του είναι φλογισμένο από τόν ήλιο. Πυρωμένο από τόν ήλιο. . .

Οι φωνές και τά γέλια της συντροφιάς του άκούγονταν πιό καθαρά, σά νάρθανε πάλι κοντά του.

Κάποιος του φώναξε:

Άντρέα. . . θα έξατμιστείς!

Γέλασε και άνασηκώθηκε τινάζοντας τους άμμους.

Ή εικόνα του τυφλού λούφαζε πάλι βαθειά του, άφήνοντας μόνον την άπορία του έρχομού της: πώς γίνθηκε και τά συλλογίστηκε τώρα όλα τούτα έπειτα από τόσα χρόνια. . . Τέντωσε τά μουνδιασμένα μέλη του, βούτηξε στη θάλασσα κι' έδιωξε με την κίνηση και τη δροσιά

της όλα τά πολύχρωμα άστέρια που είχε χύσει ό ήλιος μέσα στο αίμα του. Γίνθηκε πάλι ό Άντρέας ό άπλός, ό χαρούμενος Άντρέας. Ένα μέλος μιάς μεγάλης συντροφιάς. . . Έτσι πλησίασε τούς άλλους. . . Πήρε μέρος στις κουβέντες τους, στα γέλια, στα πειράγματα. Όλα ήσαν φυσικά και όμορφα κάτω από τόν ίσκιό του δέντρου. Μόνον που σάν κάτι κρυφό να δούλευε μέσα στην ψυχή του. Κάτι θλιμένο και καρτερικό. . . σάν τη φωνή εκείνου πριν από τόσα χρόνια: «Α, ώστε άναψαν τά φώτα!» . . . Γελούσε, μιλούσε κι' αυτό φούντωνε εντός του, όλο και πιό πολύ, όλο και πιό πολύ, ώσπου έξέσπασε άκράτητα.

Σταμάτησε άρχινισμένη κουβέντα και ρώτησε απότομα τη μια από τις δυό κοπέλες που καθόνταν πλάι του:

—Πές μου Βούλα, πές μου, αν ήμουνα τυφλός πώς θα μου φερνόσουνα;

Τόν κοίταξε στην άρχή παραξενεμένη κι' άμέσως έσκασε τά γέλια.

—Χά, χά, χά. . . Σέ πείραξε ό ήλιος!

Γέλασε κι' αυτός μαζί της. Ό ήλιος. . . τό πολύ φώς. . . σίγουρα τόν πείραξε. . .

—Γιατί τό ρώτησες αυτό, Άντρέα; ρώτησε ή άλλη δίχως να γελάει.

Της χαμογέλασε άχνά με μισόκλειστα μάτια. Γιατί; γιατί; . . . Ή άνησυχία του κατάπεσε, έτσι όπως είχε ρθει. Άνοησίες. . . να πει σ' ένα κορίτσι για τό πώς ένιωσε πολύ νέος σάν έμεινε μια ώρα μόνος μ' έναν τυφλό, να πει για την ντροπή του που δέν μπορούσε να φερωθεί απλά. . . Άνοησίες όλ' αυτά. . . με τέτοιο φώς, με τέτοια θάλασσα!

Άνοιξε δλότελα τά μάτια, χάρηκε την ωραία γραμμή του λαιμού της, τά μαλλιά που αστράφτανε χρυσίζοντας, τη μελαχρινή επιδερμίδα. . . Της γέλασε.

—Όμορφα που είναι!

Όμως αυτή δέν άκουσε. Κοίταζε πέρα από τη θάλασσα και από τόν ήλιο. . . Κι' είχε δυό μάτια γαλανά, θλιμένα. . . δυό μάτια φορτωμένα έγνοια.

Θέλησε να της πει: Είσαι σάν παιδί που τό πικράνανε.

Θέλησε να της πει: Θαρωώ πώς εσύ θα ήξερες να φερθείς σ' έναν τυφλό.

Μά πάλι δέν μίλησε. Όπως τότε!

ΓΑΛΑΤΕΙΑ ΣΑΡΑΝΤΗ

ΟΙ ΑΛΛΟΦΥΛΟΙ

Κάτω στις φυτείες
στις πελώριες δενδροστοιχίες ανάμεσα
σημάδιασαν τούς άλλοφυλους
στα μούτρα, στις πλάτες, στο στήθος
με άσπρο, με μαύρο, με κόκκινο μαρτύριο.
Κ' οι άλλοφυλοι έσκυφαν καρτερικά
κ' έγλυφαν τις πληγές των σά σκύλοι
και τό νημένο των αίμα.
Κοίταξαν τόν άμείλικτον ήλιο,
και τά σκισμένα των μέλη
σέ στάση προσευχής άνυψωθήκαν.
Σπαράχτηκαν οι κρανίες των,
άπάλυναν τ' άναφυλλητά των.
Λάτρειαν σιωπηλά
τόν δμοιο τους επί ξόλου κρεμάμενον.
Ή άγρόρσθημη νοσταλγία της μελωδίας των,
σπασμένη φουαρμόνικα παιδιού,
άπλώθηκε πέρα απ' τό ήλιοβασίλεμα.
Ό λυτρωμένος λογμός των
άνδρώθηκε στην ψυχή των.

ΛΕΝΑ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

Ο μεγάλος αδερφός είχε γυρίσει απ' τὸν πόλεμο σὰν πού γυρίζει ἓνα δειλό, ντελικάτο ἀγόρι πού τὸ χυμῆξαν ἀλητόπαιδα καὶ τὸ χτυπήσαν καὶ τοῦ πήραν τοὺς βόλους. Γύρισε μ' ἐνάμισυ χέρι, κρουπαγήματα καὶ τὸ ἴδιο πὲς παράπονο. «Γιατί νὰ χτυπιόνται τὰ παιδιὰ—τὰ δυνατὰ μὲ τὰ δυνάτα; Γιατί;»

Τὸ σπῖτι ἦτανε χαμηλὸ—ὑπόγειο—κι ἀπὸ πάνω μας τὸ πεζοδρόμιο κοντὰ στὰ στενὰ παράθυρα περνοῦσαν ἄδύνατα ἀδερφικά πόδια καὶ μπότες ξένες, βαριές, μὲ αὐθάδικα, τρανταχτὰ χτυπήματα σὰ νὰ θέλανε νὰ λυώσουν τὴ γῆς ἀπὸ κάτω τους—νὰ λυώσουν τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ κάτω ἀπ' τὴ γῆς.

Ὁ Γιαννάκης, ὁ μικρὸς ἀδερφός ἔπαθε ἀποβιταμίνωση (ἄλλο τοῦτο πάλι—ἀρρώστια τῆς ἐποχῆς, ἀπὸ τὴν ἀναφαγιά) καὶ πρὶς τῆς πόδια του ἄμει, λαχανίδα καὶ χυλὸ δίχως κόμπο λαδάκι—τί καλὸ περιμένεις;

Τοῦτο τὸ μικρὸ ἄσχημα τὸ σημάδεψε ἡ μοῖρα του ἀπὸ τὴν ἀρχή. Μάνα δὲ γνώρισε—πέθανε λίγο ὕστερα ἀπὸ τὴ γέννα του. Ὁ πατέρας εἶχε πεθάνει προτοῦ. Ἡ ἀδερφή μας στάθηκε καὶ μάνα του. Ἀπὸ τὰ ἔξη χρόνια του τὰ τρία τῆς μεσὰ στὴν κατοχὴ καὶ στὴν πείνα.

Πρὶς τῆς πόδια του—νὰ βλέπεις ἓνα φουσκωμένο πετοῖ, φτερόν, σχεδὸν διάφανο, γυαλιστερό ἀπὸ τὸ τσίτωμα καὶ ἀπὸ μέσα σὰν ἄδειο. Συχαμένο πράμα, ἀνατριχιάζεις νὰ τ' ἀγγίζεις—καὶ νὰ τὸ βλέπεις ἀνατριχιάζεις. Μόνο πὼς εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Γιαννάκης μας, ὁ μικρὸς ἀδερφός, πού τὸν ἀγαπᾶμε καὶ ἀγαπᾶμε καὶ τὴν ἀποβιταμίνωση, τὰ πρὶς πόδια, ὅπως ἀγαπᾶμε τὰ δμορφα, παρακαλιάρικα μάτια του καὶ ἀγαπᾶμε τὶς ἀδύνατες στριγγὲς κλάψες, πού ζητᾶνε ψωμί. Αὐτὲς τὶς κλάψες, πού δὲν ξέροντες πόσο βασανιστικά σουβλᾶνε τὶς καρδιές τῶν μεγάλων καὶ γι' αὐτὸ δὲν ἔχουν συγκρατημὸ. Ὅσες ὥρες ἔχει ἡ μέρα δὲ σταματᾶνε.

Μόνο τὴ νύχτῃ τὸ γλυκὸ νάρκωμα τοῦ ὕπνου ἡσυχάζει τὶς τυραγνισμένες ὑπαρξοῦλες τῶν παιδιῶν. Ἡσυχάζει καὶ τοὺς μεγάλους, πού τὰ παραστέκουνε. Ἐρχεται σιγά, βαθαίνει τὰ κακοπαθημένα σώματα, μουνιάει τὶς κουρασμένες στὴν προσμονὴ ψυχές, τέλος ἡ σκέψη ἀποκάμει νὰ τοῦ ἀντιστέκεται, συμμαζεύεται, ζαρώνει—ἓνα τοσοδούλικο κλειστὸ κομπάκι μὲς σὲ τὸ μυαλό—σφαλοῦνε τὰ μάτια καὶ πὰ οἱ ὄρες περνᾶνε σὰ μιὰ μόνο στιγμὴ—καὶ δὲν ξέρεις, μπορεῖ, ὅλο τὸ κακὸ νὰ πνιγεί μέσα σ' αὐτὴ τὴ στιγμὴ καὶ τὴν ἄλλη στιγμὴ, αὐριο πού θὰ σηκωθοῦνε, νάχει ἀλλάξει τὸ ριζικὸ τῶν σκλαβωμένων ἀνθρώπων, πού ἐλπίζουν ἀκόμα. Ναί, καὶ ἡ νίκη καὶ ἡ ἐλευθερία θάρθουνε μιὰ μέρα πού τοῦτοι οἱ ἀψηλοί, ξανθοὶ δαιμόνοι τῆς Εὐρώπης μὲ τὶς πράσινες στολὲς καὶ τὶς μπότες θὰ φεύγουνε στὰ τσακίδια, σκυφτοί, βουτηγμένοι στὸ μπουχό, πού θὰ σκάνουν τὰ βαριά, κουρασμένα τους βήματα.

Μόνο γιὰ τὴ Ζωῖτσα, τὴν ἀδερφή μας ξεγράφτηκαν καὶ τοῦτα τὰ τελευταῖα ἀγαθὰ. Ἡ ἐλπίδα καὶ ὁ ὕπνος ὁ ἡσυχαστής.

Εἶναι μιὰν ἄλλη ἀρρώστια. Τὸ σῶμα μας, λέει, ἔχει καὶ νεῦρα καὶ καμμιὰ φορὰ παρακουράζονται καὶ ἀρρωσταίνουν καὶ αὐτὰ. Τότε ὁ ὕπνος δὲν ἔρχεται. Τὸ μυαλὸ δουλεύει τυραννικά ὅλη μέρα. Δουλεύει ὅλη νύχτῃ—πὺ τυραννικά.

Τὰ νεῦρα τεντώνανε μέσα σ' ὅλο τὸ σῶμα της, τρέμανε, δὲν εἶχαν σταματημὸ. Σφίγγανε τὴν καρδιά, πού δὲν τῆς ἀπόμεινε μήτε ὑποψία ἐλπίδας, σφίγγανε καὶ πονοῦσαν τὸ στήθος, καργαίνανε μὲς σὲ τὸ λαγύγι της—μὲ μιὰ ξαφνικὴ στριγγιὰ, μιὰ δυνατὴ, τρελλὴ φωνὴ ἴσως νὰ ξεθύμανε ὅλο αὐτὸ τὸ κακὸ. Ὅμως δὲ βολοῦσε. Δὲ βολοῦσε. Κι ἡ τρέλλα μπορεῖ νὰ μὴν ἦταν μα-

Τῆς Κατοχῆς

κριά, μὰ δὲν εἶχε φτάσει ἀκόμα.—Τὰ νεῦρα τὴ νύχτῃ τεντώνανε καὶ κρατοῦσαν τὰ μάτια ἀνοιχτὰ—πονοῦσαν γύρω-γύρω τὰ μάτια. Καὶ

μέσα στὸ στήθος ἔπιανε ἓνα ρυθμικὸ φτερούγισμα, πού δὲν εἶχε σταματημὸ—ὅσο τὸ σκεφτόταν καὶ προσπαθοῦσε νὰ τὸ σταματήσει, ἐκεῖνο γινότανε πὺ τρανταχτὸ καὶ ἀνυπόφορο. Σὰν τὶς μπότες πού χτυποῦσαν τὸ πεζοδρόμιο, ἔξω ἀπὸ τὰ στενὰ παράθυρα.

Ἡ ἀδερφή μας ἦτανε δεκαεννιά χρονῶ κι εἶχε μιὰ δική της παράξενη ὁμορφιά. Σωματικὰ κρατιότανε καλύτερα ἀπ' ὅλους μας, μὰ ἡ ψυχὴ της δὲν ἀντέξε, τὴν ἔπνιξε μιὰ πυκνὴ ὁμίχλη, σύννεφα σκοτεινά, πού δὲν ἄφηναν κανένα ἀνοιγματάκι, νὰ προβάλει ἓνα ἔχνος μακρινῆς ξαστεριάς. Καὶ τὸ μυαλὸ της δούλευε μέσα σ' αὐτὴ τὴ μαυρίλα μ' ἓνα τρόπο ἀλλιώτικο, μὲ μιὰ ἐνταση νοσηρῇ, καὶ γιὰ τὰ ἴδια αὐτὰ πράματα, πού τὰ ξέραμε καὶ μεῖς.

Γιὰ τὴν ὁρφάνια μας, πού τὴν ἀνάγκασε—δεκατριῶ χρονῶ κοριτσάκι—ν' ἀνασκουμπωθεῖ γιὰ νὰ κάνει τὴ μάνα μέσα σὲ σπῖτι καὶ νὰ τὰ βολέψει μὲ τὸ μισὸ μεροκάματο τοῦ μεγάλου ἀδερφοῦ, γιὰ τὸν πόλεμο, πού ἦρθε καὶ πήρε τὸ μεγάλο ἀδερφὸ καὶ τὸ μισὸ μεροκάματο καὶ τὸν ἄφησε ὕστερα μὲ κομμένο χέρι καὶ πόδια ἀρρωστα (κρουπαγήματα), γιὰ τὶς ξένες μπότες πάνω στὸ δρόμο, πού χτυποῦσαν βαριά—νὰ βουλιάξει ἡ γῆς—γιὰ τὴ μεγάλη πείνα καὶ γιὰ τὶς δουλειές, πού νεκρωθήκανε—τὴν ὥρα πού κατὶ θὰ περιμένε ἀπὸ μᾶς καὶ δὲν μπορούσαμε νὰ τῆς κάνουμε τίποτα καὶ εἶχαμε τὴν ἀνάγκη της καὶ δὲν μπορούσε τίποτα νὰ μᾶς κάνει καὶ ἐπρὶς τῆς πόδια τοῦ μικροῦ ἀδερφοῦ καὶ λίγνεψε τὸ πρόσωπο τοῦ μεγάλου—γίνθηκε ἔτσι, μακρουλὸ, ἀγνώριστο—μιὰ λύπηση, καὶ ἦτανε καὶ ντελικάτος, δὲ θάνεχε. Καὶ ποῖος θάνεχε; Ἄλλος πὺ λίγο, ἄλλος πὺ πολὺ. Κανένας δὲ θάνεχε.

Τάπαμε ὅλα τοῦτα καὶ στὸ γιατρό.

«Κανένα αἰσθημὰ εἶχε;» μᾶς ρώτησε στὸ τέλος. Καὶ τοῦ μιλήσαμε γιὰ τὸ Νέστορα, τὸ φίλο τοῦ μεγάλου ἀδερφοῦ, πού ἦτανε χρυσὸ παιδί καὶ ἔμπαινε σὲ σπῖτι μας σὰ δικός, σὰν ἓνας ἀπὸ μᾶς καὶ τότε πονέσαμε σὰν ἀδερφὸ μας.

Τόνε τραβῆξαν ἀπὸ τὸ μπλόκο μιὰν αὐγὴ μαζί μ' ἄλλους ἐννιά. Στὴ φυλακὴ ἔκατσε δυὸ μῆνες καὶ ὕστερα τόνε τραβῆξαν πάλι—ἔτσι, γιὰ νὰ γίνε στρογγυλὸς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνθρώπων, πού ἐκτελέσανε μιὰ ἄλλην αὐγὴ. Μόνο γι' αὐτό.

Ὁ γιατρός τὴν εἶδε. Φοβότανε πολὺ, δὲ μᾶς τῶκρυψε ἂν καὶ δὲν ἤξαιρε ἀκόμα τί ἐξέλιξη μπορούσε νὰ πάρει—ἂν θὰ προχωροῦσε σὲ μιὰ σίγουρη ψυχοπάθεια, ἂν θὰ περνοῦσε προσωρινὰ γιὰ νὰ ξαναγυρίσει σὲ μερικά χρόνια, ἢ ἂν θὰ περνοῦσε ὁλοτέλεια σὰ μιὰ ἐλαφρὴ νευρική κόπωση. Ἐπρεπε, εἶπε, νὰ κρύψουμε μαχαίρια, ξυράφια, ξυραφάκια καὶ ὅλα τὰ κοφτερά πράματα. Συνήθως αὐτὲς οἱ καταστάσεις φέρνουν μιὰν ἐπίμονη διάθεση αὐτοκαταστροφῆς.

«Προσέχετε», εἶπε ὁ γιατρός. «Νὰ μὴν τὴν ἀφήνετε νὰ σκέφτεται. Πρέπει νὰ ἐξχνιέται πάντα μὲ μιὰ ἀπασχόληση. Ἄν μπορεῖ νὰ βγαίνει καὶ ἔξω μοναχὴ της γιὰ κοντινὰ θελήματα—γιὰ νάχει πεποίθηση σὲν ἑαυτὴ της. Μόνο νὰ τὴν παίρνετε ἀπὸ πίσω κρυφά. Προσέχετε».

Ἐδωσε καὶ κατὶ ἄσπρα χαπάκια—μεντινὰλ τὰ λένε καὶ φέρνουν τὸν ὕπνο, ὅταν δὲν ἔρχεται ὁ ὕπνος. Ἡ ἀδερφή μας τὰ πήρε κάμποσον καιρὸ καὶ βυθιζότανε δυὸ-τρεις ὥρες τὴ νύχτῃ, μὰ ὕστερα αἰσθάνονταν χειρότερα—πονοῦσε τὸ κεφάλι της συνέχεια καὶ ἀνυπόφορα—κι ἔλεγε, ὅτι φταίγανε τὰ χαπάκια. Δὲν τᾶθελε πιά. Καλύτερα ἤθελε τὸν ἄλλο τὸν ὕπνο, τὸν τελευταῖο—πού

δὲν ἔχει ἔσπληνμό. Κι ἄρχισε νὰ μελετᾷ τὶς ἀψηλὲς ταρατσες καὶ τὶς βαθιὲς θάλασσες καὶ ἓνα πηγάδι—ἓνα ἀδέσποτο χαμηλὸ πηγάδι μακριὰ κατὰ κεῖ πού τὰ σπῖτια ἀραιώνουνε—τῆξε ἀπὸ τὸν πρῶτο καιρὸ τῆς κατοχῆς, πού πήγαινε στὰ περιβόλια γιὰ λάχανα.

Τὸ θάνατο, μιὰν ὁμίχλη, πού κατεβαίνει πυκνὴ, μαύρη, ἀπέραντη καὶ μᾶς σαρώνει ἕναν ἕνανε στὴν ἀμολόγητη οὐσία τοῦ τίποτα, πὼς γίνεται κάποτε ὁ ἄνθρωπος νὰ βιάζεται νὰ τὸν ἀπαντήσει; Δὲν τὸ καταλαβαίνω—ἐγὼ, πού ἴσα-ἴσα, λέω, μπορεῖ νὰ μοῦ ρχότανε τρέλλα, μόνο ἂν καθόμουνα πολὺ νὰ σκεφτῶ τὴν ὥρα τοῦ δικοῦ μου θανάτου, τὸ νεκρὸ σῶμα μου καὶ τὸν κόσμον στὴν ἀπουσία μου τοὺς αἰῶνες, πού θάρθουν. Τρέλλα—νὰ ξεσπάσω σὲ κλάματα, νὰ κυλιστῶ χάμω, νὰ χτυπήσω τὴ γῆς μὲ χέρια καὶ πόδια, γιὰ νὰ πονέσω, νὰ ματωθῶ, νὰ σωριάσω ξεσκλῖδια τοῦτῃ τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξή μου, πού μὲ προσορίζει γιὰ τὸ θάνατο μιὰ σύντομη μέρα καὶ ν' ἀπλωθῶ ὕστερα μὲ γιγάντιο ἀνάστημα παντοδύναμος καὶ αἰώνιος ἐξουσιαστής τῆς ἀπεραντοσύνης τοῦ κόσμου.

Ὅμως μὲ καιρὸ ξημέρωσε μιὰ μέρα πού εἶπαμε πὼς ὁ Θεὸς μᾶς λυπήθηκε. Τῶς πεῖ καὶ ὁ γιατρός: μπορεῖ νὰ περάσει σὰ μιὰ προσωρινὴ κόπωση. Κι ἐμεῖς εἶπαμε, πὼς πέρασε, ὅπως τὰ σύννεφα τὴν ἀνοιξη.

Ἡ κόρη τῶν μαχαιριῶν γυάλιζε ἀκίνδυνα μπρὸς στὰ μάτια τῆς ἀδερφῆς μας. Ἡ ψηλὴ σκάλα τῆς ταρατσᾶς ἔμενε ἐλεύθερη. Ἐπρεπε ν' ἀνοίξουν καὶ οἱ δρόμοι—ξαναβροῖσκει τὴ χαμένη σου αὐτοπεποίθηση, ὅταν ξέρεις πὼς πρέπει νὰ πορευτεῖς μοναχὸς σου. Κι ἦτανε χεϊμῶνας ἡ θάλασσα δὲν πεθυμιότανε.

Τάχα δὲν ἔπρεπε νὰ καθισυχάσουμε μὲ τὴν κατάστασιν τῆς ἀδερφῆς μας, πού πήγαινε καλύτερα; Μπορεῖ καὶ νὰ ξαναγυρίσει μὲ μερικά χρόνια, εἶπε ὁ γιατρός. Μὰ καὶ τί μπορούσαμε νὰ κάνουμε; Περιμέναμε τὴν εἰρήνην. Ὑστερα ἀπὸ κάθε πόλεμο ἔχουμε ἀπότομη πρόοδο. Ποιὸς ἔχει τί καινούργια γιαιρικά ἐτοιμάζανε στὴν Ἀμερικὴ. Μπορεῖ νὰ βροῦνε καὶ τὸν τρόπο νὰ γιαιτρεύουνε σίγουρα καὶ τὶς ἀρρωστημένες ψυχές. Ἐμεῖς τί μπορούσαμε νὰ κάνουμε;

Ἀκόμα περνοῦσαν οἱ βαριὲς ξένες μπότες στὸ δρόμο ἀπὸ πάνω μας.

ΟΙ ΖΗΤΙΑΝΟΙ

Τοῦ Τσέχου ποιητῆ JIRI WOLKER (1900—1924)

Μιὰ μέρα ὁ καλὸς Θεὸς ἦρθε νὰ μ' εὔρει στὸ σπῖτι
Ἦταν ἓνας ζητιάνος μ' ἓνα ντορβά καὶ ἓνα ραβδί.
Σίγουρα εἶχε κοιμηθεῖ μέσα στὸ ἄχυρο
γιατὶ ἀνάδινε τὴ μυρουδιά τῶν λειβαδιῶν τὸ θεριστή.
Ἐστάθηκε μπρὸς στὸ κατώφλι καὶ γύριψε ἐλεημοσύνη.

Ἦταν μιὰ μέρα
πούμουνα ὅλος πνιγμένος ἀπὸ ἀνόητα-συχαμένα πράματα:
εἶχα νὰ μαῦρο κουστοῦμι, ἓνα σκληρὸ κολάρο, χοντρά
[παλὰ βιβλία δεμένα μὲ πετοῖ
κι' ἡμουνα παραφαγωμένος
καὶ στοχαζόμενα διερωτώμενος, στὰ σοβαρὰ
τί πράμα νὰ καλύπτω: νὰ ζεῖ κανεὶς ἢ νὰ πεθάνει;

Τίποτα δὲν τοῦ ἔδωσα: δὲν εἶχα χέρια.

Ντοράπηκα, μόνο
βλέποντας τὰ μάτια του
κατὰμυρα ἀπὸ ἀνατολὴ σὲ δύση.

Ἐφυγε ὁ καλὸς Θεός.

Ἀκόμα ἦτανε πρὶςμένα τὰ πόδια τοῦ μικροῦ ἀδερφοῦ καὶ ἐμεῖς οἱ ἄλλοι εἶχαμε ἐξαντληθεῖ, δὲν ἀντέχαμε.

Κι ἓνα πρωτὶ, ἡ ἀδερφή μας ἐτοιμάστηκε νὰ πάει ἐκεῖνη στὸ φούρνο γιὰ τὸ ψωμί. Ἀμέσως σκέφτηκα πὼς ἔπρεπε νὰ φύγω καὶ γὼ ἀπὸ πίσω της χωρὶς νὰ ξέρε. Βγῆκε πρώτη φορὰ ὕστερα ἀπὸ τόσους μῆνες. Τὴν ἄφησα ν' ἀπομακρυνθεῖ. Ὑστερα βόηκα τὸ δελτίο τοῦ ψωμοῦ καὶ τὰ λεφτὰ ἀφημένα ἀπάνω στὸ τραπέζι μου σὰν ἐπιτήδες γιὰ νὰ πάω ἐγὼ στὸ φούρνο, ὅπως πάντα. Ἡ ἀδερφή μας τᾶξε ξεχάσει. Εἶχα λοιπὸν καὶ δικαιολογία νὰ πάω ἀπὸ πίσω της.

Μὰ στὴν οὐρὰ τοῦ φούρνου δὲν τὴν βόηκα. Οὔτε μέσα δὲν ἦτανε. Τᾶχασα δὲν μπορούσα νὰ σκεφτῶ—δὲν ἤθελα νὰ σκεφτῶ. Εἶναι πολλοὶ οἱ δρόμοι πού πᾶνε στὴ θάλασσα καὶ ἐγὼ ἡμουνα ὁ μόνος μου. Θεέ μου τί μπορούσα νὰ κάνω;

Θαλωμένος ἐκίνησα γιὰ τὸ τέσμα κατὰ κεῖ πού τὰ σπῖτια ἀραιώνουνε καὶ ἀρχίζουνε τὰ περιβόλια. Θυμήθηκα ἐκεῖνο τὸ πηγάδι.

Ὅταν ἔφτασα βόηκα ἡσυχία, δὲν εἶδα κανέναν. Λίγα μέτρα πὺ πέρα ἔχασκε τὸ πηγάδι, ἔρημο. Καὶ ἡ εὐωδιασμένη δροσιὰ πού ἐρχόταν ἀπὸ τὰ περιβόλια φαινόταν ὁλότελα ἀταίριαστη στὴ δική μου ταραχή.

Μὰ πὼς μπορούσα νὰ κινήσω γιὰ τοὺς μακρινούς δρόμους τῆς θάλασσας, ἀφοῦ τὸ πηγάδι ἦτανε λίγα βήματα πὺ πέρα καὶ ἐγὼ ἀκόμα δὲν ἤξερα; Θεέ μου, πόσο λίγο δέλει γιὰ νὰ ἡσυχάσει ἓνας ἄνθρωπος κάτω ἀπὸ τὸ νερό!

Σὰ χαμένους ἀπὸ τὴν ἀγωνία πολλὴ ὥρα στεκόμουν καὶ δὲν τολμοῦσα τὰ λίγα βήματα. Ἐπειτα τόλμησα.

Οἱ ἄνθρωποι πάλι κάνουνε σχέδια γιὰ τὴν εἰρήνην καὶ περιμένουνε.

Ναί, καὶ ἡ νίκη καὶ ἡ ἐλευθερία θάρθουνε μιὰ μέρα πού τοῦτοι οἱ ἀψηλοὶ δαιμόνοι τῆς Εὐρώπης μὲ τὶς πράσινες στολὲς καὶ τὶς μπότες θὰ φεύγουνε σκυφτοί, βουτηγμένοι στὸ μπουχό, πού θὰ σκάνουν τὰ βαριά τους, ἀποσταμένα πατήματα.

Μὰ ἐμεῖς δὲ θὰ ἔχουμε τὴν ἀδερφή μας γιὰ νὰ γιορτάσουμε αὐτὴ τὴν ἡμέρα ὅλοι μαζί. Τὴν ἀδερφή μας, πού εἶχε μιὰ δική της παράξενη ὁμορφιά καὶ μιὰ ψυχὴ εὐαίσθητη καὶ πολὺ βασανισμένη.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΟΥΛΗΣ

Ἀφῆσε ἀνοιχτὴ τὴν πόρτα.
Κι' ἡ πόρτα μιὰ μέρα ἔξω μὲ πέταξε καὶ μένα
δίχως σκληρὸ κολάρο καὶ χωρὶς χοντρά παλὰ βιβλία
μ' ἓνα ντορβά γιὰ τὸ δρόμο καὶ ἓνα γέλιο παιδιᾶτικο
καὶ μέσα στὸ ντορβά μου σωρὸ θλίψεις καὶ ἄμαρτιες
καὶ ἡ καλὴ ἀνάμνηση τῆς μάνας.

Τώρα πᾶγω στὴν πόλιν γὰ νάβρω τὸν καλὸ Θεό.
Ἐρῶ πὼς ἀλητεύει μὲ τὸ ντορβά καὶ τὸ ραβδί του.
Ἐρῶ πὼς θὰν τὸν ἀνταμώσω μιὰν ἡμέρα,
μὰ τοῦτο πὰ δὲ θὰ μοῦ φέρεῖ πόνο,
γιατὶ δὲν ἔχω πιά κανένα πρᾶμα συχαμένο, οὔτε ἀνόητο.
Θὰ μὲ πάρει μαζί του. Θὰ σταθοῦμε στὴ γωνιά τοῦ
[δρόμου:
θ' ἀπλώσουμε στὰ χέρια τὰ κασκέτα μας, ὁ ἥλιος θὰ
[χτυπάει τὰ κεφάλια μας,
καὶ θὰ εἰποῦμε στοὺς ἀνθρώπους:
«Δόστε μας τὴν ἀγάπη, ἂν ἀγαπᾶτε
ἀνθρώπους τοῦ καλοῦ Θεοῦ,
ἀνοῖχτε τὶς καρδιές σας καὶ σὲ μᾶς».

(Ἀπ' τὸ «Parallèle 50» N° 120)

Μεταφ. ΒΑΣΙΛΗΣ ΝΕΖΕΡΟΣ

Τὸ νησί ὅλων τῶν πολιτισμῶν (*)

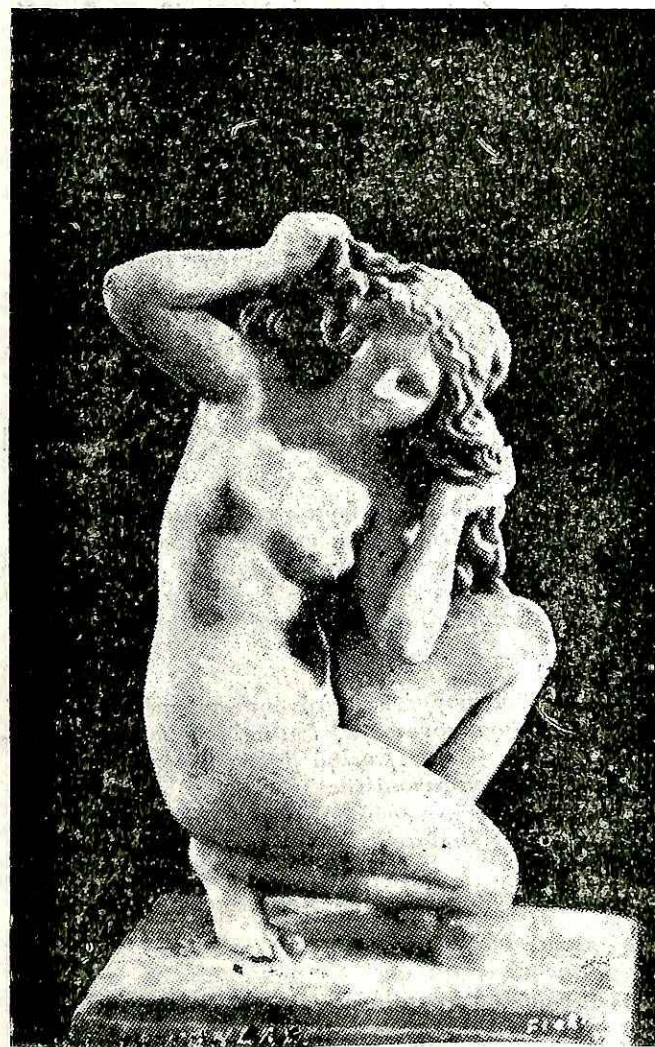
ΤΙΠΟΤΑ δὲν ἔχει φυσικά σωθεῖ ἀπ' τὰ πολὺ παλιὰ κείμενα χρόνια, πρὶν τρεῖς χιλιετηρίδες. Ναοὶ χωριστοὶ δὲ χτίζονταν κείμενόν τὸν καιρὸ, ὅπου μονάχα βωμοὶ ἦταν συνήθεια νὰ στήνονται στὶς ἀλῆς τῶν βασιλικῶν «μεγάρων». Κι' οὔτε γιὰ τὸ ὁμοίωμα τῆς θεᾶς θάχαμε σήμερον τὸ παραμικρὸ στοιχείο, ἂν δὲν βρίσκονταν στὶς ἀνασκαφὲς τῆς Γέλας, τῆς σικελικῆς ἀποικίας τῶν λινδίων κι' ἄλλων νησιωτῶν, παλιὰ εἰδώλια τῆς μητροπολιτικῆς θεότητας, ἀλλὰ ξύλινα κι' ἄλλα ἀπὸ ὀπτὴ γῆ. Οἱ ἀναστηλωμένες ἀπ' τοὺς ἰταλοὺς δωρικὲς κολόνες ποὺ βλέπει ὁ σύγχρονος προσκυνητὴς, εἶναι «νεώτερου» ναοῦ, χτισμένου στὰ μισὰ τοῦ 4ου αἰῶνα — με' ὠραιότατα προπύλαια κι' ἐπιβλητικὴ σκάλα εἰσόδου — πάνω στὰ λείψανα τῆς πυρκαϊᾶς τοῦ ναοῦ τοῦ Κλεοβούλου, τοῦ σοφοῦ κυβερνήτη τῆς πολιτείας. Πρὶν ἀπ' αὐτὸν ἦταν στημένοι στὴν ἀκρόπολιν οἱ πρῶτοι ναοὶ (800 π. Χ. πάνω-κάτω) τῶν δωριέων ἐποίκων, ξυλινοὶ ἢ πλιθόχιστοι.

Κι' ἐνῶ οἱ κολόνες τοῦ ναοῦ κι' οἱ βωμοὶ καὶ τῶν ἄλλων ναῶν τὰ σημάδια κι' οἱ χίλιες δυὸ ἐπιγραφές καὶ τὰ βάθρα ἀπ' τ' ἀγάλματα καὶ τόσα ἄλλα δοξασμένα ἀπομεινάρια τῆς ἀκμῆς τῆς πολιτείας εἶναι τὰ περισσότερα τοῦ ἀρχαιότερου πολιτισμοῦ τῆς — ὅπως εἶναι καὶ τὰ ὅσα ἔχουν μείνει ἀπ' τὸ λαξευτὸ μέσα στὸ βράχο θέατρο ποὺ φανέρωσαν οἱ ἀνασκαφὲς τῶν δανῶν στοὺς πρόποδες τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς ἀκρόπολης — ὑπάρχουν στὸν ἐνδοξο βράχο καὶ πλῆθος μνημεῖα τῆς ἐλληνιστικῆς ἐποχῆς: κομμάτια ἀπ' τὸ τεῖχος τῆς ἀκρόπολης τῶν μεταλεξανδρινῶν καιρῶν, ἡ «ἐξέδρα» — τὸ ἡμικυκλικὸ κάθισμα στὸ κάτω μέρος τῆς ἀρχαίας σκάλας τῆς ἀκρόπολης — καὶ κεῖ στὸ ἴδιο μέρος ἡ ἀνάγλυφη πάνω στὸν κάθετο βράχο πρὸς τὴν «κοίτης νεῶς». Τὸ ὠραιότατο αὐτὸ γλυπτικὸ ἔργο, λαξευμένο ὁλόσιον στὴν πέτρα τοῦ βράχου, εἶναι τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνα, δημιούργημα τοῦ βυζαντινοῦ καλλιτέχνη Πυθοκρίτου τοῦ Τιμοχάρους καὶ ἐξεσκαπτήκε ἀπ' τοὺς δανοὺς τὸ Νοέμβριον τοῦ 1903. Ἀπ' τὴν ἐπιγραφή ποὺ διαβάστηκε στὴν πλευρὰ τοῦ πλοίου οἱ δανοὶ εἰδικοί ἐβγαλὸν τὸ συμπέρασμα πὼς ἡ ἀνάγλυφη ναὺς παραγγέλθηκε ἀπ' τὴν βουλὴ τῶν λινδίων γιὰ νὰ τιμηθῇ ὁ θαλασσινοὺς τοὺς ἥρωας Ἀγήσανδρος ὁ Μικίωνος «ἀρετᾶς ἔνεκα» καὶ πὼς εἶχε χρησιμοποιηθῇ καὶ γιὰ βάση γιὰ ὀρειχάλκινον ἄγαλμά του.

Τῆς μεσαιωνικῆς ἐποχῆς εἶναι τὸ κάστρο — ἀρχικὰ βυζαντινὸ μὴ σημαντικώτατα συμπληρωμένο ὕστερα ἀπ' τοὺς Ἰωαννίτες ἱππότες — τὸ παλάτι τοῦ d'Aubusson κι' ἡ παλαιότερη τρισυπόστατη βυζαντινὴ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη, λίγα μέτρα μακρυνὰ ἀπ' τὸ ναὸ τῆς Ἀθηνᾶς. Κάτω ἀπ' τὴν ἐκκλησίαν αὐτὴν οἱ Kinch καὶ Blinkenberg βρῆκαν στὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα μας τὴ μιά ἀπ' τὶς τρεῖς ἀρχαῖες ὑπόγειες ἀποθήκες ποὺ ἔφεραν σὲ φῶς οἱ ἀνασκαφὲς τοὺς καὶ ὅπου οἱ ἱερεῖς τῆς Ἀθηνᾶς ἔβαζαν κάθε τόσο, στὸ διάβα τῶν ἐκατόχρονων, τὰ ὅλα — ἐνα παλιότερα καὶ λιγότερο πολυτίμητα ἀναθήματα, γιὰ νὰ μὴν πιάνουν τόπο στὸ ναὸ καὶ γιὰ νὰ σωθοῦν ἀπὸ βέβηλην χροσὴ. Μὲ τὴν ἀδείαν τῶν τοπικῶν τουρκικῶν ἀρχῶν μεταφέρθηκαν τότε στὴν Κοπεγχάγη ὅλα τὰ εὐρήματα ἀπὸ κείνες τὶς ἀποθήκες — τὰ περισσότερα τοῦ 6ου καὶ τοῦ 5ου αἰῶνα κι' ἄλλα ἀκόμα πρὸ παλιά: ἀγυεῖα ὅπου ἔβαζαν τὸ κρασί τῆς «ἀπυρῆς» θυσίας, ἐγ-

χειρίδια καὶ θώρακες κι' ἀσπίδες καὶ δόρατα, ῥόκες κι' ἀδράχτια καὶ βελόνες κι' ἄλλα χίλια δυὸ σύνεργα γυναικείας δουλειᾶς, ἐνώτια, δαχτυλίδια, περιδέραια, πόρπες, εἰδώλια ξύλινα — τὰ νεώτερα χρωματισμένα — εἰδώλια ἀπὸ ὀπτὴ γῆ ποὺ εἰκονίζαν κόρες, σχεδὸν πάντα τὶς ἴδιες τὶς προσκυνητρίδες, ποὺ θαρροῦσαν μ' αὐτὸ τὸν τρόπο πὼς θὰ προκαλοῦσαν τὴν προσοχὴ καὶ τὴν εὖνοια τῆς θεᾶς.

Στὸ ἐθνικὸ μουσεῖο τῆς Κοπεγχάγης βρίσκεται κι' ἡ στήλη — ψηλὴ δυόμισιν σχεδὸν μέτρα, φτιαγμένη ἀπὸ γκρίζο μάρμαρον τῆς Λάρδου — ὅπου στὶς ἀρχὲς τοῦ 1ου π. Χ. αἰῶνα μνημονεύθηκαν σ' ἓνα πυκνογραμμένον κείμενον ἀπὸ δεκαπέντε χιλιάδες ψηφία ὅλοι οἱ δωρητὲς τοῦ ἱεροῦ, ἀρχινώντας ἀπ' τὴν προϊστορικὴ ἐποχὴ κι' ἀπὸ πρόσωπα μυθικά, κι' ἱστορήθηκαν παρέκει καὶ κάμποσα ἀπ' τὰ «θαύματα» κι' ὄνειροφανερῶματα τῆς θεᾶς. Οἱ δανοὶ τὴν εἶπαν σωστὰ «τὸ χρονικὸ τοῦ ἱεροῦ» (προβλ. καὶ τὴ γαλλ. ἔκδοσιν τοῦ Blinkenberg, La chronique du temple lindyen, 1912 (6η ἐκδοσὶς στὴ βασιλ. ἀκαδημία ἐπιστημῶν καὶ γραμμάτων τῆς Δανίας). Ἀνά-

Ἡ ΛΟΥΟΜΕΝΗ ΑΦΡΟΔΙΤΗ

ΓΚΑΝΤΑΡΑ (4ος μ. Χ. ;)

(*) Συνέχεια ἀπ' τὸ προηγούμενον.

μεσα στους δωρητές αναφέρεται σ' αὐτὴ τὴ στήλη κι' ὁ «βασιλεὺς Ἀλέξανδρος». Γύρω στὰ 330 π. Χ., «μάχα κρατήσας καὶ κύριος γενόμενος τῆς Ἀσίας», ἦρθε κι' ἔκανε θυσία στὴ θεὰ καὶ τῆς ἀφιέρωσε ὅπλα.

Εἶναι ἀπὸ κάποια ἄποψη εὐτύχημα πὼς οἱ ἀνασκαφές τῶν δανῶν πρὶν σαράντα χρόνια εἶχαν περιοριστεῖ στὴν ἀκρόπολη. Μένουν νὰ γίνουν ἀκόμα ἀνασκαφές καρποφόρες στὴ Λίνδο — δὲ θὰ μπορούσε νὰ πεί κανένας τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὴν Κάμειρο καὶ τὴν Ἰαλυσοῦ — ὅπου δὲν ἀποκλείεται νὰ βροῖσκειται ἡ ἀγορὰ τῆς ἀρχαίας πολιτείας κάτω ἀπ' τὴ σημερινὴ κεντρικὴ πλατεῖα τῆς κωμόπολης.

Ἡ πόλη Ρόδος πέρασε τὴ μεγάλη τῆς ἀκμῆ στους ἐλληνιστικούς καιρούς. Τῆς εἶχαν δώσει ὠραιότατὴ πολεοδομικὴ διάταξη — τὸ σχέδιό της ἦταν φτιαγμένο ἀπ' τὸν ἴδιο τὸν Ἰππόδαμο — κι' ἔφτασε ν' ἀποχτήσει στους μεταλεξανδρινούς ἰδίως χρόνους ἔξοχης ὁμορφίᾳς δημόσια κτήρια πάνω στὴν ἀκρόπολη κι' ὡς κάτω στὸ ἀκροθαλάσσι. Ἐξαιρετικὸς ἦταν κι' ὁ πλοῦτος της σὲ γλυπτικὰ ἔργα. Ὁ Πλίνιος ἀναφέρει πὼς ἔξδ' ἀπ' τὸν ὀρειχάλκινο Κολοσσό — ἔργο τοῦ λινδίου χαλκοπλάστη Χάρητος, ψηλὸ τριανταδύο μέτρα, πού στήθηκε στὶς ἀρχές τοῦ 3ου αἰῶνα κι' ἦταν ὄρθιος ὡς τὸ 225 π. Χ., ὡς τὸ σεισμὸ πού ἔκανε καὶ στὴν πόλιν μεγάλες καταστροφές — ἡ Ρόδος εἶχε ἀλλοτινὰ καμμιά ἑκατοστὴ ἀκόμα γιγάντια ἀγάλματα κι' ἑκατοντάδες μικρότερα. Κάμποσα ἀπ' αὐτά, ἰδίως πολλοὶ θεοί, ἦταν σμιλεμένα ἀπ' τὸν ἀθηναῖο γλύπτη Βρύαξ. Κι' ὁ Λύσιππος, ὁ ἐπίσημος ἀνδριαντοποιὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔφτιαξε πολλὰ ἀγάλματα γιὰ τὴν πόλιν — τὰ περισσότερα ἀγάλματα ἀθλητῶν — καὶ τὸ ἔργο καίνο σύμπλεγμα του, τὸ τέθριππο ἄρμα τοῦ Ἡλίου. Ροδιακὸ ἔξ' ἄλλου ἔργο τῆς ἐλληνιστικῆς ἐποχῆς εἶναι καὶ τὸ περίφημο ἀριστούργημα τριῶν ἀγνῶστων καλλιτεχνῶν — ὁ Πλίνιος τοὺς ὀνοματίζει, μὰ πολλοὶ νεώτεροι ἱστορικοὶ ἔχουν ἐπιφυλάξεις — τὸ σύμπλεγμα τοῦ Λαοκρόντος, πού βροῖσκειται σήμερα στὸ μουσεῖο τοῦ Βατικανοῦ καὶ πού ἔδωσε ἀφορμὴ στὸ Lessing νὰ γράφει τὴ γνωστὴ καὶ στὴν Ἑλλάδα — μεταφράστηκε στὴ γλῶσσά μας — πραγματεία του γιὰ τὴν αἰσθητικὴ.

Ναοὺς εἶχε ἡ πόλιν πολλοὺς κι' ἀξιόλογους — Διὸς τοῦ Ἀτταβυρίου, Ἡλίου (Ἀπόλλωνος), Ἀθηνᾶς πολιάρχος κι' ἄλλους — καθὼς καὶ γυμνάσιο, θέατρο, στάδιο καὶ χίλια δυὸ ἄλλα κοινόχρηστα οἰκοδομήματα. Ὅμως ἐλάχιστα μνημεῖα μένουν ἀπ' τὴν ἐλληνιστικὴ κι' ἀκόμα λιγώτερα ἀπ' τὴν ἀρχαϊκὴ ζωὴ τῆς ὠραιότατης καὶ μεγάλης σ' ἔκταση κείνης πολιτείας πού τὴν ὕμνουσαν οἱ ῥήτορες, τὴν τραγουδοῦσαν οἱ ποιητές καὶ τὴν ἱστοροῦσαν οἱ ταξιδιωτές — συγγραφεῖς τῆς ἀρχαιότητος — Πλίνιοι, Στράβωνες καὶ Διόδωροι Σικελιώτες. Ἡ ρωμαϊκὴ κατάκτηση στέργει τὴν πόλιν ἀπ' τὰ περισσότερα κι' ὠραιότερα γλυπτικὰ τῆς ἔργα, πού τοὺς φύλαξαν οἱ ρωμαῖοι εἰσβολεῖς — ἰδίως ὁ Κάσιος στὰ 42 π. Χ. πούχε ἐρθεῖ μάλιστα σὰ σύμμαχος τάχα — τὴν ἴδια τύχη πούχαν τὰ καλλιτεχνήματα τῆς Κορίνθου στὰ χέρια τοῦ Μόμμιου. Ὁ Λαοκρόν μεταφέρθηκε τότε στὴ Ρώμην. Τὸ ἴδιο καὶ τὸ τέθριππο ἄρμα τοῦ Ἡλίου κι' ὁ Ταῦρος τοῦ 2ου αἰῶνα τῶν Ἀπολλωνίου καὶ Ταυρίσκου πού εἰκόνιζε τὴν τιμωρία τῆς βασίλισσας τῶν Θηβῶν Διόκης (μαρμαρίνο ἀντίγραφό του εἶναι ὁ «φαρνέσιος ταῦρος» στὸ μουσεῖο τῆς Νεάπολης) καὶ τ' ὠραιότατο σύμπλεγμα τοῦ καλλιτέχνη Φιλίσκου (3ου αἰῶνα π. Χ.), τὸ σύμπλεγμα τῶν Μουσῶν. Ὁ τσακισμένος ἀπ' τὸ σεισμὸ Κολοσσός, λάφυρο τῶν σαρακηνῶν πού ἐκούρσεψαν τὴν πολιτεία στὰ 654 μ. Χ., κομματιάστηκε δλότελα ἀπ' αὐτοὺς, στάλθηκε στὴ Συρία καὶ πουλήθηκε κεῖ γιὰ μέταλλο — ἐνιακόσιες καμῆλες, λένε, εἶχαν φορτωθεῖ τὰ κομ-

μάτια του. Ἡ τειχοποιΐα τῶν βυζαντινῶν κι' ὑστερότερα ὁ οἰκοδομικὸς ὁργανισμὸς τῶν φράγκων ἱπποτῶν, ἡ βιασύνῃ νὰ γίνουν τὸ γρηγορώτερο τὰ πρῶτα ἀμυντικὰ τοὺς τεῖχη πάνω ἀπ' τὰ μισογκρεμισμένα βυζαντινά, ἀφάνισαν τ' ἀπομεινάρια ἀπ' τὰ κτήρια τῆς ἀρχαιότητος. Τὰ πρῶτα οἰκοδομήματα τῶν Ἰωαννιτῶν θὲ νᾶχαν σίγουρα πλῆθος ἀπ' τὶς πέτρες τῶν μνημείων τῆς κλασσικῆς καὶ τῆς μεταλεξανδρινῆς ἐποχῆς.

Πάνω στὴν ἀκρόπολη — ἐλληνικὰ χεῖλια ἄς μὴν ξαναποῦν πιά «λόφο τοῦ Σμῖθ» τὴν ἀκρόπολη: αἰῶνια εἶναι κείνη καὶ περαστικὸς ἦταν ὁ ἄγγελος πού στὰ 1802 παραμόνευε ἀπ' τὸ σπῖτι τοῦ ἀπὸ κεῖ πάνω μὲ τὸ κανοκιάλι τὸ πέρασμα τοῦ ναπολεόντειου στόλου γιὰ τὴν Αἴγυπτο — πάνω στὴν ἀκρόπολη εἶδα λίγες κολόνες ἀπ' τὸ ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ κάτωθι τοὺς τὸ ἀναμαρμαρωμένο ἀπ' τοὺς ἰταλοὺς (1940) μικρὸ θέατρο καὶ τὸ στάδιο δεξιότερα.

Κάτω στὴν πόλιν δὲν ὑπάρχει σήμερα τίποτα πιὸ ἐνδιαφέρον ἀπ' τὴν ἐκτεταμένη ὑπόγεια ροδιακὴ νεκρόπολη, μὰ ἀπ' τὶς περιφημότερες τοῦ εἴδους της σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Ὁ μαλακὸς ἀσβεστοῦχος βράχος σὲ μεγάλες ἐκτάσεις στὸ ὑπέδαφος τῆς πολιτείας εὐκόλυνε τοὺς ροδίους τῆς ἐλληνιστικῆς καὶ τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς νὰ πιάνουν νὰ λαβεύουν βαθειὰ μέσα στὴ γῆ τὴ νεκρόπολιν τοὺς μὲ τοὺς διαδρόμους της κι' ἀπ' τὶς δυὸ μεριεὶς τὰ πλευρικὰ ὀρθογώνια ἀνοίγματα γιὰ τὴν τοποθέτηση τῶν σαρκοφάγων καὶ τὰ μικρότερα ὀρύγματα γιὰ τὶς ὑδρίες μὲ τὴ σποδὸ καὶ γιὰ τὶς μαρμαρίνες ὀστεοθήκες — γιὰτὶ ἐκεῖ ἀπ' τὴν ταφὴ συνηθίζονταν πολὺ κεῖνα τὰ χρόνια κι' ἡ καύση τῶν νεκρῶν.

Καθὼς δὲν ἦταν τότε στὰ ἤθη τοὺς ἡ ἀνακομιδὴ, δὲ μπορούσε ποτὲ νὰ χρησιμοποιηθεῖ ὁ ἴδιος τάφος γι' ἄλλο νεκρό. Προχωροῦσαν μέσα στὸ βράχο κι' ἀνοίγαν σὲ συνέχεια τὸ διάδρομο καὶ τὶς κρύπτες. Οἱ ἰταλοὶ ἀρχαιολόγοι ἐβγαλαν ἀπ' τοὺς τάφους αὐτοὺς πλῆθος εὑρήματα τῶν μεταλεξανδρινῶν ἰδίως χρόνων: δίπλα στὶς μαρμαρίνες ἐπιτάφιας ἐνεπίγραφες στήλες βγῆκαν στὸ φῶς ἀγγεῖα, ὅπλα, λήκυθοι κι' ἄλλα χίλια δυὸ κτερίσματα, πού βροῖσκονται σήμερα στὸ μουσεῖο τῆς Ρόδου.

Στὴ συνοικία τοῦ Ἀη Γιάννη ὑπάρχουν πολλοὶ τέτοιαι τάφοι. Ἄλλο κομμάτι τῆς νεκρόπολης βροῖσκει κανένας στὸ δρόμο πρὸς τὰ Κοσκινού. Ἡ ὅλη ροδιακὴ νεκρόπολη δὲν ἦταν περιφραγμένη. Ἀπλωνόταν παντοῦ ὅπου ἦταν ὁ βράχος κατάλληλος. Ἀνασκαφές δὲν ἔχουν γίνεῖ σ' ὅλη της τὴν ἔκταση κι' ἔτσι ὑπάρχει ἀκόμα ἐκεῖ πολλὴ δουλειὰ γιὰ τοὺς ἀρχαιολόγους μας.

Δὲς καὶ γύρευε νὰ συμβολίσει τὸ χαρακτηριστὸν θαορεῖς τῆς Ρόδου σὰν «νησιοῦ ὄλων τῶν πολιτισμῶν» κι' ὁ σκληρὸς κείνος καὶ κάπως ἀνισόρροπος γιὰ τὰ πομπώδη καμώματά του ἰταλὸς διοικητὴς πού ξανάχτισε τὸ παλάτι τοῦ Μεγάλου Μαγίστρου μέσα στὴν πολιτεία κι' ἔπιασε κι' ἔβαλε θυμητάρια ἀπὸ κάθε πολιτισμὸ στὸ γιγάντιο κεῖνο οἰκοδόμημα. Ἐτοιμάστηκε μὲ τὸν ἰδρώτα τῶν νησιωτῶν — πόσοι ἀπ' αὐτοὺς δὲ δούλεψαν γιὰ τὸ χτίσιμό του μ' ἐξευτελιστικὰ μεροκάματα! — μέσα σὲ μιὰ πενταετία, ἀπ' τὸ 1935 ὡς τὸ 1940, ἀκριβῶς πάνω στὰ χαλάσματα τῆς παλιᾶς ἑδρας τοῦ τάγματος — μιὰ χαμηλὴ γραμμὴ ἀπ' τοὺς ἐξωτερικοὺς τοίχους καὶ στὸ ἐσωτερικὸ κάμποσες ἰσόγειες ἀποθήκες ὀλόγυρα στὴν αὐλὴ ἦταν ὅλα ὅσα εἶχαν ἀπομείνει ὀρθία ἀπ' τ' ἀξιολογώτερα ἐρεῖπια τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνα, ὕστερ' ἀπὸ μιὰ ἀνατίταξη μαρτυροποθήκης στὰ 1856.

Στὸ σημερινὸ Παλάτι, δίπλα στὶς δλότελα μοντέρνες αἰθουσες τῶν λουτρῶν καὶ στὶς ἀτεχνες τοιχογραφίες τῆς τραπεζαρίας καὶ στὰ μουράνο τῶν πολύφωτων βλέπεις τὴν ἱπποτικὴ τεχντροπία στὰ μικρὰ ὀρθογώνια

παράθυρα, την Αναγέννηση στην επίπλωση, τους ρωμαϊκούς καιρούς σε κάμποσα μαρμάρινα αγάλματα κάτω στην αυλή και στα ψηφιδωτά των σαλονιών τα φερόμενα δολκλήρα απ' την Κω, το Βυζάντιο στα κιονόκρανα στις μεγάλες αίθουσες υποδοχής και την εποχή των ιπποτών πάλι κάτω στην αυλή-είσοδο του Παλατιού, στην πέτρινη σκάλα που ανεβαίνει στο πρώτο πάτωμα, στην καμάρα και στα κάθεται διασταυρούμενα δοκάρια στη στην οροφή της μεγάλης σάλας.

Το διακριτικότερο ίσως σημάδι της οικοδομικής της ιπποτοκρατίας — που έμεινε κι' υστερότερα, στους πρώτους αιώνες της τουρκικής κατοχής — είναι τα ταβάνια αυτά με την καμάρα στη μέση και με τα κάθετα διασταυρούμενα δοκάρια στις μεγαλύτερες αίθουσες κάθε οικοδομής. Υπάρχει ακόμα η τέτοια χαρακτηριστική της Ρόδου οροφή ατόφια στη μεγάλη νοσοκομειακή αίθουσα του ιπποτικού ξενοδοχείου — πάντα με το βυζαντινό νόημα της λέξης — με τάρια και μεγάλα καστανόχρωμα έξωτερικά δοκάρια, που κοιτώντας στον τοίχο απολήγουν σε παχύτερα οδοντωτά κορπάδια κι' είναι βαλμένα κάθετα πάνω στην εσωτερική σειρά των μικρότερων και πυκνότερων δοκαριών που φαίνεται ανάμεσά τους καθαρά. Η ίδια οροφή, γεννημένη πιθανότατα από άλλη επιδράση γοτθικής και βυζαντινής τεχντροπίας, συναντάται κι' υστερότερα στην τουρκοκρατία, όπως φαίνεται κι' απ' τα σωζόμενα στη Λίνδο ελληνικά σπίτια του 1640 με την παρόμοια διάταξη των δοκαριών και την απαραίτητη καμάρα στην μέση. Όσο για το ταβάνι των μοντέρων τραπεζαρίων του ξενοδοχείου των Ρόδων, αυτό είναι θεληματική κατάχρωση καρικατούρα μιάς τέτοιας ιπποτικής οροφής, που μακραίνει πολύ απ' το πρότυπο.

Κι' ενώ το Παλάτι είναι ολόκληρο καινούργιο, το «ξενοδοχείο»-νοσοκομείο των Ιωαννινών πούλεγα παραπάνω έχει μείνει σχεδόν ατόφιο, μισή χιλιετηρίδα τώρα, στην κεντρική πλατεία της ιπποτικής συνοικίας. Δεν ήταν ούτε καθαυτό ξενοδοχείο, με τη σύγχρονη σημασία της λέξης, ούτε καθαυτό νοσοκομείο. Το Τάγμα ήθελε να έχει στην επικράτεια του τούτη στην ανατολή ένα hôtel-dieu του δυτικού μεσαιωνικού πολιτισμού, ένα κέντρο ευποιίας, ξενώνα μαζί και νοσηλευτήριο, όπου ο ταξιδιώτης κι' ο άρρωστος θάβρισκαν στέγη και περίθαλψη απ' τους καλογέρους που το κρατούσαν. Χτίστηκε απ' τους Ιωαννίτες ανάμεσα στα 1440 και στα 1485. Η πρόσοψη του απάνω στην πλατεία είναι απλή κι' αόστηρη και σχετικά χαμηλή, έχοντας θαρρείς τη σφραγίδα της ταπεινότητας — κι' η γενική του άλλως τε αρχιτεκτονική ιδέα είναι αόστηρη μοναστική, περισσότερο ίσως από κάθε άλλο των ιπποτών-μοναχών σωζόμενο ροδιακό κτήριο — μα επιβλητικότερη φυσικά αν τη συγκρίνει κανένας με την πλευρά του ίδιου οικοδομήματος της οδού Ιπποτών. Απ' την είσοδο με τους θόλους με τα χαμηλά διασταυρούμενα τόξα μπαίνεις στην αυλή με τις στοές τριγύρω και τα ισόγεια δωμάτια στο βάθος, απ' όπου ένα καθιστό ρωμαϊκό μαρμάρινο λιοντάρι σ' άγναντεύει — πολύ μέτρια αξίας, διακοσμητικό μονάχα, του καιρού των αυτοκρατόρων. Απ' την αυλή αυτή μια σκάλα υπαίθρια πέτρινη αριστερά πάει στο άνωγειο, όπου ο άνοιχτος διάδρομος, το πλήθος τα δωμάτια γύρω — ξενώνες, κατοικίες γιατρών, νοσοκόμων, καλογέρων κλπ. — κι' η μεγάλη νοσοκομειακή αίθουσα που πιάνει ολόκληρη την ανατολική πλευρά του κτηρίου.

Κάποιοι ιδιόρρυθμοι συνδυασμός της αρχιτεκτονικής τεχντροπίας της Δύσης και της Ανατολής φαίνεται καθαρά παντού στο οικοδόμημα. Το παρεκκλήσιο,

να πούμε, στο κέντρο της μεγάλης αίθουσας του ανώγειου, είναι άμιχτου δυτικού τύπου. Η τετράπλευρη όμως εσωτερική αυλή με ολόγυρα τις στοές και τα δωμάτια έχει καθαρό ανατολίτικο χρώμα. Κι' άλλως τε παντού όπου υπάρχουν γοτθικές γραμμές, δεν είναι οι γνήσιες της γοτθικής Δύσης οικοδομικές γραμμές — πουθενά τα δευκόρυφα τόξα των γοτθικών ναών που θάλεγε πώς άγναντεύουν τα ουράνια — μα είναι ανάμιχτες με στοιχεία βυζαντινά, προσαρμοσμένες στις τοπικές περιστάσεις. Το όλο οικοδόμημα στέκει άρκετά καλά διατηρημένο — κανένα του μέρος δε χρειάστηκε ν' αναστηλωθεί πεντακόσια τώρα χρόνια — και μονάχα ο τελευταίος πόλεμος του κατέστρεψε ένα κομμάτι προς το περιβόλι και τούχει ανοίξει και μικρές πληγές στην πρόσοψη. Τούτες τις τελευταίες δεκαετίες τώχουν κάνει μουσείο.

Απ' το εσωτερικό του κτηρίου τίποτα δε συγκρίνεται με την ευρύχωρη — μακρουν πενήντα μέτρων — αίθουσα της ανατολικής πλευράς που χωρούσε καθώς λογαριάζουνε εκατό κρεβάτια. Την παλιά νοσοκομειακή αυτή σάλα στολίζουν τώρα επιτάφιας πλάκας επιφανών Ιωαννινών κάθε γλώσσας, βαλμένες όρθιες στην άρδδα στους άπεραντους τοίχους. Έδώ η μαρμάρινη επιτύμβια πέτρα του Μεγάλου Μαγίστρου που στον καιρό του χρίστηκε τούτο το νοσοκομείο, με ανάγλυφη την εικόνα του όλόσωμη στην καθιερωμένη στάση θανατερής ανάπαυσης με σταυρωμένα τα χέρια. Εκεί η πλάκα με τον πάνοπλο Πέτρο de la Pyrmogaye († 1402) — έξοχα διατηρημένη απ' τα παλιά κείνα χρόνια — όπου πάνω απ' την όλόσωμη πάλι ειδή του είναι σκαλισμένα στο μάρο δυο οικοσμήματα, το ένα με το σταυρό — του τάγματος — και τάλλο με το φτερωτό λιοντάρι — της ευγενικής φαμίλιας του πεθαμένου ιππότη. Παρέκει επιτύμβιες επιγραφές άλλων Ιωαννινών — Ισπανών, Άγγλων, γάλλων — αξιωματούχων του τάγματος, με όνόματα δώ και κεί, οικοσμήματα, και πού και πού και χρονολογίες (απ' το 1400 ως τις αρχές του 16ου αιώνα).

Στάλλα δωμάτια, τα μικρότερα, όπου βρήκαμε απ' τους Άγγλους την πρόχειρη ξανά ύστερ' απ' τον πόλεμο εγκατάσταση μουσείου, είδα κάμποσα απ' τα ευρήματα απ' την Κάμειρο κι' απ' την Ίαλυσο που γράφω παραπάνω — της Λίνδου δεν υπάρχει τίποτα εδώ, γιατί οι λίνδιοι έχουνε μουσείο χωριστό πάνω στην Ίδια την ακρόπολη της ένδοξης μικρής τους πολιτείας. Έδώ είδα και τη μιά απ' τις δυο περίφημες μαρμάρινες Αφροδίτες της Ρόδου, τη «Ντροπαλή», με την ξέαισια κορμοστασιά — μόλις λίγο μεγαλύτερη απ' το φυσικό — που βρέθηκε το 1929 μέσ' στη θάλασσα. Είν' ένα θαυμαστό έργο του 4ου αιώνα, άγνωστου τεχνίτη, φανερά όμως εμπνευσμένο απ' την Κνιδία Αφροδίτη του Πραξιτέλη, κι' εκφράζει το αισθητικό και θρησκευτικό ιδανικό της θεάς της όμορφιάς στους μεταφειδιακούς κείνους καιρούς με την καινούργια στη γλυπτική τεχντροπία, όπου οι πρίν εκατό χρόνια θεικές φυσιογνωμίες με την όλύμπια γαλήνη και μεγαλοπρέπεια είχαν πιά δώσει τη θέση τους σε περισσότερο ανθρώπινες νεανικές μορφές σύγκριτης άβρότητας και γοητείας. Έτσι κι' εδώ είναι έξοχη η χάρη των γραμμών και τέλει η ανατομία του νεανικού στήθους και των λαγόνων κι' όλης της κορμοστασιάς, αν και τα δυο χέρια του αγάλματος λείπουν — φαίνεται πως με το δεξι έκρυβε το στήθος και με τάριστερο κρατούσε το ρούχο που χει γλυτορήσει κάτω απ' τη μέση — κι' όχι μονάχα αυτό, μα κι' η φθορά της θάλασσας στο πέραςμα των αιώνων είναι φανερή στο υπόλοιπο κομμάτι. Ίδίως το πρόσωπο έχει καταστραφεί απ' το χιλιόχρονο κυμάτοφίλημα.

Τη δεύτερη ροδιά Αφροδίτη, «έκεϊνη που λούζεται» γονατιστή — μικρό μαρμάρινο άγαλμα απαράμιλλ-

λης και κείνο τέχνης και πολύ καλλίτερο διατηρημένο — μονάχα σε εικόνες μπόρεσα να τη δώ. Έστάληκε στην Ίταλία τον καιρό του πολέμου κι' ακόμα, παρ' όλες μας τις προσπάθειες, δεν είχε αναγυρσει (!).

Πολύ παλαιότερο, της αρχαϊκής εποχής, είναι το μικρό μαρμάρινο Έκαταίο με την τρίμορφη θεά, την προστάτρια των τρισεράτων. Τα τρία κομμάτι θυμίζουν «κόρες» της άττικής γής του 6ου αιώνα, με το γνωστό πολύπτυχο φόρεμα των ατθιδων των προκλασσικών χρόνων.

Της έλληνιστικής εποχής είναι το μαρμάρινο άγαλμα του Διονύσου (3ου ή 2ου αιώνα) που εικονίζεται σε μικρό μέγεθος, με καλοχεντισμένη γενειάδα και με τον «ποδήρη χιτώνα», σε σμηνί κι' επιβλητική ιερατική στάση, σά σε πράξη λατρείας.

Υπάρχουν ακόμα πλήθος άλλα εκθέματα: ανάμεσα σ' αυτά θυμούνται χίλιες δυο επιγραφές των έλληνιστικών και των ρωμαϊκών χρόνων, μαρμάρινες θεές, κεφάλια αθλητών, αγάλματα γυναικών με πέπλους, με τη χαρακτηριστική προσπάθεια του καλλιτέχνη να δώσει διαφάνεια στο έξωτερικό ρούχο κάνοντας να διακρίνονται ανάμεσά του τα κορδόνια της ζώνης του εσωτερικού ιματίου, και δυο ρωμαϊκές άντριες κεφαλές σε φυσικό μέγεθος — η πρώτη, από παριανό μάρμαρο, εικονίζει ώριμο άντρα, μ' ευρύχωρο μέτωπο, φαλακρό, με λίγα μαλλιά στους κροτάφους, με ωραία έκφραση πνευματικού ανθρώπου, ενώ η δεύτερη, ακόμα πιό «σοβαρή» φυσιογνωμία, έχει έκφραση βαθειάς σκέψης και περιουλόγης, ευγενικής επιβλητικότητας κι' ενεργητικότητας.

Στην πολιτεία όλων των πολιτισμών άπαντάει κανένας ολόκληρη μεσαιωνική συνοικία όχι μονάχα έξοχα διατηρημένη, μα και «ζωντανή», κατοικημένη — πράγμα που σ' ελάχιστες πόλεις της δυτικής Ερώλης βρίσκεται δώ και κεί, μα στην Ελλάδα πουθενά άλλοι. Η μικρή τούτη πλατεία και πολλά απ' τα γύρω σπίτια — αν ξαιρέσεις μερικά μοντέρνα που χτίστηκαν στο στυλ της εποχής της ιπποτοκρατίας απ' την Ιταλική κατοχή και μπορούν να ξεγελάσουν τον άκαταπόιστο επισκέπτη — ακόμα κι' ολόκληρη η όδός Ιπποτών, είναι όλα σύγχρονα του Μυστρά. Μα εδώ τα οικοδομήματα είναι άκέρια και γεμάτα ζωή, καθώς στα χίλια τετρακόσια τόσα, που τα κατοικούσαν οι Ιωαννίτες.

Το Τάγμα είχε δώ την έδρα του απ' το 1308, όταν πήρε τα νησιά απ' τους βυζαντινούς, η καλλίτερα απ' τους τυχοδιώκτες πολιτικούς επιχειρηματίες της Γένοβας και της Ένετίας που ούσιαστικά κυριαρχούσαν τότε στο νοτιοανατολικό Αίγαίο, ως το 1522 που έγινε η τουρκική κατάκτηση απ' το Σουλείμάν. Οι καλογέροι — ιππότες είχαν παρατήσει το κράτος τους στα Ίεροσόλυμα κι' υστερότερα στην Κύπρο κι' έστησαν εδώ δική τους πολιτεία κυρίαρχη, που οι πολίτες της ήταν χωρισμένοι σε τρεις τάξεις, τους πολεμιστές, τους πανδοχείς και νοσοκόμους και τους θρησκευτικούς λειτουργούς. Όλα τα μέλη του Τάγματος άνηκαν σ' επτά διαφορετικές γλώσσες — της Προβηγκίας, της Ωβέρνης, της Γαλλίας, της Ίταλίας, της Άγγλίας, της Γερμανίας και της Ισπανίας, που χωρίστηκε στα 1462 στις «γλώσσες» της Καστίλιας και της Αραγωνίας — κι' είναι αξιοσημείωτη τούτη η πολιτική ένότητα των μοναχών — ιπποτών όρισμένων «γλωσσών» σε καιρούς που στη δυτική Ερώπη τους τα χίλια δυο μικρά κράτη των ομογλώσσων τους κι' όμοειθών τους έστηναν όλοένα πολέμους μεταξύ τους.

(1) Έφτασε στην Ελλάδα τα Χριστούγεννα του 1948 μαζί με άλλες αρχαιοτήτες που μάς τις γύρισαν πίσω οι Ιταλοί.

Έδώ η κάθε «γλώσσα» είχε δική της Στέγη, όπου ήταν η διοίκησή της, ο ξενώνας της κι' η έδρα του αρχηγού της — Στέγη της Ωβέρνης, Στέγη της Άγγλίας κ.λ.π. Σήμερα ακόμα είναι έξοχα διατηρημένα τα περισσότερα απ' τα οικοδομήματα αυτά του 14ου και του 15ου αιώνα — πολλά ιδίως στην οδόν Ιπποτών και στην πλατεία γύρω στο «ξενοδοχείο»-νοσοκομείο, όπως της Ίταλίας, της Γαλλίας, της Ισπανίας, της Προβηγκίας κι' άλλα. Η κάθε «γλώσσα» είχε ακόμα την εδύνη για τη συντήρηση και την άμυνα ενός κομματιού του τείχους, που ήταν χωρισμένο σε τομείς άντιστοιχούς με τις εθνότητες που αποτελούσαν το Τάγμα.

Το πολίτευμα της ιπποτικής τούτης πολιτείας ήταν δολιγαρχικό. Είχε κι' «αρχηγό της έκτελεστικής εξουσίας» και «νομοθετικό σώμα». Αρχηγός της ήταν ο αϊετός και ισόβιος Μεγάλος Μαγίστρος — εκλεγόταν τις περισσότερες φορές Μεγάλος Μαγίστρος γάλλος σ' όλη τη διάρκεια της ιπποτοκρατίας κι' οι γνωστότεροι απ' αυτούς είναι ο de Villaret, ο de Lastic, ο de Naillac, ο d'Aubusson, ο d'Amboise, κι' ο Villiers de l'Isle Adam, ο τελευταίος, που τον νίκησε ο Σουλείμάν ο Μεγαλοπρεπής και πήρε το νησί ύστερ' από πεντάμηνη πολιορκία — που άσκούσε την πολιτική εξουσία περιτοχιζόμενος απ' το συμβούλιο των αρχηγών των «γλωσσών». Στο ίδιο του το Παλάτι συνεδρίαζε και το Γενικό Συμβούλιο, που εκανόνιζε με «νόμους» την εξουσία του και την εξουσία των άλλων αξιωματούχων. Αυτοί οι αξιωματούχοι διωρίζονταν απ' τον ίδιο το Μεγάλο Μαγίστρο, μα κάθε «γλώσσα» είχε το προνόμιο να βγάξει όρισμένους άρχοντες που είχαν εξουσία, ο καθένας στον κλάδο του, πάνω σ' όλο το Τάγμα. Έτσι άναπληρωτής του Μεγάλου Μαγίστρου ήταν πάντα ο προβηγκιανός αρχηγός, ναύαρχος του Τάγματος ήταν ο Ιταλός, αρχηγός του Ιππικού ο Άγγλος, μεγάλος σφραγισδοφύλακας ο καστιλιάνος κ.λ.π. Προβηγκιανός ήταν κι' ο δεύτερος χρονολογικά Μεγάλος Μαγίστρος (1319-1346), ο de Villeeneuve, που έδωσε τ'όνομά του στο εύφορο προάστειο Βιλλανόβα, όπου είχε μεγάλα χτήματα, το σημερινό Παραδείσι.

Στο ιπποτικό κομμάτι της πολιτείας δοκιμάζει κανένας την αταπάτη πως ζει στο μεσαιώνα. Πλήθος πύργοι κι' επάλξεις και προμαχώνες που έχουν μείνει όλοιδιοι από τότε σε περιστοιχίζουν και μέσα κι' έξωονται στιγμές που νιώθεις άλλόκοτα μέσα σ' ένα τέτοιο περιβάλλο τα τωρινά φορέματα των διαβατών. Μεγάλες πανύψηλες πύλες οδηγούνε από πολλές μεριές στο κάστρο. Συνέχεια στο άπλο μα ψηλό τείχος του λιμανιού είναι το διπλό τείχος της πόλης απ' τις δυο μεριές της τάφρου, που χτίστηκε απ' τους Ιππότες γερό πάνω στ' αδυνατότερα τείχη των βυζαντινών κι' άντ'έχει χρόνια αιχμόνια στις επιδρομές των όθωμανών.

Οι βυζαντινοί είχαν χτίσει εδώ άρκετες εκκλησίες, μα ιδίως οι Ιωαννίτες μπόρεσαν κι' άπλωσαν ύστερ' απ' αυτούς σ' όλα τα χρόνια της ιπποτοκρατίας σημαντική οικοδομική δράση. Άλλως τε κι' η όλη σχεδόν τέχνη της ιπποτοκρατίας περιορίζεται δώ στον οικοδομικό τομέα — τείχη, παλάτια, Στέγες, νοσοκομεία, ιδιωτικά σπίτια αξιόλογα. Η γενική πνοή της αρχιτεκτονικής αυτής είναι θρησκευτική ή καλλίτερα μοναστική. Η τεχντροπία της είναι γοτθική, αλλά μια γοτθική καθυστηρημένη, με όψη άνθηση — σε καιρούς που στη δυτική Ερώπη είχαν πιά άρχινήσει να επικρατούνε οι οικοδομικές γραμμές της Αναγέννησης — ένας ανάμιχτος ρυθμός μακριά απ' τα καινούργια τότε καλλιτεχνικά ρεύματα της Δύσης κι' όχι δίχως επιδράση απ' τις αόστηρες γραμμές της εκκλησιαστικής οικοδομικής των βυζαντινών. Πλήθος σταυροθόλια σ' εκκλησίες, σε πύλες, σε στοές

παντοῦ, ἀφθονῇ καὶ ποικιλιώτατῃ χρήσῃ τῶν τοξευδῶν γραμμῶν, μὰ κ' ὀρθογώνια παρὰ τὸν μετὰ τὴν διακοσμητικὰ μόνον ἢ διπλὰ χειλῶματα τριγύρω, μεγάλες γωνιώδεις θολωτὲς πόρτες στὶς εἰσόδους, εὐρύχωρες ἰσόγειες ἀποθήκες μὲ καμάρα γιὰ τὰ ἐμπορεύματα, τὰ τρόφιμα καὶ τὰλλα ἐφόδια, ὑπαίθριες πέτρινες δλοῖσες σκάλες κολλήτρες στὸν τοῖχο στὶς ἐσωτερικὲς αὐλὲς τῶν οἰκοδομῶν.

Ἰδίως ἡ διακοσμητικὴ στὶς προσόψεις εἶναι πλούσια σὲ πολλὰ ἀπ' τὰ κτήρια κεῖνα τῆς ἱπποκρατίας: γείσα ποὺ ἀπλώνονται ὀριζόντια εἴτε στὴν πρόσοψη μόνον ἢ πέρα-πέρα εἴτε κ' ὁλόγυρα σ' ὁλόκληρο τὸ οἰκοδόμημα, συμμετρικὲς ὑδρορροές, περὶ τεχνολογικὰ χαλκάδες γιὰ τὰ κεντὰ τῶν σημαίων, ἀψιδωτὲς ἀκηβάδες στὶς γωνίες ἢ στὸ κέντρο τῆς πρόσοψης κ' ἄλλα θολωτὰ κοιλώματα στὸ πάχος τοῦ τοίχου, ὅπου βλέπεις ἄλλοι θυρεοὺς κ' οἰκόσημα μαρμαρίνα, ἄλλοι χρονολογίαι, ἀγαματάκια καθολικῶν ἁγίων, ἀνάγλυφες ἱερὲς εἰκόνες, δνόματα ἱπποτικῶν οἰκογενειῶν κ' ἄλλες χίλιες δυὸ ἐπιγραφές.

Δυὸ λέξεις τώρα στὸ τέλος καὶ γιὰ τὴν παλὴ μνητροπολιτικὴ ἐκκλησιὰ τῆς πολιτείας. Ἀντάξιος κ' αὐτὴ τοῦ νησιοῦ ὅλων τῶν πολιτισμῶν τόπος λατρείας, ἔχει πρωτοχτιστῆ πρὶν ὀκτακόσια χρόνια κ' ἔχει χρησιμεύει γιὰ ἱερὸ, καὶ μάλιστα γιὰ μητρόπολη, καὶ στοὺς βυζαντινοὺς καὶ στοὺς ἱπποτῆς — cattedrale Santa Maria al Castello — καὶ στοὺς ὀθωμανοὺς — Ἐντερούμ Τζαμί. Θὰ ξαναγυρίσει στὴν ὀρθόδοξη τώρα ποὺ τὸ κράτος, ὅστερ' ἀπ' τὴ νομικὴ «ἐνσωμάτωση» τῶν νησιῶν στὴν ἑλληνικὴ ἐπικράτεια, θὰ φροντίσει νὰ ξαγοράσει τὸ ἱστορικὸ κτήριο ἀπ' τὴν τουρκικὴ κοινότητα — γιὰτ' εἶναι γιὰ τὴν ὥρα βακουφικὴ ἰδιοκτησία — νὰ τὸ εὐρεπίσει καὶ νὰ κάνει νάντηχίσουν ξανά κἀνὼ ἀπ' τοὺς θόλους τοῦ γιὰ πρώτη φορὰ ὅστερ' ἀπ' τὸ 1308, οἱ βυζαντινὲς ὁδές.

Σήμερα εἶν' ἓνα κτήριο ἀδειανὸ κ' ἐρημωμένο καὶ τίποτα δὲ θυμίζει στὸ διαβάτη τοῦ δρόμου τὴν παλὴ τοῦ θέσης στὴ θρησκευτικὴ λατρεία. Χτισμένη ἀπ' τοὺς βυζαντινοὺς τὸν 11ο αἰῶνα κατάντικον στὴν ἀρχὴ τῆς κατοπινῆς ὁδοῦ τῶν ἱπποτῶν, ἡ μνητροπολιτικὴ αὐτὴ ἐκκλησιὰ καταστράφηκε ὑστερότερα ἀπ' τὴ μέση κ' ἀπάνω — ἴσως στοὺς μεγάλους σεισμοὺς τοῦ 1481 — καὶ συμπληρώθηκε τὸ 15ο αἰῶνα ἀπ' τοὺς ἱωαννίτες. Γι' αὐτὸ καὶ σήμερα εἶναι ἡ μισὴ βυζαντινοῦ ρυθμοῦ — σταυροειδὲς μὲ τροῦλο — κ' ἡ ἄλλη μισὴ γοτθικὴ. Κάτω ἀπ' τὰ γοτθικὰ σταυροθόλια τῶν τροῦλων τῆς ἱπποκρατίας βλέπεις στὸ βάθος τοῦ ἱεροῦ τὸ ψηλὸ παράθυρο μὲ τὰ δύο μικρὰ βυζαντινὰ ἀμφικιόνια. Δίπλα στὶς ἐλάχιστες σωζόμενες, μπαίνοντας ἀριστερὰ, βυζαντινὲς τοιχογραφίαι βλέπεις τρία ἀνοίγματα χαμηλὰ στὸν ἀριστερὸ τοῖχο κ' ἄλλα δυὸ δεξιὰ στὸ βάθος ποὺ ἦταν ἀλλοτινὰ τάφοι ἐπιφανῶν ἱωαννιτῶν (*).

Γ. Μ. ΠΑΠΑΧΑΤΖΗΣ

Νοέμβρ. 1947

(*) Βιβλιογραφικὲς πηγές: Γιὰ τὴ μελέτη τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ρόδου πρὸς. Ἀνδριωτάκη Χρ., Ἡ Δωδεκάνησος στὴν ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ, 1939. — Annuario της

Ἱταλ. Ἀρχαιολ. Σχολῆς Ἀθηνῶν, 1914 ἐπ. — Belabre (F. de), Rhodes of the Knights, 1908. — Βενετοκλέους Δημ., Ἱστορία τῆς νήσου Ρόδου κλπ. (Ἀλεξάνδρεια) 1930. — Biliotti-abbé Cottret, L'île de Rhodes, 1881 (καὶ ἑλληνικὴ μετάφρ. ὑπὸ Μ. Μαλλιαράκη καὶ Σ. Καραβοκυροῦ, 1881, τόμ. I καὶ II, ἐν Ρόδῳ). — Blinkenberg Christ., La chronique du temple Lindien, 1912. — τοῦ αὐτοῦ, L'image d'Athana Lindia (Kobenhavn) 1917. — τοῦ αὐτοῦ, Lindiaka (Kobenhavn), 1926. — τοῦ αὐτοῦ, Lindos, Fouilles et recherches de 1902 s., 1931 καὶ 1941. — Blinkenberg καὶ Kinch (K.-F.), Exploration archéologique de Rhodes, I-IV, 1909-1912 (σειρὰ ἐκδόσεων πρὸς τὴν Βασιλ. Ἀκαδημίαν ἐπιστημῶν καὶ γραμμάτων τῆς Δανίας), ἐν «Bulletin de l'Académie royale des sciences et des lettres de Danemark». — Γεωργιάδου Γ. Θ., Ροδιακὸν ἱστορικὸν λεύκωμα, 1912 (Ἀθῆναι). — Cavaignac, Le monde méditerranéen, 1929, ἐν τῇ σειρᾷ «Histoire du Monde». — Clara Rhodos, σειρὰ τῶν τῶν τοῦ Ἱταλ. Ἀρχαιολ. καὶ Ἱστορικῶν Ἰνστιτούτου Ρόδου. — Δρακίδου Γ., Λεύκωμα Δωδεκανήσου (Ἀθῆναι) 1913. — Dussaud, Les civilisations préhelléniques dans le bassin de la mer Egée, 1914. — Εὐαγγελίδου Τ. Ε., Ροδιακὰ τόμ. α'. 1917, τόμ. β'. 1929. — Farochon, Les chevaliers de Rhodes et de Malte (Tours, 1887). — Gabriel Alb., La cité de Rhodes, 1921-1923. — Gelder (H. van) Geschichte der alten Rhodier (Nijhoff καὶ Χάγη), 1900. — Giotz G. La civilisation Egéenne, (Paris, 1923). — Guérin W., L'île de Rhodes, ἐκδ. β'. Paris, 1880. — Hall H., The oldest civilisation of Greece, 1901. — Jacopi G., Lo Spedale dei cavalieri e il museo archeologico di Rodi, 1932 (Ρώμη). — τοῦ αὐτοῦ, Rodi (Bergamo, 1933). — Καββαδία Π., Προϊστορικὴ ἀρχαιολογία. — τοῦ αὐτοῦ, Ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης. — Κανῶ Φ., Οἱ Ρόδιοι ἐν Μάλτᾳ (Ρόδος, 1923). — Καραῦτου Χρ., Ρόδος, 1949. — Kinch K.-F., Voulia de Rhodes, 1914. — Κωνσταντινίδου Κ., Ἀθῆνα Λινδία (Ἀλεξάνδρεια, 1936). — Λαμπριδῆ Ἐλλης, Οἱ Αἰγαῖοι, 1929. — Lessing (μετάφρ. Ἀρ. Προβελεγγίου) Λαοκρόν (ἐκδ. Βιβλιοθήκης Μαρασλή). — Λεωτσάκου Σπυρ., Ρόδος, τὸ μαρμαρινὸ νησί, 1949. — Maiuri, Rodi, 1922. — Maiuri-Iacovich, Rapporto sul servizio archeologico a Rodi 1912-1927 (ἐκδ. 1928). — Μαρινάτου Σπ., Ὁ ἀρχαῖος κρητικὸς πολιτισμὸς, 1927. — Matton R., Rhodes (ἐκδ. τοῦ Institut français Ἀθηνῶν) 1949. — Μιχαηλίδου-Νουάρου Μ., Γιὰ τὴν γνώσεσιν τῆς Δωδεκανήσου, 1946. — Nilsson, Timbres amphoriques de Lindos, 1909. — Παναγιωτοπούλου Ι. Μ., Γενικὴ ἱστορία τῆς τέχνης, 1927. — Prutz, Die Anfänge der Hospitalier auf Rhodes, 1908. — Reinach-Peyre (μετάφρ. Π. Προβελέκη), Γενικὴ ἱστορία τῆς τέχνης, 1931. — Ridder, L'art en Grèce, 1924. — Rottiers, Description des monuments de Rhodes (Bruxelles, 1828-1830). — Rousset P., La Grèce et l'Orient. — Salzmann A., La Necropole de Camiros (εἰκόνες) 1875. — Sartiaux, Les civilisations anciennes de l'Asie Mineure. — Schneiderwirth, Geschichte der Insel Rhodus, 1868. — Schweiger, Kulturgeschichte, τόμοι 2, 1907. — Stephanopoli, Les îles de l'Égée, 1912. — Ταρσούλη Ἀθηνᾶς, Δωδεκάνησος. — Torr, Rhodes in ancient times, 1885. — τοῦ αὐτοῦ, Rhodes in modern times, 1887. — Tozer, The islands of the Aegean. — Τσιγλάκη, Μικρασία καὶ Δωδεκάνησος, 1922. — Τσοῦντα, Ἱστορία τῆς τέχνης. — τοῦ αὐτοῦ, Μικρατικὸς πολιτισμὸς. — Veriot, Histoire des chevaliers hospitaliers, 1726. — Villeneuve-Bargemont, Monuments des Grands Maîtres, 1829. — Volonakis M., The island of Rhodes and her eleven sisters (London) 1922. — Waltz, F., Le monde égéen avant les Grecs (Paris, 1934). — Ζερβού Σκ., Εἰκονογραφικὴ Δωδεκάνησος (Ἀθῆναι), 1930. — Zervos Sk., Rhodes, capitale du Dodécannèse (Paris), 1920.

Σ' ἐγκυκλοπαιδικὰ λεξικά: ἀρθρὰ «Ρόδος» τοῦ Κ. Γεργιάννη στὴ Μεγ. ἑλλ. ἐγκυκλοπ., «Rodi» στὴν Enciclopedia italiana, «Rhodos» τοῦ Hiller von Gärtringen στὴ Real-Encyclopädie der klass. Altertumswissenschaft (Pauly-Wissowa-Kroll), Rhodes, στὴν Encyclopaedia Britannica, Rhodes στὸ μεγάλο Larousse κλπ.

ΑΝΤΡΕ ΜΑΛΡΩ

Ἡ ψυχολογία τῆς Τέχνης

Ἡ καλλιτεχνικὴ δημιουργία

ἈΝ τὸ ὄραμα κάθε μεγάλου καλλιτέχνη δὲν μπορεῖ νὰ ἀναχθεῖ στὸ κοινὸ ὄραμα, αὐτὸ γίνεται γιὰτ' ἀπὸ τὴ γένεσίν του, τὸ ὄραμα αὐτὸ ρυθμίζεται ἀπὸ τοὺς πίνακες καὶ τὰ ἀγάλματα, δηλαδὴ ἀπὸ τὸν κόσμο τῆς Τέχνης. Εἶναι ἀποκαλυπτικὸ πὼς ἡ μνήμη τοῦ καλλιτέχνη δὲν συγκρατεῖ καμμιάν ἔφραση προκαλούμενη ἀπ' ὁποιοδήποτε ἄλλο πρᾶγμα ἐξὸν ἀπ' τὴ συγκίνηση ποὺ νοιώθει μπροστὰ σ' ἓνα ἔργο: θεατρικὴ παράσταση, ἀνάγνωση ἑνὸς ποιήματος ἢ ἑνὸς μυθιστορήματος γιὰ τὸ συγγραφέα, ἀκρόαση γιὰ τὸ μουσικὸ, θεώρηση ἑνὸς πίνακα γιὰ τὸ ζωγράφο. Τὸν ἄνθρωπο, ποὺ θὰ ἀναστατωθεῖ ἀπὸ ἓνα θέαμα ἢ ἓνα δράμα καὶ ποὺ ἐκφρασθῇ θὰ βασανιστεῖ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ τὸ ἐκφράσει, δὲν θὰ τὸν συναντήσουμε ποτέ. «Καὶ γὰρ θὰ γίνω ζωγράφος!» Αὐτὴ θὰ ἦταν ἡ λυσσαλέα ἔκφραση κάθε κλίσης. Σύμφωνα μὲ τὶς θρυλικὲς βιογραφίαι, ὁ Τσιμαμπουέ θανατᾶται τὸ βροσκὸ Τζιόττο ποὺ σχεδιάζει πρόβατα σύμφωνα ὅμως μὲ τὶς ἀληθοφανεῖς βιογραφίαι, δὲν εἶναι τὰ πρόβατα ποὺ ἐμπνέουν στὸ Τζιόττο τὴν ἀγάπη γιὰ τὴ ζωγραφικὴ, ἀλλὰ ἀκριβῶς οἱ πίνακες τοῦ Τσιμαμπουέ. Ἐκεῖνο ποὺ δημιουργεῖ τὸν καλλιτέχνη εἶναι τὸ ὅτι στὴν ἐφηβικὴ του ἡλικία συγκινήθηκε περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀνακάλυψη τῶν ἔργων τέχνης παρὰ ἀπὸ τὰ πρᾶγματα ποὺ παρίσταναν.

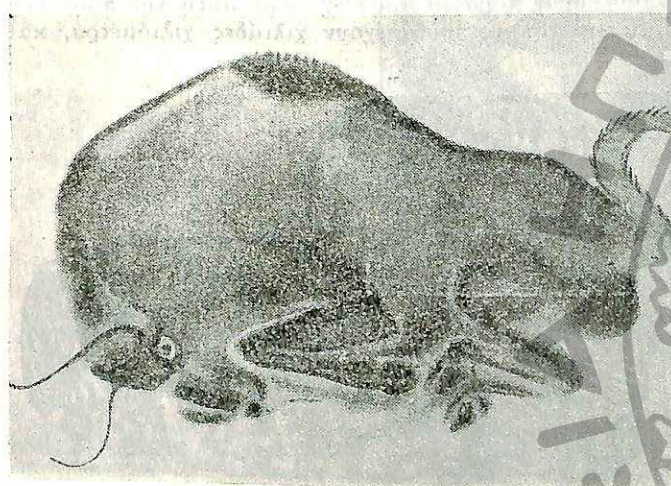
Ὅτε ἓνας καλλιτέχνης δὲν πέρασε κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τὰ παιδικὰ τοῦ σχεδία στὸ ἔργο του. Οἱ καλλιτέχνες δὲν προέρχονται ἀπὸ τὴν παιδικότητά τους ἀλλὰ ἀπὸ τὴ συγκρουσὴ τους μὲ τὶς ξένες ὀριμότητες δὲν προέρχονται ἀπὸ τὸν ἄμορφο κόσμο τους, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν πάλη τους μὲ τὴ μορφή ποὺ ἄλλοι ἐπέβαλαν στὴ ζωὴ.

Νέοι, ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος, ὁ Γκρέκο, ὁ Ρέμπραντ, μιμοῦνται, ὁ Ραφαὴλ μιμεῖται καὶ ὁ Πουσέν, καὶ ὁ Βελάσκεθ, καὶ ὁ Γκόγια, καὶ ὁ Ντελακρουά, καὶ ὁ Μανέ, καὶ ὁ Σεζάν, καί... Μόλις τὰ τεκμήρια μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ἀναχθοῦμε στὴ γένεση τοῦ ἔργου ἑνὸς ζωγράφου, ἑνὸς γλύπτη — κάθε καλλιτέχνη — συναντοῦμε, ὅχι ἓνα ὄνειρο ἢ μιὰ κραυγὴ ποὺ ἀργότερα ταξινομήθηκαν, ἀλλὰ

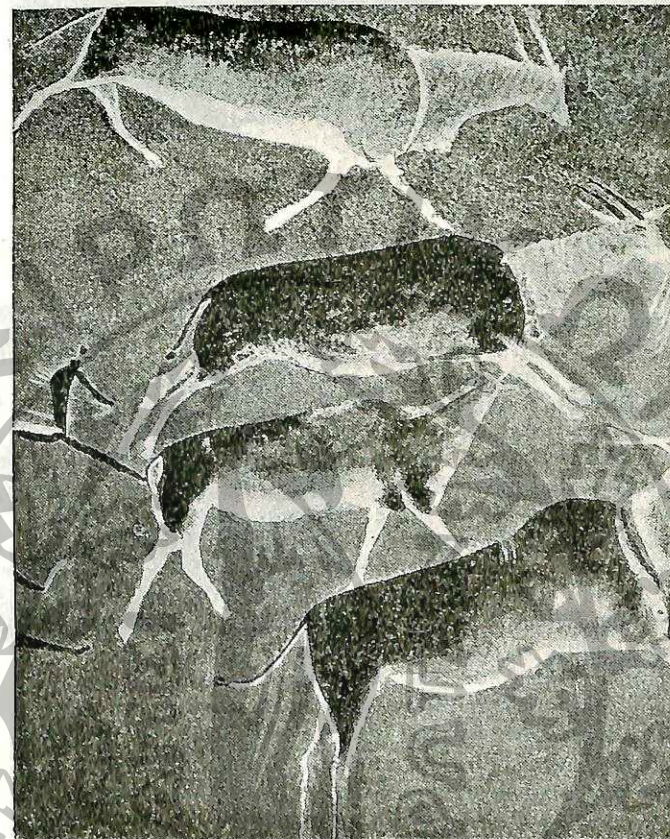
τὰ ὄνειρα, τὶς κραυγὲς ἢ τὴ γαλήνη ἑνὸς ἄλλου καλλιτέχνη. Καὶ ἔτσι, στὶς ἐποχὲς ἀπ' ὅπου ἔχουν ἐξαιρεθεῖ ὅλα τὰ προηγούμενα ἔργα, ἡ μεγαλοφυΐα σταματᾷ γιὰ πολλὰ χρόνια: δὲν μπορούμε νὰ περπατοῦμε στὸ κενό. Ἐνῆς πολιτισμὸς ποὺ παύει νὰ ἔχει σχέσεις μὲ τὸ ρυθμὸ ποὺ ἔχει ἡ ἐποχὴ στὴ διάθεσή της, βρίσκειται μπρὸς στὸ μηδέν: ὁ βουδδισμὸς, ποὺ ἦταν ἀρκετὰ δυνατὸς ὥστε νὰ μεταμορφώσει τὴν Ἀσία, δὲν καταφέρνει νὰ βρεῖ τὴ μορφή τοῦ σοφοῦ του, παρὰ μεταβάλλοντας ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ τὸ πρόσωπο τοῦ Ἀπόλλωνα (*). Ὅσο βαθεῖα κ' ἂν εἶναι ἡ ἀλήθεια ποὺ θέλει νὰ κραυγάζει, ἡ ἀνθρωπότητα μένει βουβὴ ὅταν δὲν διαθέτει παρὰ μόνον αὐτὴ τὴν ἀλήθεια.

Πολὺ λίγες ἦταν οἱ φωνὲς ποὺ μίλησαν στὸν ἀνθρώπινο πόνο μὲ τὴ γλώσσα ποὺ πραγματικὰ μπορεῖ

(1) Στὸ ἴδιο τοῦ βιβλίου Psychologie de l'art σελ. 26 ὁ συγγραφεὺς προσθέτει: Οἱ πρῶτοι Βουδδες εἶναι ἀντίγραφα τοῦ Ἀπόλλωνα στὸν ὅποιον ἔχουν προστεθεῖ τὰ σημάδια τῆς σοφίας. Σημάδι ἀνάμεσα στὰ μάτια καὶ προσέχον στὸ ὕψος τοῦ κεφαλοῦ. Ἄλλωστε ἡ μορφή τοῦ Ἀπόλλωνα εἶναι σύμβολο, ὅπως ὁ Καλὸς Ποιμὴν, στὴ Ρώμη, θὰ εἶναι τὸ σύμβολο τοῦ Χριστοῦ. Ἡ Ἑλλάδα ἦταν ἐχθρὰ τῶν ἀφηρημένων συμβόλων καὶ θεωροῦσαν φυσικὸ οἱ γλύπτες ποὺ ἐνέπνευε νὰ παριστάνουν στὴν ἀρχὴ τὴν ὑπέρτατη σοφία μὲ τὴν ὑπέρτατη ὁμορφιά.

ΠΡΟ-ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΤΕΧΝΗ (Ἀλταμίρα—Ἰσπανία)

ΒΟΝΑΣΟΣ ΠΡΟ-ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΤΕΧΝΗ (Ροδεσία)

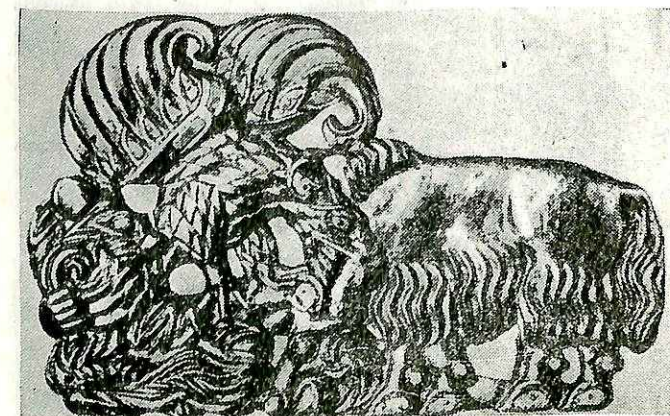
ΣΚΗΝΗ ΚΥΝΗΓΙΟΥ

ΦΙΔΙΑΣ (4ος αιώνας π.Χ.)

ΒΟΥΔΔΑΣ

να νοήσει: αλλά, φαίνεται ότι κατανοήθηκαν άμέσως από τα πλήθη. Η γοητεία του χριστιανισμού δεν εξασκήθηκε άρχικά καθόλου στον Ουρανό: στις πρώτες χριστιανικές ζωγραφικές βρίσκουμε λιγώτερους Παράδεισους και περισσότερους Σταυρούς. Ο χριστιανισμός ως προς τη σημασία του στηρίχθηκε σ' εκείνο που είχε μεγαλύτερη ανάγκη να στηριχτεί: στην οδύνη. Η άρχαία οδύνη υπήρξε χωρίς άλλο ή απάνθρωπη μοναξιά που ξαναβρίσκουμε στους τόπους της 'Ασίας απ' όπου εξαφανίστηκε ο βουδδισμός: χωρίς άλλο ή Ρώμη θάμοιζε με τις σημερινές μεγάλες κινεζικές πολιτείες, με τους ανέλπιδους εξαθλιωμένους της που ξαντλούν μέσα στην απεριόριστη ανθρώπινη αδιαφορία ένα άσκοπο και χωρίς έννοια πόνο, και φθείρουν σε τριάντα χρόνια λέπρας, σύφιλης ή φυματίωσης την εκπληξή τους που βρέθηκαν στον κόσμο. — Δηλαδή ο 'Ιώβ στην κοριτιά, χωρίς τον Κύριο. — Η Δύση που δεν τολμά να νά περάσει μπρος στην αθλιότητα χωρίς να κλείσει τα μάτια, δεν μπορεί πιά να συλλάβει ότι για το ζητιάνο, για τον ταπεινόμενο, για τον ανάπηρο, για το σκλάβο, υπήρξε κάτι που ήταν πιο αναγκαίο, ακόμα και από τον άλλο κόσμο: το να ξεφύγει από τον παραλογισμό και από τη μοναξιά του ανέλπιδου πόνου. Το πρώτο χριστιανικό κήρυγμα στη Ρώμη ήταν ακαταμάχητο γιατί έλεγε στη σκλάβια τη

ΤΕΧΝΗ ΤΩΝ ΣΤΕΠΠΩΝ

ΜΑΧΗ ΖΩΩΝ

γεννημένη από σκλάβο, που έβλεπε να πεθαίνει μάταια το μάταια γεννημένο σκλάβο παιδί της... Ο 'Ιησούς, ο γιός του Θεού, πέθανε βασανισμένος στο Γολγοθά για να μην είσαι μονάχη μπροστά σ' αυτή την αγωνία». Και όμως τα πλήθη που παραδόθηκαν στα θηρία γιατί προτίμησαν τα θηρία από το ανεπανόρθωτο — όπως έκαναν αργότερα και τα προσηλυτισμένα πλήθη — δεν μπόρεσαν για αιώνες δολοφονούς να εκφράσουν το Θεό τους παρά μόνο με τις μορφές που δημιούργησαν οι δήμιοί του.

Μεγαλόπρεπη καταληψία που δρμά πάνω στην τέχνη μαζί με κάθε αποκάλυψη, χριστιανισμός και βουδδισμός τυφλοί στην αρχή, Έπαναστάσεις που δεν γίνονται όρατές, παρά με τα μάτια των πεθαμένων αντιπάλων τους...

* * *

Αγνοούμε πέρα για πέρα το τί θα ήταν ένας μεγάλος καλλιτέχνης που δεν θα είχε γνωρίσει κανένα έργο τέχνης και που θα βρισκόταν μπρος σε ζωντανές μορφές μόνο.

Το πρόβλημα των πρώτων αρχών δεν ανήκει μόνο στην τέχνη. Έχουμε περδεμένες ιδέες πάνω στα σχέδια των πιθηκανθρώπων. Στη γένεση ενός προσδιορισμένου πνευματικού πολιτισμού, φαίνεται ότι βρίσκουμε το εκφραστικό σύμβολο (το αγαλματάκι της Σούμερ, των Κυκλάδων ή του Μοχέντζο Νάτο) συνυφασμένο με τη γεωμετρική διακόσμηση, που είναι το πρώτο ξεπέταγμα του ανθρώπου. Κι όμως, η αθηνεΐα ώρισμένων απ' αυτά τα σχέδια μ' κάνει πολλές φορές να υποπτευόμαστε έναν άλλο πολιτισμό πίσω απ' αυτόν που έλευθερώνεται μπρος στα μάτια μας από το χάος...

Ακολουθώντας την ακούραστη κατάδυση της, ή έρευνα του προϊμτισμού έφτασε στην προϊστορική ζωγραφική. Αλλά ποιός ζωγράφος, μπροστά σ' ένα βόνασο της Άλταμίρα δεν αναγνωρίζει τον επεξεργασμένο ρυθμό; Οι ζωγραφίες στους βράχους της Ροδεσίας που κι αυτές ανάγονται στη βαθειά αρχαιότητα δείχνουν μια συμβατικότητα το ίδιο αυστηρή όσο και στη βυζαντινή τέχνη...

Από το ότι η εξέλιξη των πολιτισμών — κι αυτό είναι αναμφισβήτητο — έφερε μαζί της μια εξέλιξη της τέχνης, είναι σά να αποδεικνύουμε ότι σε καιρούς που δεν είχαν ίσως ιστορία, δεν θα μπορεί να αντιστοιχεί παρά μια πάγια τέχνη. Στο ότι οι συνθήκες της ζωής είχαν ή όχι αλλάξει για χιλιετίδες, φαίνεται ότι τουλάχιστο ένα σημαντικό πεδίο, το προθηρηκευτικό πεδίο, είχε πάρει τότε μορφή και εξέλιξη. Νά έγινε άραγε το ίδιο και στο πεδίο της τέχνης; Είναι πιο λογικό να το υποθέσουμε παρά να παραδεχθούμε αυτή την παράξενη ιδέα: σε τόπους που απέχουν χιλιάδες χιλιόμετρα, και

σε διαφορετικές εποχές, άνθρωποι προικισμένοι με την ίδια μεγαλοφυΐα βρήκαν τον ίδιο ρυθμό (το ίδιο πολύπλοκο με το ρυθμό της στέππας και που τα ζώα του Σούμερ μοιάζουν πολλές φορές να είναι ή επαναγωγή του) και σχεδίασαν με την πρώτη φορά αυτούς τους ταράνδους, αυτά τα άλογα κι αυτούς τους μεγαλοπρεπείς βόνασσους...

Προϊμτισμός και επαναγωγή, είναι τις περισσότερες φορές αλληλένδετα. Όσο μακριά κι αν αναχθούμε στην ιστορία, νοιώθουμε την ύπαρξη μιας άλλης μορφής πίσω απ' αυτές που μ'ς συγκινούν. Τα σχέδια των σπηλιών του Λασώ (και πόσα άλλα ακόμη προϊστορικά σχέδια!) πολύ μέγιστα για να έχουν σχεδιαστεί μονομιάς και τόσο παράξενα τοποθετημένα που μ'ς κάνουν να σκεφτώμαστε ότι ο ζωγράφος θ'άπρεπε να τα είχε εκτελέσει, ξαπλωμένος ανάσκελα ή τουλάχιστον πολύ γεμμένος προς τα πίσω, είναι πιθανώς «μεγεθύνσεις» είναι βέβαιο ότι δεν οφείλουν τίποτα στο τυχαίο, ότι δεν είναι έργα ένστικτου και πολύ περισσότερο δεν έχουν υποβληθεί σε «παρόντα» πρότυπα.

Είναι πιθανόν, ή ψευδαίσθηση της άμεσης σχέσης του καλλιτέχνη με το πρότυπό του να είναι προπάντων επίμονη στις εικαστικές τέχνες. Ένας μουσικός φαίνεται να ναι λιγώτερο μουσικός από αγάπη για τα άηδόνια, παρά ένας ζωγράφος από αγάπη για τα τοπεία. Στη ζωγραφική, στη γλυπτική, και στη φιλολογία, νομίζουμε ότι βλέπουμε την ενστικτώδη έκφραση της ευαισθησίας. Γιατί μιλούμε προτού νά γράψουμε, γιατί γράφουμε προτού νά κάνουμε μυθιστορήματα: γιατί ή ζωγραφική είναι αναγκαστικά παράσταση. Και γιατί — πριν από κάθε πραγματική σχέση με τα έργα τέχνης — τα παιδιά ζωγραφίζουν.

Κι όμως, καθένας νοιώθει, ότι όταν περνάει από μια συλλογή παιδικών σχεδίων σε μια έκθεση, σ' ένα μουσείο, είναι σά να αφίνει την άφραση του στον κόσμο για να περάσει στην απόπειρα για την κατάκτηση του

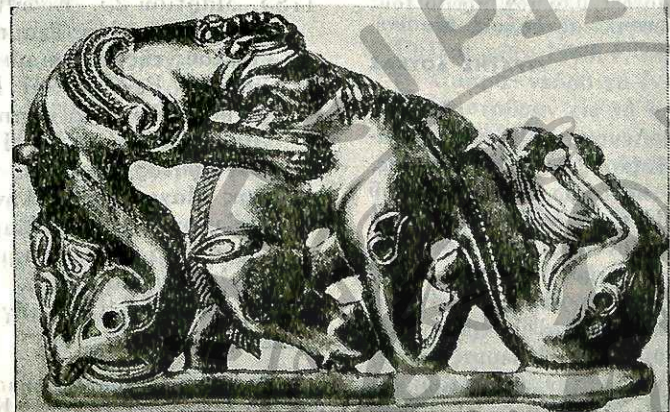
κόσμου. Νοιώθει κανείς άμέσως πόσο το να είσαι άνθρωπος σημαίνει να καταχιάς πόσο, σ' αυτό το πεδίο όπως και σε τόσα άλλα, ή κατάκτηση της δύναμης συγχέεται με την κατάκτηση μιας έξουσίας.

Το θέλημα των παιδικών έργων είναι ζωντανό γιατί στα καλύτερα απ' αυτά όπως και στην τέχνη, ο κόσμος χάνει το βάρος του. Αλλά το παιδί είναι σε σχέση με τον καλλιτέχνη εκείνο που είναι ο Κίμ, ο κατακτητής πόλεων στα όνειρα, σε σχέση με τον Ταμερλάνο: με το ξύπνημα, ή αυτοκρατορία εξαφανίζεται, το παιδικό σχέδιο μένει, αλλά ή δημιουργική πράξη εξαφανίζεται: είπα, ότι το παιδί, που συχνά είναι καλλιτέχνης, δεν είναι καλλιτέχνης για το ότι το ταλέντο του είναι εκείνο που τον κατέχει, και δεν είναι αυτός που κατέχει το ταλέντο του και στο ότι ο καλλιτέχνης στήριζεται επάνω σ' ένα έργο — έστω και στο δικό του — που έννοει να το ξεπεράσει, πράγμα που το παιδί δεν κάνει ποτέ. Έτσι, ή τέχνη δεν είναι όνειρο, αλλά ή κατάκτηση του ονείρου.

Και σε τέτοιο σημείο ώστε όταν το παιδί συναντά την αντίσταση του πραγματικού κόσμου, ή έκφρασή του διαλύεται μαζί με την έλλειψη ευθύνης. Το θέλημα των παιδικών έργων προερχόταν από το ότι ήταν έξω από τη θέληση: ή παρεμβολή της τα καταστρέφει. Το παιδί μπορεί να τα περιμένει όλα από την τέχνη του, — έξω από τη συνείδηση και τη μαστοριά. Περνούμε από τις εικόνες μας στη ζωγραφική, όπως περνούμε από το μεταφορικό μας λόγο στο Μπωντελαίρ... Από το πεδίο του στο πεδίο της τέχνης, δεν υπάρχει συνέχεια, υπάρχει μεταμόρφωση.

Η παιδική τέχνη πεθαίνει με την παιδική ηλικία. Ανάμεσα στα παιδικά σχέδια του Γκρέκο και τους βενετσιάνικους πίνακές του, δεν υπάρχει ούτε διαφορά βαθμού ούτε διαφορά εκτέλεσης, υπάρχει ή αγάπη των βενετσιάνων ζωγράφων.

Μεταφ. ΜΙΝΑΣ ΖΩΓΡΑΦΟΥ

ΤΕΧΝΗ ΤΩΝ ΣΤΕΠΠΩΝ

ΜΑΧΗ ΖΩΩΝ

Χρονικὸν ἱερέως Γρηγορίου Λογοθέτη

Μιά πολύ ανθρώπινη υπόθεση —θά την ποίμε άλλοτε—
μαζί με τὸν πόθο μου να βρῶ τὰ ἔχρη καίτοι προχόνων
μου, μ' ἔφερε, τὸ 1939, στὰ Κύθηρα. Τότε πρωτογνώρισα τὰ
Κυθηριαῖκά χρονικά τοῦ Γρ. Λογοθέτη. Σύμφωνα με τὰ προ-
λεγόμενα τοῦ πρώτου ἐκδόθι τους Στ. Σάβη, στὴν «Κυθη-
ριακὴ ἐπιθεώρηση», ἔτος Α' 1923, 6 ἱεράς Γενηγόσιος Λογο-
θέτης —πατέρας τοῦ Βασιλῆ Λογοθέτη ποὺ ἀναδείχτηκε δι-
μαρχος Φρασιῶν μετὰ τὴν ἔσωση τοῦ νησιοῦ κ' ἔζησε στὰ Κύ-
θηρα κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰώνα—
ἦταν ἐφημέριος, ἐπὶ 30 χρόνια, τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Ἀγ. Χα-
λαίλου στὸ Μυλοποτάμιο. Κατὰ τὴν αὐτὴ τὴ χρονικὴ περίοδον
κατέγραψε τὰ χρονικά τοῦ καιροῦ του, ποὺ δίνουν μιά ζων-
τανὴ εἰκόνα τοῦ πολιτικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ ἰδιωτικοῦ βίου τοῦ
νησιοῦ, τὸν ἀντίληψαν καὶ τοῦ πολιτισμοῦ του, μέσα σὲ μιὰ
ἐποχὴ τραγικῆς, ποὺ διαδραματίζονταν σημαντικὰ διεθνὴ γε-
γονότα καὶ βρέσκουν ἐδῶ ζωηρὴ ἀπτήρηση, καθὼς τὰ Ἰόνια
νησιά, ὅπου ὑπάγονταν πολιτικὰ τὰ Κύθηρα, ἄλλαζαν κάθε
τόσο ἀφέντη.

Μετά το θάνατο του χρονιογράφου τὰ χρονικά κυκλοφόρησαν σὲ πολλὰ χειρογράμμενα ἀντίγραφα. Ὁ ιστορικός Π. Χιώτης στὴν «Ἱστορία τῆς Ἑπτανήσου» τάχει ὑπ' ὄψει του καὶ στὴ σελ. 962 τοῦ Γ' τόμου ἀγγέλλει πὺς ἀνάμεσα σὲ πολλὰ ἄλλα χειρογράφα, ἔγγραφα καὶ χρονικά ποὺ θὰ καταχωρήσει στὸ Β' μέρος τοῦ ἔργου του, θὰ περιλάβει καὶ «χρονικὸν ἐκ τοῦ καταστῆσαι τοῦ Γεηργίου ἱερομονάχου Λογοθέτου Κυπρίου». Ὅμως τὸ Β' τοῦτο μέρος τῆς ἱστορίας τοῦ Χιώτη δὲν ἐξεδόθηκε ποτέ καὶ ἔτσι καὶ τὸ χρονικὸ τοῦ Λογοθέτη ἔμεινε ἀδημοσίευτο.

Για την πρώτη του πλήρη έκδοση ο Σπ. Στάθης χρησιμοποίησε τα χειρόγραφα βιβλία του Ιερέα Δανιήλ Βαρυπάτη-Χρυσέα, όπου, σ' εν' απ' αυτά, σελ. 77-116, βρισκείται αντιγραφόμενο το χειρόγραφο του Ιερέα Λογοθέτη, με τούτη την υποσημείωση, βαλμένη στο τέλος: «1886 μηνός Δεκεμβρίου 18 έγγραφα το παρόν χρονικόν, το οποίον ο αείμνηστος Ιερεύς Γρηγόριος Λογοθέτης το είχε γραφεί, εγώ δέ το αντίγραψα. Δανιήλ Ιερεύς Βαρυπάτης». Βασικά όμως για την έκδοσή του χρησιμοποίησε το χειρόγραφο βιβλίο του 'Αλκιμάδου Ασσιώτη, που στην αρχή του βρίσκεται αντιγραφόμενο το «Χρονικό» του Λογοθέτη, από το χρονικό της 30 'Απριλίου 1798, γιατί τα προηγούμενα χάθηκαν μαζί με τ' άποκομμένα πρώτα φύλλα του βιβλίου. 'Από τα δύο αυτά άπάρτητα και δημοσίευσες όλόκληρο το «Χρονικό» ο πρώτος έκδοτής τους, κρατώντας πιστά τη σύνταξη του, διορθώνοντας μονάχα το ορθογραφικό και προσθέτοντας πού και πού μερικώς άπαράιτες υποσημειώσεις, πού τις μεταφέρουμε στη δημοτική γιατί θάταν σόλοιο το κείμενο του χρονικού να είναι γραμμένο πρό 150 χρόνια στη λαϊκή γλώσσα και οι σύγχρονες σχέδον, του έκδοτή τους, υποσημειώσεις στην καθαρεύουσα. 'Επίσης κατεβάσαμε από το κείμενο στις υποσημειώσεις τα παρεμβλητά του Βαρυπάτη, για να μείνει καθαρό το άρχικο του κείμενου. 'Ετσι, ή όλη ύλη άσπαστα παραμένει όπως παρουσιάστηκε από τον πρώτο τους έκδοτή στην «Κυθηρατική 'Επιθεώρηση» και σέ μάς δέν ανήκει πάλι παρό το σημειώο άναπαυοισαόας της.

ΣΤΡΑΤΗΣ ΔΟΥΚΑΣ

1780, Φεβρουαρίου 1 — ημέρα Δευτέρα. Ἦγινε ἀπανά-
στασις ἀπὸ ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς Ἰησον μας,
μάλιστα ἀπὸ τὰ Μητᾶτα καὶ ἔξω. Ἐναντίον του
ἀφηνετὸς πρεβεδοῦρον (¹) Πέτρου Μαρτζέλου, ὅπου
ἦτον κατοικημένος εἰς τῆς Κυρᾶς τὸ χωρίον (²).
Κάνοντας πολλὰς ἀδικίας καὶ μὴν ὑποφέροντας οἱ
ἄνθρωποι τὴν συνάχθησαν πλῆθος στοχαζόμενοι νὰ
τὸν σκοτώσουν. Ὁμοῦς ἐγλύτωσε καὶ ὕστερα ἔγιναν
μεγάλαις παίδευσες εἰς τοὺς δύο Καλουτζιάνους,
τὸν Τζωρτζή καὶ Ἐμμανουήλ τὸν υἱὸν του καὶ
Ἐμμανουήλ Κασιμάτη τὸν σαγγιονάτον (³), λέγον-
τας, πὼς αὐτοὶ ἦτον ἡ αἰτία τοῦ σκανδάλου μὲ με-

- (1) Πρεβεδοῦρος, προβλεπτής: ὁ διορισμένος ἀπὸ τὴν Ἐν-
τικὴ Κυβερνήτην διοικητὴς τοῦ νησιοῦ.
- (2) Τῆς Κυρᾶς τὸ χωρίον: ὁ Ποταμὸς στὰ Κύθηρα.
- (3) Ραγγινιάσας: Ὁ μεγάλος κτηματίας πού, ἕξαιτίας τῆς
μεγάλου περιουσίας του, ἀπολαμβάνει καὶ σχετικὰ πολιτικά
προνόμια.

αίκοις ἀπὸ τὰ χωρία, ὥστε δοπὺ τοὺς ἀνωθεν ἀρχοντας καὶ δύο ἱερεῖς ἀπὸ τὰ χωρία παπᾶ Γεώργιον Ἀρῶν καὶ καὶ παπᾶ Παναγιώτη Διακόντη ἀπὸ τὸν Ποταμὸν τοὺς ἐπὶ ἡρὰν εἰς τὴν Βενετῖαν καὶ τοὺς ἐβαλαν εἰς βάσανα, μάλιστα τοὺς ἱερεῖς τοὺς ἐβάλαν εἰς τὰ καμαρότα (υὑπόγεια), δοπὺ ὀλίγον ἔλειψε να καθοῦν. Ὁμῶς ἐγγύστα καὶ ἦλθαν ὅλοι με καιροῦν με πολλὰ τοὺς ἐξοδιᾶν (').

1781, Σεπτεμβρίου 30. Ἐσώθη ὁ Δεσπότης Νεόφυτος Μιχαλάκης Καλούτζης. Ἐξῆς χρόνους ὁ καὶ μὴ-
 νας 5 ἀρχιερεῖς. Λέγονι πὺς τὸν ἐφαρμάκασσε με-
 τὸν καφὲ ὁ ἀνῶθεν πρεβεδοῦρος Μαρτζέλος, ὥσαν
 ὅπου ἦτον συγγενής, ἦγονι κουνιάδος τοῦ ἀνῶθεν
 Τζωρτζή Καλούτζη (?).

1782, Ιανουαρίου 15. ἦλθε νέος ἡγεμὼν ἐπονομαζόμενος Βιτζέντζος Μπέμπος.

1782, Μαρτίου 20: Ἐχειροτονήθη Ἀρχιερεὺς ὁ Ἀφέν-
της Ἀνθίμος Λεβούνης ἀπὸ τὸν Μονεμβασίας
Ἰννάτιον καὶ εἰς τὰς 22 Μαρτίου, τὴν Μεγάλῃ
Τριτῇ, ἀνέβη εἰς τὸν ἑνδοξὸν θρόνον τῆς Ἐπισκο-
πῆς Κυθήνων. Πρὶν δὲ τῆς χειροτονίας οἱ Στάθδες
ἔγραψαν τοῦ συγγενοῦς αὐτῶν Μαχαίρου, ὁποῦ
ἦτον Ἐπίσκοπος εἰς ἐπίσημον μέρος τῆς Βλαχίας
καὶ ἔδωκε τὴν παρατήρησίν του ἐκεῖ καὶ ἦλθε, ἀλλὰ
τὸ κόμμα, ὁποῦ ἐπιμύονος ἤθελε τὸν Ἀνθίμο, ἔδω-
κε ἑκατὸ βενετικά φλουρία τοῦ πρεσβευτοῦρου καὶ
ὅσον τάχιστα ἔγινε ἡ χειροτονία τοῦ Ἀνθίμου καὶ
ὅταν ἦλθεν ὁ Μαχαῖρος, ὁ παρονομαζόμενος Πρα-
στός (*), ἔμεινε. Ἦτον δὲ Ἀρχιερεὺς ἐκ τῶν ἀρί-
στων, ἐνάρετος, ἐλεήμων καὶ ἀγαθώτατος.

1783, Ἰουνίου 17. Ἐσκότωσε ὁ Μιγάλης Φιλιγγος τὸν ἀνεψιὸν του, δνόματι Δημήτηρ, ἐπιλεγόμενον Χιώτη. Καὶ ἐπῆγε καὶ τὸν ἔρρηξε εἰς ἓνα χαρμπὸν σκοτεινὸν καὶ βαθύτατον καὶ ὕστερα ὁ πρεβεδοῦρος ἐξετάζοντας τὸ ἔμαθε καὶ ἔδωκε γοῖσια 18 ἐνδὸς Συρκίου δνόματι Πόλος καὶ κορμωγνῆτες τὸν ἄλλοι μὲ σχολοῖα ἐπῆγε κάτω καὶ τὸν ἤρε μέσα εἰς ἓνα σακκὶ καὶ τὸν ἔβαλε τὸν σκοτωμένο.

1784, ὕστερες Ἰουνίου. Ἦλθε ὁ νέος ἡγεμὼν ὁ κύριος
Δανὺδ Τριβιζάν.

1785, Μάρτιον 25. Ἐσώθη ὁ Βαλερίος Κασσιμάτης ραγιονάτος. Αὐτὸς ἔκαμε πολλὰς ἀδικίας εἰς τοὺς κατόικους τῆς Νήσου μας. Ἔχει τρεῖς θυγατέρας, Δρακούλα, Ρεγκίνα καὶ Καίλλια. Τὴν Δρακούλα τὴν ἔπηρε σύζυγον ὁ ντεροῤῥατος λεγόμενος κύριος Ἐμμανουὴλ Στάης. Τὴ Ρεγκίνα τὴν ἔπηρε σύζυγον ὁ ντεροῤῥατος καὶ αὐτὸς ὀνομαζόμενος κύριος Ἰωάννης Μαχαιριώτης. Τὴν κυρία Καίλλια τὴν ἔπηρε σύζυγον ὁ κύριος Ἐμμανουὴλ Κλάδος. Καὶ οὕτως ἔγινε τρία μεγάλα τμήματα ἡ μεγάλῃ περιουσίᾳ τοῦ Βαλερίου Κασσιμάτη.

1787, Ἀπριλίου 10. Ἐπήγαμε εἰς τὰ Μητᾶτα ἀπὸ πάνω

(1) Τοῦτο τὸ χρονικὸ δημοσιεύτηκε καὶ ἀπὸ τὸν Διον. Ἀλβανάκη στὸ Β. τεύχος τῆς «Κυθηραϊκῆς ἐπετηρίδος» 1912—1913, σελ. 60.

(2) βλ. καὶ Διον. Ἀλβανάκη «Κυθ. Ἐπετηρίς» Β, τεύχος 1912—13 σελ. 60, ὅπου δημοσιεύθηκε ξεχωριστὰ σὰν ἀνεξάρτητο χρονικό. Παρακάτω σημειώνουμε ἐπίσης τὰ ξεχωριστὰ ἀποσπάσματα πὺν δημοσιεύτηκαν ἀπὸ τὸν ἴδιον.

(3) Στο παρακάτω χρονικό της 11 Αύγουστου 1800 ο Μακάριος Στάης φέρεται πρῶην Ρέντος. Ἐπομένως χρημάτισε ἐπίσκοπος Ρέντος καὶ Πρεσβυτῶν, δηλ. ἐπίσκοπος Κυνουρίας, καὶ ἀπὸ δῶ προήλθε τὸ παρآنόμι του Πρεσβυτῶν.

εἰς τὴν Γωνίαν καὶ ἐνθρονιάσαμε μὲ τὸν θεῖον μου
τὸν Διδάσκαλον τὸν Ναὸν τῆς Ἁγίας Κυριακῆς,
ἥγουσαν τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν ὅπου ἦτον χαλασμένη.

1788, Σεπτεμβρίου 16. Σαββάτο ἑσπέρας εἰς τὸ ἑσπε-
ρινὸν ἔπασεν ἀστροπελέκι ἀπάνω εἰς τὸ βουνὸ τῆς
Ἀγίας Μόνης, μέσα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ὑπε-
ραγίας Θεοτόκου, ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὴν Πόρτα τῆς
Ἐκκλησίας καὶ ἔκαψε τὸν Ἐφηνμέριον Παπᾶ-Κο-
σμᾶ Βιᾶρο Μαλακὸ καὶ ἓνα μαθητὴν του. ὥς 13
χρονῶν, καὶ ἔμειναν ἐπὶ τόπου καὶ οἱ δύο. Ἐβγάλαν
αἷμα πολὺ καὶ οἱ δύο καὶ μετὰ τὸ νὰ ξιμάνθη ἡ Ἐκ-
κλησία δὲν ἔλειτούργησαν, ἕως ὁποῦν εἰς τὰς 26 τοῦ
ἰδίου μηνὸς Σεπτεμβρίου ἔστειλεν ὁ Δεσπότης ὁ
Ἀνθιμος τὸν θεῖον μου τὸν Πνευματικὸν καὶ δι-
δάσκαλον. Πηγαίνοντας καὶ ἐγὼ ἑδίαβάσαμεν τὰς
εὐχὰς κατὰ τὸ πρόπον.

1789, Δεκεμβρίου 20. Ἐσώθη ὁ Δημήτριος Καρούνης
 Γλυτῶς καὶ ἀνοίγοντας τὸν τάφον εἰς τὸν Ἅγιον
 Ἀθανάσιον (†) διὰ τὰ τὸν βάλουν ἐγνωρίσαμε καὶ
 καλῶς ἐκαταλάβαμεν, ὅτι τὴν νύφη τὴν παπ-
 παδὰ δνόματι Μαρία, ὅπου ἔσώθη εἰς τοὺς 1785
 Δεκεμβρίου 27, τὴν ἐνταφίσαμεν ζωντανή, διατι-
 μέσα εἰς τὸ μνημεῖον ἐγέννησε τὸ παιδί καὶ ἦτον
 συρμένο τὸ κάτω μέρος τοῦ μνημεῖου καὶ ἐφαίνετο
 τὸ κεφάλι τὸν μὲ τὰ μαλλιά καὶ ὁμοίως καὶ τὸ συν-
 τροφί καὶ ἄλλα σημεῖα ἀκόμη.

1792, τὸν Μάϊον. Ἦλθε κάποιος ἄνθρωπος Ρουμελιώ-
της λεγόμενος Λάμπρος Κατσώνης, πολυθρόλητος
ἐκ Λιβιδίαςς κλεπτοπειρατής, ὥσαν γενεράλες με
ἀρμαδάς ἐδικὴν του, με σημαία Ρωσικήν καὶ ἔκαμε
μεγάλες ἀνδραγαθίας διὰ θαλάσσης, ὅπου ἐκατάγα-
λασε πολλὰ καράβια τῶν Τούρκων (?). Ὑστερα ἐπῆ-
γε εἰς τὴν Μάνην, εἰς τὸ Πόρτο-Κάριο, διὰ νὰ κτί-
σῃ καστέλλι καὶ ἐκεῖ ἔστειλεν ὁ Τούρκος τὴν ἀρ-
μάδα ἐνωμένη με φραντζέζικα καράβια καὶ τὸν ἀπό-
κλεισαν. Μὲ τὸ νὰ τὸν τραίτορευτοῦν οἱ Μανιάτες
διὰ νὰ τὸν παραδόσουν ἐφοβήθη καὶ ἀφίσσας ἐκεῖ
τὴν ἀρμάδα του ἔφυγε με ἓνα μικρὸ καϊκάκι τὴν
νύκτα ἀπὸ τὴν μέσην τῆς ἀρμάδας με 14 ἀνθρώ-
πους καὶ ἤλθεν ἐδῶ εἰς τὸ Τζιρίγιο καὶ πηγαίνον-
τας εἰς τὸ Καψάλι ἐπῆρε ἓνα πλοῖον ἐδικὸ του καὶ
ἔφυγε. Εὐθὺς ὕστερα ἔστειλεν ὁ Πασσάς ἓνα Τσα-
ουση με ἄλλους καὶ τὸν ἐγύρουν νὰ τὸν δώσῃ ὁ
πρεβεδοῦρος, ὁμῶς ἦτον φευγάτος.

1792, Αὐγούστου 27. Ἀπέθανεν ἐδῶ εἰς τὸ Τζιρίγο ὁ
προεβεδούρος Ἀντώνιος Δάνδουλος. Ἦτον πολὺφα-
γος καὶ χορτασμένος ἀπὸ τὸ συνήθει του γεῦμα,
ἔφαγε μέλι σπύρο ἀροῦτο καὶ ἐλύθη ὁ ὀφθαλμὸς του
καὶ ἀπέθανε καὶ τὸν ἐθάψαν εἰς τὸ Κάστρο, διατι-
βρωῶν ἑρῶν πολλὰ καὶ δὲν ἠμποροῦσαν νὰ τὸν θάψουν
εἰς τὸ Νεκροταφεῖον τοῦ Ἐθνικόν.

1794, Φεβρουαρίου 8. Ἐσκότωσαν οἱ Λογοθετιῶνοι τὸν καπετὰν Γιάννη Στάη κάτω εἰς τὰ Περάματα λεγόμενον Ἀβολάδα, διὰ τὴν αἰτίαν τοῦ Παλτοδόφρου Μαρίνου, Κεφαλονίτη. Καὶ περνώντες ἀπὸ κείων ἄνθρωποι Λιβαδίτες, εἰς τὰς 10 Φεβρουαρίου, στέλ-

(1) Μέσα στο φρούριο της Κάτω χώρας του Μυλοποτάμου.
(2) Προέκυψε για το δεύτερο έρχομο του Λάμπρου Κασώνη στα Κύθηρα. Μετά την έκδοση της πολυάκροστη διαμαρτυρίας του για την Ρωσοτουρκική ειρήνη του Ίασιου, ο Καστανιάνης κατέβηκε στο Πόρτο-γαύρο. Παρατημένος από τη Ρωσία, μη βρίζοντας υποστήριξη από το Μωριά και κυνηγούμενος από τον Τουρκικό στόλο, πού τον βοηθούσαν κι' οι Γάλλοι, αναγκάστηκε να καταφύγει, για δεύτερη φορά, στα Κύθηρα, απ' όπου μπαρκάρισε για την Ίδακη, από κει στην Πάργα και τέλος στη Ρωσία, όπου και πέθανε ύστερ' από 3 χρόνια, πού τ' έζησε ιδιωτεύοντας, (1804).

μένοι ἀπὸ τὸν Πρεβεδοῦρο, τὸν ἐπῆγαν εἰς τὸ Κά-
στρο καὶ τὸν ἐθάψαν.

1795, Σεπτεμβρίου 2. Ἦλθεν ὁ Λεονάρδος Κορίφης, κριτὴς Βενετσιάνος, μετὰ τρία καράβια εἰς τὸν Αὐλόμενον καὶ εἰς τὰς 17 Σεπτεμβρίου ἐβγήκε εἰς τὸ Μυλοπόταμον μετὰ παρτάξιν καὶ τιμὴν μεγάλην καὶ ἐπῆγαμε εἰς τὴν Ἀνία Σοφία εἰς τὰς 19 τοῦ ἰδίου μηνός. Ἐπῆγα καὶ ἐγὼ εἰς τὸ Κάστρο καὶ μοῦ ἔκαμε τὴν πρεβέλεκια (!) διὰ τὸν ἀδελφόν μου τὸν Μηνά. Καὶ εἰς τὰς 24 τοῦ ἰδίου ἔστειλεν εἰς τὰ Λογοθετιάνικα τριάκοντα Σκλαβούνους καὶ δύο Καπεταναίους καὶ ἐπίασεν μετὰ γελασμὸν ἕξ νομάτους διὰ τὸν φόνον τοῦ καπετάν Γιάννην Στάη καὶ τοὺς ἐπῆρε κοντά του εἰς τοὺς Κορφοῦς.

1795, Δεκεμβρίου 7. Ήλθαν 80 Μανιάτες με δύο καΐκια και ἐγδύσαν εἰς τὸν Αὐλέμονα γαράβια καὶ ἐργαστήρια.

1797, Αὐγούστου 10. Ἦλθεν ἕνας Κορμεισάριος Φραν-
τζέζος ἀπὸ τῆ Ζάκυνθο, λεγόμενος Βιτζέντζος Ρε-
νὸν με ἐξουσία ἀπὸ τὸν Γενεράλε τῶν Κορφῶν
Φραντζέζον, λεγόμενον Ἀγγελον Γεντίλη (*). Καὶ
ἐρχόμενος ὁ Κορμεισάριος εἰς τὰς 14 Αὐγούστου
ἔκαμε προσταγὴν νὰ χυλαστῇ καὶ νὰ ἐξαληφτῇ
κάθε ἄρμα καὶ ρετράτο (*) ὅπου νὰ εὐρίσκειται
ἐν τῷ Κάστρῳ καὶ εἰς τὰ σπῖτια τῶν ἀρχόν-
των. Ὅμοιως ἔβαλε καὶ ἐκρέμασεν ἕνα σολντάδον
μὲ μίαν βαρεάν καὶ ἄλλα ἐργαλεῖα καὶ ἐτζάκισε τὸν
Ἅγιον Μάρκον, ὅπου ἦτον εἰς τὸ Καστροτόχιον
τοῦ Βουύργου, καὶ ὅπου ἄλλου ἦτον τέτοια ἄρμα
διὰ νὰ μὴ φαίνεται. Καὶ τὴν ἄλλην ἡμέραν, 15 τοῦ
ἰδίου μηνός, ἐσυναθῆν πληθὸς ἀνδρῶπων μὲ προσ-
ταγὴν τῆς νέας Γαλλικῆς Κυβερνήσεως καὶ ἔστησαν
εἰς τὸν φόρον τοῦ ἐσταυρωμένου (†) τοῦ δένδρου τῆς
Ἐλευθερίας καὶ ἔβαλε καὶ τὴν Σημαίαν τὴν Φραν-
τζέζικην, καίοντας εἰς τὴν φωτιάν τὴν ἰδίαν ὥραν
τὰ πορελέκια χαρτία τῶν Ἀρχόντων, κηρύττοντας
ὅτι τὸ χαριτόσημον τῆς Γαλλικ. Κυβερνήσεως γρά-
φει ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος «Ἐλευθερία» καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο
«Ἰσότης». Ἐστεῖλαν εἰς τὸ Φρούριον ἄνθρωπον
τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἔληρε τὰ δειγμάτα, ὅπου ἐφο-
ροῦσεν ὁ Πρεβεδοῦρος ὡσάν ἡγεμόνον τῆς Ἐννεικῆς
Ἀριστοκρατίας, καὶ τὰ ἐροῖσαν εἰς τὴν φωτιάν
καὶ τὰ ἐκάψαν. Χορεύοντες δὲ βλοῖ οἱ ἐυγενεῖς τῆς
Νήσου προεδρεύοντες εἰς τὸν χορὸν τοῦ κ. Ἐμμα-
νουὴλ Καλούτζη ἔλεγον τοὺς στίχους τούτους: «Οἱ
Γάλλοι μᾶς λέγουν, πῶς ἀρχοντες δὲν θέλουν, ὅτι
τὸ λίμπρο - ντόρο τοῦ ἐκάψαν εἰς τὸ φόρος». Ὅλοι
δὲ ἔβαστοῦσαν εἰς τὰ καλύμματα τῆς κεφαλῆς κόκ-
κινῃ κορδέλλᾳ, κονιάρδᾳ λεγομένῃ Ἰταλικά. Ἐ-
στάθησαν εἰς δύο ᾠρᾶδες οἱ ἄνθρωποι καὶ ἔβραι-
νεν ἕνας ἀπὸ τὴν μίαν ᾠρᾶν καὶ ἕνας ἀπὸ τὴν
ἄλλην καὶ ἐμπαίαν μέσα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐγί-
νοντο ἀδελφοποιοῖτοί. Ὁ ἱερεὺς ἐδάβαζεν εἰς αὐ-
τοὺς τὴν εὐχὴ τῆς ἀδελφοποιΐας καὶ πολλοὶ ἐγίναν
αὐτῇ τὴν ἡμέραν ἀδελφοποιοῖτοί καὶ ἐγιναν χα-
ρεὶς μεγάλας ἐκείνην τὴν ἡμέραν (*). Μὲ τέτοιον τρό-

(1) Προνομιούχα Δημόσια έγγραφα ή τίτλοι, πού μ' αὐτοὺς ἐκπονέονταν κάποιο προνόμιο.

(2) Πρόκειται για την αποστολή από τη Ζάκυνθο στα Κύθηρα από το γάλλο Ζαντιγύ του Βικεντίου Ρενάς, που είχε αποστολή να εγκαταστήσει Δημοκρατική Κυβέρνηση στο νησί.

(3) Ἄρμα καὶ ρετράτο: θυρεὸς καὶ σύμβολο, εἴτε τῆς Βε-
ετιᾶς, εἴτε οἰκόσημο.

(4) Τοῦ Ἐσταυρωμένου (Χριστοῦ): πλατεία τοῦ μητροπο-
 ιτικοῦ ναοῦ μέσα στην πόλη τῶν Κυθήρων.

(5) Για τις γιορτές που ακολουθήσαν την Γαλλική κατάληψη των Ιονίων νησιών, τα δέντρα της ελευθερίας, το κάπνισμα των τίτλων κ.λ. Βλ. Χιώτη: «Ιστορία Ἑπτανήσου» τομ.

πον υποτάχθη ή νήσος Κυθήρων εις τους Φραντζέζους, καθώς και άλλα νη-ία, ήγουν οι Κορφοί, ή Κεφαλληνία, ή Ζάκυνθος και όλον το Κράτος των Ένετων χωρίς καμμίαν αντίστασιν (*).

1797, Οκτωβρίου 20. Ο Παππ-Θεοδωρής Καρύδης και ο Παππ-Μανόλης Γλυτζός επήγαν διά τους Κορφοὺς στελέμενοι από τους χωρικούς της Νήσου διά υπόθεσες του τόπου. Διά τουτο ἐφθόνησαν οι Άρχοντες, όπου είχαν την κρίσιν εις το χέρι τους, διατι δ' ανωθεν Κομμεσσάριος όταν ήλθε έβαλε και εκάταστησε κριτάδες δνομάζοντάς τους Μονιντζιπάληδες προβιζόρια Κυθήρων, οι όποιοι έξουσιάζουν και ορίζουν τον τόπον μας (*).

1798, Απριλίου 30. Ήλθεν ένα καράβι Έγγλέζικο και επήγε εις τον Αϊλέμονα και επήρε μέσα από το Πόρτο ένα Κεφαλλονίτικο καράβι όσαν Φραντζέζικο, διατι είχε μάχην, και ύστερα άφησε τους ανθρώπους και το καράβι το έκαψε. Την ιδίαν ήμέραν επφθασε εις το Καψάλι μία Φρεγάδα Φραντζέζικη φέροντας 60 Σολντάδους διά φύλαξιν του τόπου, όμοίως και ένα Ζακυνθινόν όνόματι Κλάδη, Κομμεσσάριον, έχοντας έξουσίαν να βάλη τον τόπον εις τάξιν και να διορθώση και τα Κριτήρια, τα όποια έμετάθεσεν εις άλλην τάξιν και αντί να τα όνομάζει ως πρότερον «μονιντζιπαλιτά πρεβιζόρια» τα όνόμασε «τεντράλε» και διηγόστεψε και τους προεστοὺς των χωρίων κάνοντας μόνον τέσσαρους, διατι πρώτον είχαν είκοσι και τα επίλοιπα Κριτήρια έμειναν εις το χέρι των Άρχόντων. Άγκαλά και ή Φραντζέζικη δημοκρατία δεν θέλει να όνομάξη με τελειότητα κανέναν «άρχοντα» από τους πρώην ευγενείς, αλλά «άδελφους» ούτε να όνομάξη κανέναν «εκλαμπρότατον» καθώς πρότερον. Την ιδίαν νύκτα, ξεμερώνοντας πρώτη Μαίον, έστειλε το ανωθεν καράβι, το Άγγλικό, τέσσαρες φλοῦκες με άσκέρι και ήλθαν εις το Καψάλι και επήραν τη Φρεγάδα τη Φραντζέζικη ως ευρέθη εκτός του Κομμεσσάριου και των σολντάδων, όπου ήτον βγαλμένοι. Και εις την ανακάτωση εκείνην εκοιτώθησαν 12 Φραντζέζοι και όλίγοι Έγγλέζοι. Εις τας 17 του ίδιου μηνός Μαίον, την Δευτέρα του Αγίου Πνεύματος, έβγηκεν ο ανωθεν Κομμεσσάριος εις τον Ποταμόν, της Κυρας το χωρίον, συντροφι-αμένοι με τους Άρχοντας και Κριτάς, και άλλοι από τα χωρία πολλοι και έστησε απ' έξω εις τον Πύργον το δένδρον της Έλευθερίας μετά χορών και τυμπάνων. Εις την πρώτην Ιουνίου έφυγεν ο ανωθεν Κομμεσσάριος να υπάγη διά την Ζάκυνθον.

1798, Ιουνίου 1. Έκαμε πέντε σεισμούς δυνατούς. Όμοίως και εις τας 2 έκαμε άλλους τρεις. Όμοίως εις κάθε 2 ήμέρας έγινόντησα δύο σεισμοί την ήμέραν.

1798, Ιουνίου 18, ήμέρα Παρασκευή. Εις το μέσον της ήμέρας έγινε σεισμός μέγας και φοβερός, όπου

Γ' κεφ. ΙΘ' και Κ'. καθώς και Γ. Μαυρογιάννη «Ιστορία Ιονίων νήσων» έτών 1797-1815 τόμ. Α'. κεφ. Β'.

(1) Το χρονικό τουτο καθώς και το παρακάτον δημοσιεύτηκαν κι' από τον Διονύσι. Άλβανάκη στην «Κυθηρ. Έπετηρίδα» Β'. τεύχος έτος 1912-1913 σελ. 82.

(2) Ο Βικέντιος Ρενός διόρισε στο νησί προσωρινή Κυβέρνηση από πέντε μέλη με πρόεδρο τον τέως Προβλεπτή. Με τη σύμπραξη δε του υποποθέσαντος της Γαλλίας στα Κύθηρα, ίδρυσε και το Δημαρχείο Κυθήρων, από 15 μέλη, παρμένα από τους πιο ευπρόληπτους και τους δημοκρατικώτερους πολίτες' τους χώρισε σε τρία βουλευτήρια, φρόντισε για τη φορολογία, και κατέβαλε κάθε προσπάθεια, για να προαχθει κάθε ισοότητα και εννομία ανάμεσα στους πολίτες (Χιώτη: «Ιστορία της Έπτανήσου» τόμ. Γ'. σελ. 599).

άλλην φοράν όμοιος δεν έγινε, ώστε όπου επέταξεν τον σταυρόν από το καμπαναρίον του Αγίου Χαραλάμπους και νερόν του Καμαρίου από την βρύσιν έβγαινε πολύ θολόν ως να ήταν με πηλόν, όπου ήτον θαύμα να το θεωρη τινάς. Όμοίως εις το χωρίον του Αγίου Σώζοντος εις το Καθαράκι έσχίσθη ή γης, όπου ήτον πέτρα. Ακόμη το καμπαναρίον του Αγίου Νικολάου του Ποιήρη άνοιξαν και οι τρεις κολόνες και το τοιχώαστρον άνοιξεν εις τρεις τόπους. Ακόμα εις τα Μητιά έχάλασε μερικους Πύργους του Προφαντζή Στάη και άλλα σπίτια εις άλλο μέρος της νήσου. Εις τον Αϊλέμονα εις την Μερτία λεγόμενον. Έπεσεν ένα μέρος βράχου μέσα εις την θάλασσαν. Και εις την Χώραν εις το Βούργον (*) εις τον Ναόν του Σωτήρος από το σπεντόνι της Έκκλησίας έπεσε το μεσαικό πωρι με ένα καντήλι και το επίλοιπον έμεινεν εις τον τόπον του. Και το Βήμα της Αγίας Άννης άνοιξεν από την μίαν μερέαν έως εις την άλλην. Όμοίως και εις της Κυρας το χωρίον δύο Έκκλησίες άνοιξαν και ο Άγιος Χαραλάμπους ή Έκκλησία άνοιξεν. Ακούσαμεν, ότι εις την Κρήτην εις το Ηράκλειον ήτον μία χώρα, ή όποια έβούλησε με τον ίδιον σεισμόν (*).

1798, Ιουλίου 1. Έμάθαμε ότι ο Μπαναπάρες επήγε εις την Μάλτα με άρμάδα Γαλλική, εκυρίευσε και υπέταξε την Μάλτα εις την έξουσίαν του (*).

1798, Ιουλίου 8. Έκαμε ένα σεισμό και την νύκτα, ξεμερώνοντας ή έννάτη, έκαμε τέσσερους και άλλον την ήμέραν.

1798, Σεπτεμβρίου 26. Ήλθε ένας Σπετζιώτης Θεοδωράκης στελέμενος από την Κωνσταντινούπολιν από το Πατριαρχείον και τον Βασιλέα Τούρκον και του έγραψαν, πως έρχονται οι άρμάδες τριών Βασιλείων Όθωμανορουσσικοβρετανικές διά να έλευθερώσουν όλας τας νήσους από τον Γάλλον και να έλευθερώσουν όλους τους τόπους (*).

1798, Σεπτεμβρίου 27. Εφάνη ή άρμάδα εις τον κάβο-Μαλιά και εις τας 28 επφθασεν εις τον Αϊλέμονα και άραξεν. Ήτον Ρωσικά και Τουρκικά όλα 40, από τα όποια τα 25 ήτον μεγαλώτατα ντελίνια. Επήγαμε με τον Δεσπότη εις τον Αϊλέμονα. Και βλέποντάς τα οι Γάλλοι από το Καστέλλι (*) ερρή-εσαν δύο κανονιές εις το εμπροσθινόν κατόρτι του καραβιού, όμοίως και εις την στερεάν. Τότε έρρηξε το καράβι έξε κανονιές εις το Καστέλλι και εις τας 25 έφύγανε οι Φραντζέζοι παίρνοντας μαζί και την

(1) Βούργον-Burg= το άστυ, το αστικό κέντρο.
(2) Το χρονικό τουτο δημοσιεύτηκε κι' από τον Διονύσιο Άλβανάκη στην «Κυθηραϊκή Έπετηρίδα» τεύχος Α' έτος 1909 σελ. 104.

(3) Το πάρισμο της Μάλτας από το Ναπολέοντα που γένηκε κατά τα τέλη Μαΐου 1798 μαθεύτηκε από επιστολή αυτού του ίδιου του Ναπολέοντα προς τους τρεις Γάλλους επιτρόπους των τριών Νομών της Έπτανήσου. (Τα Κύθηρα υπάγονταν στο Νομό «Αιγαίου» που τον αποτελούσαν τα νησιά: Ζάκυνθος, Στροφάδες και Κύθηρα). Το γεγονός γιορτάστηκε σε όλη την Έπτανησο.

(4) Ο Θεοδωράκης ήταν ένας από τους πράκτορες που στάλθηκαν στα 1798 από την Κωνσταντινούπολη στα Ίόνια νησιά, μετά την κήρυξη του Γαλλορωσσικού πολέμου. Οι πράκτορες αυτοί έφεραν και γραμματα του Ρώσου αντιναύαρχου Θεοδώρου Ούζακωφ προς τους Έφτανησιώτες καθώς και έγχυκλιους του Πατριάρχη Γρηγορίου του Ε' για τους κληρικούς και πρόκριτους των νησιών όπου παρασταίνονταν, στα μάτια του Ίονιου λαού, οι Γάλλοι δημοκράτες, σαν «δργανα του διαβόλου του επιζητούντος άεανάς την καταστροφήν του ανθρωπίνου γένους».

(5) Καστέλλι: μικρό βενετσιάνικο φρούριο, στο άραξοβόλο του Αϊλέμονα, καθώς μπαίνουμε, άριστερα.

μπαντιέρα τους και τα ντουφένια τους. Ήτον όλοι 35, μερικοί από αυτούς ήτον Βενετιάνοι, όπου εκρατήθησαν εδώ διά φύλαξιν του τόπου, τους όποιους επήρε ο Ρούσσος εις τα καράβια όπου είχε την έξουσίαν. Και επήραν οι Μοσκόβοι το Καστέλλι και το πατρονάρησαν με έδικήν τους σημαίαν. Επειτα έστράτευσαν δύο χιλιάδες διά ξεράς εις το Κάστρο σύροντες και δύο κανόνια έως το Μανιτοχώρι. Έχαιρέτισεν ο Δεσπότης τους δύο άρμιράγιους. Έκάμανε δε μετερίζι εις το σπίτι του Νικολάου Καρβέλα (*). Και πρώτη Οκτωβρίου άρχισαν τον πόλεμο και ερρήεσαν εις το Κάστρο 232 κανονιές και έως 3000 ντουφεκιές. Έσκοιτώθησαν τρεις Φραντζέζοι και τρεις Τούρκοι, έβάλανε δε άσπρη σημαίαν και έπασεν ο πόλεμος και διμιλώντας οι άξιωματικοί έσυμφώνησαν και επαράδωσαν το Κάστρο και εμπήκαν μέσα οι Ρώσοι και οι Τούρκοι επήγαν εις την άρμάδα. Έγινε δε μεγάλη κλεψιά και τζακισμός (*).

1798, Οκτωβρίου 6. Άμολάρησεν ή άρμάδα διά την Ζάκυνθον και εις επτά ήμέρας έστειλεν έναν Κιργιζίτη και επήρε τρεις άρχοντες, τον κόνσολον Λεβούνη, όπου ήτον κριτής του τόπου, τον δοτόρο Μανόλη Μόρμορη και τον Παύλον Δαντόνην και πηγαίνοντας έως εις την Κορώνην τους έλευθέρωσαν. Εγύρευσαν και τον δοτό Μανολάκη Καλούτζη άλλα δεν τον ευρηκε (*). Πηγαίνανη ή άρμάδα εις την Ζάκυνθον και Κεφαλληνίαν ύποτάχθησαν εις τας 12 της Προβείζαν, έγινε δε αίματοχυσία μεγάλη από αίτια των Τουρκών. Άφησε δε εδώ φύλαξιν ή άρμάδα 12 Ρώσους και 10 Τούρκους, δίδοντας άδειαν εις τους προεστοὺς και κριτάς εις όλα τα χωρία διά να κρίνουν τας διαφοράς των ανθρώπων, έως να κυριεύσουν και τα επίλοιπα νησιά.

1798, Οκτωβρίου 25. Έκαμε έναν μεγάλον ποταμόν και έμπαινε εις τα κελλία του Αγ. Χαραλάμπους.
1798, Δεκεμβρίου 1. Έμίσησεν ο Παππ-Θεοδωρής ποτέ Δημήτρη Γλέζο στελέμενος εις τους Κορφοὺς από τον Κουμαντάντε Μόσκοβον όμοι με τον Τζωρτζή Δουρέντε να υπάγουν εις τους βασιλικούς άρμιράγιους, όπου ήτον εις την Ρουσσοοθωμανικήν άρμάδαν διά υπόθεσες της Πατριδος.

1799, Ιανουαρίου 30. Ήλθιν από τους Κορφοὺς ο ανωθεν Δουρέντες και έφερε προστάγματα να είναι το Κριτήριον εις την χώραν. Έκαμαν Πρόεδρον τον δοτόρον Έμμανουήλ Στάη και επήραν πάλιν την έξουσίαν, όπου είχαν οι προεστοί εις τα χωρία.

1799, Τον Φεβρουάριον. Με γνώμην των τεσσάρων Διστρίτων (*) έγινεν εδώ εις το Μυλοπόταμον το Κριτήριον εις τα σπίτια του Γεώργη Μαλάνου, αντι-κρυ του Αγίου Σώζοντος, τα όποια ταράσσουν τους Άρχοντας, πως δεν τους υποτασσόμεθα (*).

(1) Σώζεται ακόμα ή τοπωνυμία αυτή, στη βορεινή μπασιά της πόλης. Ποιό, ακριβώς, όμως ήταν το σπίτι του Καρβέλα δεν τ' αναφέρει ή παράδοση.

(2) Για το πάρισμο των Κυθήρων από τους Ρωσσότου-κους βλ. Χιώτη, Ιστορία της Έπτανήσου, τόμ. Γ' σελ. 682, 683 και Μαυρογιάννη, Ιστορία Ιονίων νήσων έτών 1797-1815 τόμ. Α' σελ. 197 και 198.

(3) Τουτο το χρονικό κι' ως αυτό το σημείο καθώς και το προηγούμενο δλοκληρο, δημοσιεύτηκε κι' απ' το Διον. Άλβανάκη στην «Κυθ. Έπετηρίδα» τεύχ. Β' 1912-1913 σελ. 26.

(4) Διαμέρισμα, περιφέρεια.

(5) Οι κάτοικοι του νησιού, απ' αρχής της Ρωσσοτουρκικής κατοχής, ούτε στις διαταγές των ναυάρχων υπάκουαν ούτε της Γερουσίας. Η άπόσταση κι' ή δυσκολία της συγκοινωνίας βοηθούσε το λαό του νησιού στην άπειθαρχία προς τις τοπι-κές αρχές και στις άμελημένες και κάθε τόσο στελλόμενες

1799, Μαρτίου 10. Ήλθεν ο Παππ-Θεοδωρής από τους Κορφοὺς και τα χαρτιά όπου έφέρανε δεν τα έδέχθησαν οι Κυθηραίοι όλοι. Ήτον βλαπτικά εις αυτούς και θέλουν να κυβερνώνται με το μανιφέστο όπου εξ αρχής έδόθη.

1799, Μαΐου 6. Έγινεν ένας μέγας σεισμός και φορτικός.
1799, Μαΐου 12. Εύρισκόμενοι οι άδελφοί Τζαννέτος και Παναγιωτάκης Κασσιμάτηδες εις την πανήγυριν του Αγίου Θεοδώρου έδωκαν ένα ράπισμα του Παππ-Δημήτρη Άντρονίκου από το Κουσυνάρι και έγινε σύγχυσις και αίτια εις τον λαόν και ώρμησαν όλοι οι Λογοθετιάνοι και λοιποί και τους έθανάτωσαν και τους δύο και τους επήραν και τους έμαίαν εις το άμπέλι του Στάη και επήραν και τους ήμέρες. Ήλθαν και τους εφόρτωσαν εις τα μούλα-ρια και τους επήγαν εις την Χώραν και τους έθαναν. Ήτον και οι δύο σκανδάλων πολλών αίτιοι εις τους χωρικούς (*).

1799, Μαΐου 19. Έστειλαμε πάλι τον Παππ-Θεοδωρή Γκλέζον και τον Κωνσταντή Μουσιάνον.

1799, Ιουνίου 7. Έφυγεν ο Έμμανουήλ Στάης Ντε-τορής (*) διά να γλυτώση από την αγανάκτησιν του λαού.

(Συνέχεια εις το επόμενον)

διαταγές της Κεντρικής έξουσίας. Οι χωρικοί του νησιού είχαν βγάλει μόνοι με δικό τους τρόπο τους Προεστοὺς ή Κριτές τους. Τουτοι όλοι μαζί συνεδριάζοντας δίχαζαν όλες τις ύπο-θέσεις από τους πολίτες και κατόπι λύναν όλα τα ζητήματα που παρουσιάζονταν, αυτοθελητα και όπως αυτοί νόμιζαν. Ήταν κι' άλλους λόγους δικαστήρια έντελώς επαναστατικά. (Μαυρογιάννη Ιστορία των Ιονίων Νήσων έτών 1797-1815 τόμ. Α').

(1) Από τ' αντίγραφο του Άλκ. Λαστιώτη, πούναι, κατά τη γνώμη μας, πιστό αντίγραφο από το πρωτότυπο του Γρ. Λογοθέτη. Ο ιερέας Δανήλ Βαρυπάτης άλλοίωσε το πρωτό-τυπο προσθέτοντας λεπτομέρειες που ο ίδιος άκουσε απ' άλλους και που ως τα σήμερα τα διάσσε ή λαϊκή παράδοση. Παρό-μοιες προσθήκες του Δανήλ Βαρυπάτη παρατηρούμε και στα κατοπινά χρονικά της 22 Ιουλίου 1800, της 8 Απριλίου 1814, και 9 Μαΐου 1817. Το χρονικό τουτο στο αντίγραφο του ο Βαρυπάτης τώχει έτσι: «Εύρισκόμενοι οι άδελφοί Τζαννέτος και Παναγιωτάκης Κασσιμάτηδες εις την πανήγυριν του Αγίου Θεοδώρου, την ώραν, όπου έκαναν την λιτανείαν με την Αγίαν Κόραν, ο εις εξ αυτών έδωσαν ένα ράπισμα του παππ-Δημήτρη Άνδρόνικου από το Κουσυνάρι και έπεσε το καλυ-μαύχι του ιερέως εις την γην. Τότε ο ιερέας επήντησεν: «Α-δελφοί μου Χριστιανοί, οι ίδιοι βλέπετε την περιφρόνησιν όπου μου έκαμε». Τότε με την φωνήν του ιερέως έγινε μεγάλη σύγχυσις εις τον λαόν και ώρμησαν όλοι οι Λογοθετιάνοι και λοιποί να τον συλλάβουν. Ίδων δε την φοβερήν όργην όλου του λαού εφοβήθη και επήγεν εις την εκκλησίαν, εμπήκεν εις το Άγιον Βήμα, εκεί δε επήγαν να τον συλλάβουν. Τότε ο Ήγούμενος της Μονής τους έειπεν: «Αδελφοί μου Χριστιανοί, μην τον φονεύσετε εντός του Θυσιαστηρίου, διατι ή εκκλησία δεν ιεροουγείται πλέον». Τότε τον έσύλλαβαν εκ του ιερού και τον επήγαν εις τον τόπον της καταδίκης απ' έξω απ' το άμ-πέλι του Στάη. Με βατοκόπια, με σύγκες, με πέτρες τον έθανάτωσαν. Τον άφησαν όλίγον πνέοντα, χωρίς να δύναται πλέον να διμλήση και ήλθαν εις αναίτησιν του άδελφου του. Τον ηύραν εις ένα κελλί μέσα εις κοφίνι κομμένον, όπου τον είχε φυλάξει μία καλογραία, όπου εδιέμενε μέσα εις αυτό το κελλί. Δεν τον έβλεπαν όπως ήταν κομμένος. Ένας έβασταύσε μία σούγλα και έσούγλισε το κοφίνι. Ο άνθρωπος επήναξε τον έβγαλαν εύθως και τον επήγαν εις τον τόπον, όπου ήτο και ο άδελφός του. Τότε εκείνος άσπώσσε το χέρι του και τον έστρώκισε. Τότε επρονέθη ώσπερ και ο άλλος. Επρώταξαν δε ο λαός, να είναι άσυγχώρητος όστις δε είχε πέτρα εις τα δύο νεκρά σώματα. Τους έσκέπασαν με τις πέτρες και έμειναν σκεπασμένοι δύο ήμέρες. Έστειλεν ο Καλούτζης άνθρωπον έδικόν του, επήγε νύκτα, έβαλε τα νεκρά σώματα εις δύο σά-κους, τα εφόρτωσε εις το μούλαρι, τα έφερε και τα επήγαν εις το Κλειστό-Βούργο. Ήτον δε και οι δύο σκανδάλων πολ-λών και ζημιών αίτιοι. Ταυτα όπου έγραψα τα εδηγήθη άν-θρωπος πολύ γνωστός μου, όστις ευρέθη τότε παρών και είδε τα καθεκαστα ιδίους όμους.

(2) Διδάκτωρ. Έτσι λεγότανε όλοι όσοι έλαχε να κάνουν ανώτερες σπουδές, λόγιοι, νομικοί, γιατροί.

Ὁ ΑΙΩΝΑΣ ΜΑΣ 245

Σ' ἀναζήτηση τῆς Ἑνότητος

Πρώτη μεταφραστική ἐπιλογή

JOHANN WOLFGANG GOETHE

ΘΩΡΩΝΤΑΣ ΤΟ ΚΡΑΝΙΟ ΤΟΥ SCHILLER

Μές στο βαθύ τὸ κοιμητήριο ἦταν πού θρικόμουν
κ' ἐθώρου πού ἐμνησκαν κρανία κρανίων ἀραδιασμένα
καὶ τοὺς παλιούς πού γέρασσαν καιροὺς συλλογιζόμεν.

Ὅσοι, ἄλλοτε, μισήθηκαν, πλάϊ ἐκεῖ ἦταν, σέ πιασμένα
κόκκαλα, πού θανάσιμα τὸ ἓνα τ' ἄλλο χτυπήσαν
καὶ κείτονταν ν' ἀναπαυτοῦν, ἐδῶ ὅλα, ἡμερωμένα.

Σκόρπιες κουτάδες! Τί ἄλλοτε σηκώναν, δὲ ρωτῶσαν
κι' οὐδὲ ρωτοῦν. Μῆλη κομφά, ὅλο ζέση, δὲ σὰς δένει
τίποτα πιά μὲ τοὺς ἄρμους τῆς ζωῆς, πού ὅλοι σκορπίσαν.

Μάταια, λοιπόν, κειτάσκατε ἐδῶ κάτω, ὡ ἀπαυθιμένοι!
Σὰς ἔχουμε τοῦ τάφου σας τὴν ἡρεμία στερήσει,
ὄντας πρὸς τὸ προσήλιο φῶς, ἐδῶ, κυνηγημένοι.

τί δὲ μπορεῖ φλοῦδι ἄσκαρο κανέναν ν' ἀγαπήσει
κι' ἄς εἶχε ἐντός του εὐγενικό καὶ θεῖο καρπὸ φυλάξει.
Μὰ μοῦ ἦταν μύηση ἡ μυστική καὶ γραπτὴ κείνη ρήση

πού ἄγιο εἶχε νόημα, δύσκολο κανέναν νὰ τὸ φτάσει,
ὅταν στὴ μέση, τοῦ ἀκαμπτου πλῆθους πού μὲ κυκλοῦσε
εἶχα μιά μορφὴ ἀτίμητα θεϊκὴ ἀπ' τὴ λήθη ἀρπάζει,

ἔτσι, πού μὲς στὸν τόπο αὐτό, πού ἡ κρύα σαπίλα θροῦσε,
λευτέρος ἐνίωσα κι' ὥσαν μὲ θέρμη ἐμψυχωμένος,
σάμπως ἀπὸ τὸ θάνατο πηγὴ ζωῆς ν' ἀναέροῦσε.

Πῶς ἐνίωσα ἀπ' τὴ μυστικὰ μεστὴ ὄψη εὐτυχισμένος!
πῶς εἶχε καὶ στὸ θάνατο τὰ θεόμορφα ἰχνη σώσει!
Ἀπὸ ἓνα ἐλέμμη μὲς σ' αὐτὴ τὴ θάλασσα ἀρπαγμένος

πού πλημμυρώντας, θεῖες μορφές καὶ πλάσματα ἔχει δώσει.
Μυστικό σκῆνωμα, χρησμούς πού ἔστειλες, πρέπει μόνο
νάμαι ἄξιός σου στὰ χέρια μου γιὰ νάχω ἐσὲ σηκώσει,

τί, ὅταν ἐσέ, θεῖε θησαυρὲ, ἀπ' τὴ μούχλαν ἀνυψώνω
στὸν αἶρα τὸν ἐλευθερο καὶ στὴ φαρθεῖα τὴ σκέψη
καὶ στὸ φῶς τοῦ ἡλίου, εὐλαδικὰ τὸν ἴδιο ἐμένα ὑψώνω.

Στὴ ζωὴ τί μπορεῖ πιότερο ὁ ἄνθρωπος νὰ κερδέψει
ἀπὸ τὸ νὰ τοῦ ἐμφανιστεῖ κάποτε ὁ Θεός - Πλάση;
σὲ Πνεῦμα πῶς τὴν ὕλη, Αὐτός, μπορεῖ νὰ μετατρέψει,

πῶς τὰ παιδιὰ τοῦ πνεύματος μπορεῖ νὰ διαφυλάσσει.

GIACOMO LEOPARDI

ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΣΑΠΦΩΣ

Ὁ γαλήνιος νυχτιὰ καὶ σεμνὴ ἀχτίδα
τῆς σελήνης πού θύει· κ' ἐσὺ ἀπὸ τ' ἄλσος
τὸ ἀλαλο πού προβαίνει, ἀπ' τοὺς βράχους
πάνω, ἄγγελε τῆς μέρας· τερπνὲς μοῦ ἦταν
κι' ἀγαπημένες, ἄγνωστες, ὥστόσο,
μορφές, στὰ μάτια μου οἱ Ἑρινῦες
κ' ἡ Μοῖρα· δὲ χαμογελά πιά τώρα
τὸ ὕψρὸ τοπίο στ' ἀπελπισμένα πάθη.
Τὴν ἄγνωστη χαρὰ ἐμεῖς ξαναζοῦμε,
στὸν νοτισμένο αἰθέρα, ὅταν ξεσπάζει,
καὶ στοὺς ριγίλους κάμπους, σκοτισμένο
τὸ κύμα τῆς νυκτός· καὶ τοῦ Διὸς τ' ἄρμα
βαρὺ, πάνω ἀπὸ μᾶς δροντοχτυπώντας
χωρίζοντας στὰ δυὸ τὸ μαῦρο αἶερα.
Σὲ θυλλες μᾶς ἀρᾶσει καὶ σὲ πέτρες,
σὲ κοιλάδες θαθεῖς νὰ κολυμποῦμε,
κ' ἡ φαρθεῖα μᾶς ἀρᾶσει τῆς ἀγέλης
φυγὴ τῆς φοβισμένης, τὸ ποτάμι
στὴν ὄχθη τὴ μουντὴ, τὸ φλοίσβισμά του
κ' ἡ νικητήρια κραυγὴ τοῦ κρύου κυμάτου.
Ὁ μορφοὸς ὁ μανθῶας σου, οὐρανὸς θεῖε,
κι' ὠραία, ὁροσερὴ γῆ, εἰσαι! Ἄχ, ἀπὸ τούτῃ
τὴν ἀπειρὴ ὁμορφιὰ κανένα μέρος,

τὰ θεῖα κι' ἀνδραῖα στὴ Σαπφῶ τὴν ἄθλια
τύχη δὲ φέρουν. Στὰ μεγάλα, ὡ Φύση,
βασιλεία σου, δαίλῃ, ὡς φορτικὴ ξένη
κι' ὡς πεταμένη ἐρωτική μιὰ ἐταῖρα,
μάταια σ' ἐσὲ ἱκετευτικὰ ἀτενίζουν
τὰ μάτια κ' ἡ καρδιά. Ὁ προσήλιος λόφος
δὲ μοῦ γελά κι' ἀπ' τὴν αἰθέρια πύλη
ἢ ἀγνὴν εὐδα, κι' οὐδὲ μὲ χαιρετίζει
τῶν παρθαλῶν πουλιῶν τὸ θεῖο τραγοῦδι
καὶ τῶν φηγῶν τὸ μούρμουρο· καὶ κεί ὅπου
στὴ σκιά τῶν ἱκετευτικῶν ἱτιῶν ἀπλώνει
ὄχθη λευκὴ ὁ καθάριος κόλπος, σκόλιοι
τὸ πόδι μου τὸ ἡλυστέρὸ περιφρονώντας
ἰχώρες, σὲ φυγὴ ἀτακτη τὸ σπρώχνουν
μέσα ἀπὸ μωσκομύριστα ἀκρογιάλια.
Τάχα ποῖο ποτὲ λάθος καὶ ποῖο στίγμα
τόσο μεγάλο πρὶν τὴ γέννησή μου
πού ἔτσι αὐστηρὰ μοῦ στάθηκαν τὰ οὐράνια
κ' ἔτσι αὐτοὶ εἶναι ἡ εἰδὴ μου; Μὴ ὡς παιδοῦλα
ν' ἀμάρτησα κ' ἡ ζωὴ ν' αἰσθῆται ἀθῶα
ἀπ' τὸ κακὸν ἀπ' ὅπου δίχως νεότης;
μὰ μαρμαρὸ μεστός ὁ σιδερένιος
πλέχτηκε στήμονάς μας, εἰς τὸ ἀδράχτι
τῆς Μοῖρας τῆς ἀδάμαστης; Ἄχ, λόγια
τὰ χεῖλη σου ἀσκεφτα πετοῦν· τῆς Μοῖρας
βουλή ἀδελφὴ κινεῖ τὰ τέλη! Ἄχ, εἶναι
ὅλα ἀδελφά, μὰ ἡ ὁδὸν μας δὲν εἶναι.
Παιδιὰ ἀπειρα γεννιοῦμαστε μὲ δάκρυα,
κ' εἶναι ἡ ἀφορμὴ στῶν οὐρανίων τὸν κόμπο!
Βασίλειο στίς ὥρες μορφῆς αἰῶνιο
ἔδωσαν ὁ Θεός μὲς στοὺς ἀνθρώπους·
κι' ὅταν ἀντρέχεται θάνατι τὰ ἔργα, κι' ὅταν
ἡ λύρα σοφῇ θάνατι ἡ τὸ τραγοῦδι,
ἔδωσαν ἀρετὴ μονάχα δίχως
τὸ ἀστόλιστο μὲ φῶς νὰ νύσει ροῦχο.
Θὰ πεθάνουμε! Ὡς σπάρτο στὴ γῇ ἀνάξιο
τὸ σκῆνωμα γυμνὴ ἡ ψυχὴ θὰ ρίξει
σ' ἑκείνον πλάϊ ξανά νὰ καταφυγεῖ,
κ' ἡ ὥμῃ ἁμαρτία θὰ ἐξαγνιστεῖ ἀπ' τῆς τύχης
τὸν τυφλὸ Μοιραστή. Καὶ σὺ, πού χρόνια
σ' ἔρωτα μάταιο καὶ σὲ μακρὰ πίστη
καὶ στὴν παραφορὰ ἐδόθης τοῦ πόθου,
ζῆσε εὐτυχίς, ἂν κι' ἄλλος γεννημένος
στὴ γῇ ἔζησε θνητός εὐτυχισμένος.
Γλυκὸς ἰχώρ δὲ μ' ἔρρανε τοῦ Δία
φιλάργουρου, ὅταν πιά ὅλα ξεφυλλίσαν
τὰ παιδικὰ μου τὰ θναῖρα κ' οἱ ἀπάτες
κι' ὅλες μου οἱ πιὸ ἱλαρές, οἱ πρώτες μέρες
οἱ παιδικές, πῆραν φτεροὶ καὶ φύγαν.
Τὰ γερατειά, οἱ ἀρρώστιες, κι' ὁ ἴσκιος ἤρθε
τοῦ κρύου θανάτου! Ἄχ, πόσες γλυκεῖες πλάνες
καὶ φοινικες ἐλπιδοφόρους πόσους
ὁ Τάρταρος μοῦ δίνει· τὸ ἄξιο πνεῦμα
παίρνει ἢ ὑποχθόνια ἔχεται κι' ὁ ὄχτος παίρνει
ὁ σιωπηλὸς κ' ἡ νύχτα ἢ Ἄλλη παίρνει.

AUGUST VON PLATEN

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΑ ΛΥΡΙΚΑ ΦΥΛΛΑ

Ὅσπου ὅλους τοὺς ἀγῶνες ὁ Ἑρωτὰς παλέφει
πρέπει νὰ κινηθεῖ καὶ θαρεῖ νὰ ζυγιάσει
τῆς ζωῆς τὰ πολύμορφα ἐλατήρια.

Καὶ μιά μεγάλῃ πλάνῃ ἀκόμα, μεγάλῃ εἶναι νίκη
κι' ὅσοι στίς αἰώνιες πίνουσι πηγὴς τῆς πίστεως
κι' αὐτοὶ στὸ ἔλος θαθεῖα πλαγιάσανε τῆς πλάνης.

Ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἓνα τέρας
πού ἐναντία του νὰ μάχεται ἀπαυτὰ του
μὲ σχέδια ἀπανωτὰ πού τὸ ἓνα χτυπᾷ τὸ ἄλλο.

Μὰ ὅλοι ἐσεῖς, καλὸς ἤλθατε, ἐρωμένοι!
Τὸ ἀδερφικό φίλι σὲ σὰς ἄς δοθεῖ μόνο,
στὴν αἰθουσα, σὲ σὰς ἡ πρώτη ἄς δοθεῖ θέση!

ΚΙ' ΕΞΑΚΟΛΟΥΘΗΣΕ Η ΜΟΥΣΑ

Κ' ἐξακολούθησε ἡ Μοῦσα, φωτισμένη ἀπ' τὸ δαίλι,
σὰν ἀγγέλου θωριά
νὰ μοῦ λέη, μεθυσομένη κι' ἀπ' τὰ πάναργα χεῖλη
σοφὰ λόγια, βαριά:

«Τὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ σας δὲν τὴ νοιῶθεις νὰ πάλλῃ
μέσ' στοὺς μύθους αὐτοὺς,
προαιώνια γενναία, χαρωπὴ μπρὸς στὰ κάλλη
καὶ μὲ πόθους θρεφτοὺς;

Μπρὸς στοῦ κόσμου τὰ κρύφια, τὰ σκοτάδια, τὰ χάη,
πῶς κ' ἐκεῖ σπαρταρᾷ
καὶ πῶς θέλει μὲ δίψα, νὰ πετᾷ, νὰ ρουφάη
τῆς κάθε ἑλξης χαρὰ!

Τὶς συγκρούσεις, τοὺς πόνους καὶ τῆς Φύσης τὰ πάθη
πῶς τὰ νοιῶθεις ζεστά
κι' ἀντιμέτωπη στέκει μὲ τὴ γνώση καὶ πλάθει
σκέψης ἔργα μεστὰ.

Τερατόμορφες ὄψεις καὶ σκληρὰ μεγαθήρια
νὰ δαμάξῃ μπορεῖ,
Μέδουσες καὶ Δερναῖες, Μινωταύρων μυστήρια
κάποιος ἥρωας βαρεῖ.

Μὲ μιὰ σκάλα, δὲ βλέπεις, ποῦχε ἐνώσει τὸ θεῖο
πυδ κοινὰ στὴ ζωὴ
κι' ὡς τὰ πόρα, ἂν προσέξης, μὴ δὲν τῶχεις στὸ βίο
μυστικά νὰ θροῇ;»

ΑΘΗΝΑΣ ΧΙΤΩΝΑ

Ἀθηνᾶς χιτῶνα, Παναγιᾶς χαμογέλιο,
τοῦ Χριστοῦ συντροφιὰ
δὲν τὰ βλέπεις μπροστά σου σ' ἓνα ἀμάλημα τέλειο
σὰ λευκὴ συννεφιά;

Στὸ βαθὺ Τελεστήριο τῆς ἱερῆς Ἑλευσίνας
μὴ δὲν παίζονταν κεῖ
τὸ ἀπροσμέτρητο δοράμα, σὰν ἐρχόνταν ὁ μήνας,
σ' Ἀναστάσεως πλοκή;

Πίστεψέ με, παιδί μου, - μοῦπε ἡ Μοῦσα κουνώντας
τὸ κεφάλι ἀλαφρά -
πίστεψέ με, ὡς τοῦ Χάρου τὰ βασιλεία εἰσορμώντας
εἶχαν μπεῖ τὰ τεφρά.

Κι' ἄλλα ἀκόμα πού μοιάζουν στὴν καινούργια σας πίστη
βρίσκεῖς τότε πολλά,
νά, Ζαγρέα, πού βγαίνει, ζωντανὸς κι' ἄς ξεσκίστη
καὶ πού φεγγοβολᾷ.

Κι' Ἀλκηστὶς ἡ Εὐρουδίκης τὴν ἐπάνοδο ἀπάνω,
τοῦ Ὁρφέα τὴ σφαγὴ,
τόσους θρούλους μὲ βάθος, πού νὰ πῶ δὲν προφθάνω
κι' ὅπου ἀρμῶζει σιγὴ.

Τῆς Βηθλεέμ, πίστεψέ με, τὴν πελώρια εὐτυχία
προαναγγέλνει ἡ σπηλιὰ
ναί, τοῦ Δία ἀπ' τὴν Ἰδη καὶ Αἰτωλὸς ἡ ἡσυχία
κι' ἀπ' τὴν ἄλλη φωλιά!

Γ. Κ. ΣΤΑΜΠΟΛΗΣ

Ὅμως γιὰ σὰς παρειαῖοι ἀδαχοί, μπροστά σας
ἐμπόδιο ἐμεῖς ὑψώνουμε πού δὲ θὰ πέσει!
νεκροὶ γιὰ μᾶς, κι' ἀπ' τοὺς νεκροὺς πιὸ νεκροὶ ἀκόμα,

ἂν κι' ἀγαπᾶτε νὰ παίζετε τὴ ζωὴ σας.
Ὡ, πού τυφλώνετε ὁδοῦλα μπορεῖ νὰ δῆτε,
μιὰ κι' ὡς θεατὲς χειρονομῆτε ἀνάμεσό σας,

ὅταν τὸ φῶς ἀπ' τὴν ψυχὴ σας κάποτε πληθαίνει.
Σκέφτεστε μόνο, ἐνῶ αἰνίγμα δὲν εἶναι
κι' ἀφοῦ δὲ θρῆτε μέσα σας κλειδί κανένα,

μὲ λέξεις παίζετε ὅλο πού οὐδὲ κὰν ἐννοεῖτε,
καὶ τ' ἀγαθὰ, αὐτὰ πού σιμῶνεται, σκορπάτε,
ὅταν κύματα τῆς ὀργῆς νέα σὰς φλογίζουν.

Πασοκίζει ἡ θέλησή μας καὶ δὲν ἀκολουθοῦμε
τὴ σκοτεινὴ ὁρμὴ μας. Εἶναι ἐντός μας
τὸ πνεῦμα πού δημιουργεῖ καὶ ποιεῖ κ' ὑφαίνει,

ὥσπου ὅλους τοὺς ἀγῶνες ὁ Ἑρωτὰς παλέφει.

ΤΟ ΠΟΤΑΜΙ, ΠΟΙ...

Τὸ ποτάμι, πού κοντὰ μου δομοῦσε, πού εἶναι τώρα;
Τὸ ποῦλ, πού γλυκὰ τραγουδοῦσε, πού εἶναι τώρα;
Καὶ τὸ ρόδο, πού ἡ φίλη, στὴν καρδιά της φοροῦσε,
καὶ τὸ φίλημα αὐτὸ πού μὲ μεθοῦσε, πού εἶναι τώρα;

Κι' αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος πού ἦμουν κι' ἀπὸ καιροὺς τώρα
μ' ἓνα ἄλλο ἔχω ἀλλάξει, πού εἶναι τώρα;

THEODORE DE BANVILLE

ΓΑΨΙΤΗ, ΑΝΑΖΗΤΑ ΜΕ ΦΡΟΝΤΙΔΑ...

Γλύπτη, ἀναζήτη μὲ φροντίδα, τὴν ἐκστᾶση ἀναμένοντας,
ἀφογο μάμαρο κ' ἐξάσιο μ' αὐτὸ νὰ παῖγες βάζο.
Χρόνον πολλὸ ἀναζήτη τὴ μορφὴ του, κ' ἐκεῖ μὴ χαράξεις
ἐρωτες μυστηριώδεις ἢ τῶν θεῶν συρράξεις,
οὔτε ὡς νικητὴ στῆς Νεμέας τὸ τέρας τὸν Ἀλκείδη,
μὴδὲ τὴν Κύπριδα εἰς γῆν γεννούμενην εὐώδη,
ἢ Τίτωνα στὴν ἀνταρσία τοὺς νικηθέντας,
οὐδὲ μειδιῶντα Βάκχο τοὺς λείοντας πού ζεῦγει
μὲ χαλκίνοὺς πλεγμαίνους ἀπὸ κληματαῖφυλλα καὶ δάτρες,
μῆτε τὴ Λήδα παίζουσα στὸ κοπάδι τῶν κύκνων
κάτω ἀπ' τὴ σκιά ἀνθοισμένων θαφνῶν, ἢ τὴν Ἀρτέμιδα
στὸν κόλπο τῶν ὁδῶν μὲς στὴν κρινένια λευκοτήτᾳ τῆς εἰλη-
Μὰ γύρω ἀπ' τὸ ἄγρο βάζο, ὠραῖο διὰ Βακχίδα, [μῆνη.
τὴ θερβένια ν' ἀνθίζει εἰς φύλλα ἀκάνθης,
λίγο πιὸ κάτω δὲ, παρθένας εἰς ζεύγη,
πού προχωροῦν ἀργὰ, ἐδάεια καὶ χαριτωμένα.
Τὰ χέρια νὰ ἔχουνε ριγμένα εἰς τῶν χυτῶν χλαμύδων τοὺς τὰ
καὶ νὰ ἔχουνε, πρόσθε αὐτὸ καλὰ, τεχνίτη, [μῆκος
στ' ἀρά κεφάλια τοὺς τὴν κόμην εἰς πλεξίδα...

Μεταφ. ΑΡΗΣ ΔΙΚΤΑΙΟΣ

Ο περσονναλισμός προβάλλει σάν βασική αφετηρία για τόν στοχασμό και την δράση τὸ πρόσωπο τοῦ ἀνθρώπου. Μὲ τὴν προβολὴ αὐτὴ θέλει κυρίως νὰ ἀποτρέψει τὶς ἐξῆς βασικὲς ἀποξενώσεις: τὴν ἰδεαλιστικὴ καὶ τὴν ἀντιδιαλεκτικὴ ὕλιστικὴ μονιστικὴ. Ἡ πρώτη ὅταν μιλεῖ γιὰ «ἀνθρώπινο πνεῦμα» ξεφεύγει σὲ μιὰ ἀφαίρεση γενικὴ μέσα στὴν ὁποία ἐξαφανίζεται ὁ ζωντανὸς συγκεκριμένος ἀνθρώπος. Ὅμιλεῖ γιὰ «ἰδέα», γιὰ «πνεῦμα» λησμονώντας πὼς τὸ «πνεῦμα» εἶναι πάντα ἓνα πρόσωπο μὲ σάρκες καὶ συνείδηση παρουσίας. Τὸ πνεῦμα εἶναι πάντα ἓνα πνεῦμα προσωπικό, ὁ «λόγος» δὲν εἶναι μιὰ λογικὴ ἀφαίρεση νόμων, ἀλλὰ μιὰ προσωπικὴ παρουσία μέσα στὸν κόσμο. Τὸ προσωπικό ὅμως δὲν εἶναι ἀτομικιστικό. Ἀντίθετα μονάχα στὸ πρόσωπο ὑπάρχει ἡ δυνατότητα ἐξόδου ἀπὸ τὸ ἀτομικό, ἡ δυνατότητα τῆς παραδοχῆς τοῦ ἄλλου, ἡ δυνατότητα τῆς κοινωνίας. Ὁ ἐγκεντριζμός εἶναι ἡ καταπάτηση τοῦ προσωπικοῦ. Στὴν συνείδηση τῆς παρουσίας ὑπάρχει ἡ παραδοχὴ ὅλης τῆς κοινότητος. Ὁ περσονναλισμός, μακριὰ ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι ἓνας νέος ἀτομικισμός, διακηρύσσει πὼς ὁ ἐγκεντρικὸς σολιψισμὸς ἀποτελεῖ ἄρνηση τοῦ προσώπου ἀντιτιθέμενος λοιπὸν πρὸς τὴν ἰδεαλιστικὴ ἀφαίρεση τῆς «καθολικότητος» καταφάσκει στὴν ζωντανὴ σάρκινη παρουσία τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀντιμάχεται τὴν ἀτομικιστικὴ ἐγκεντρικὴ διαστροφή.

Ἡ δεύτερη, ὕλιστικὴ, ἀποξένωση, ὀφείλεται σὲ μιὰ ἀντιδιαλεκτικὴ ἔμμηση στὸ βιολογικό, σὲ μιὰ ἀδυναμία νὰ συλληφθεῖ τὸ ἀνθρώπινο βιολογικό. Ὅταν ὁμιλοῦν οἱ μονιστὲς γιὰ «ζωή», ἐννοοῦν στενὰ τὴν βιολογικὴ ζωὴ, χωρὶς νὰ νοιώθουν πὼς ἡ «Ζωὴ» στὸν ἀνθρώπο ὑπάρχει σὲ μιὰ ἀνώτερη ποιότητα. Λέχονται πὼς ὁ ἀνθρώπος εἶναι μιὰ ἀνώτερη ποσοτικὰ βιολογικὴ ὑπαρξή. καὶ αὐτὸ ἀπὸ μιὰ διάθεση ἀντίδρασης στὴν ἰδεαλιστικὴ ἐξαπάτηση ποὺ θέλει τὸ πνευματικὸ «ἐξω» ἀπὸ τὴ ζωὴ. Κι' ὅμως αὐτὴ ἡ «ὕλιστικὴ» πλάνη —ποὺ ἡ καλύτερη περίπτωσή της ἔχει τὴν πηγὴ σὲ μιὰ ζωντανὴ ἀνθρώπινη ἔγνοια— ὁδηγεῖ σὲ θέσεις καὶ στάσεις ποὺ δὲν ἐξυπηρετοῦν τὶς βασικὲς πνευματικὲς ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου προσώπου. Κάθε ματεριαλισμός, ὅσοδήποτε κι' ἂν ὀνομάζεται «διαλεκτικός», ἀρνείται τὴν ἐσωτερικότητα καὶ τὴν υπέρβαση λέγει ὁ Mounier. Γιατὶ πραγματικά ὅταν δὲν θέλουμε νὰ δοῦμε τὴν ἰδιαίτερη ποιότητα τοῦ πνευματικοῦ μέσα στὴν ὄντικὴ κλίμακα εἶναι ἀδύνατο νὰ συλλάβουμε τὸ αἶτημα τοῦ ἀπολύτου ποὺ ὑπάρχει μέσα στὸν ἀνθρώπο, συνεπὼς νὰ κατανοήσουμε τὴν βασικὴ ἀντινομικὴ υπαρκτικὴ ἔλλειψη ποὺ ὑπάρχει σάν προϋπόθεση μέσα στὶς ἱστορικὲς συγκεκριμένες ἐλλείψεις τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἀνθρώπος ἔχει ἐλλείψεις πάντα ἀλλὰ τὸ γεγονός τῆς ἐλλειπτικότητος εἶναι μιὰ τραγικὴ ἀντινομία. Οἱ προπροσωπικοὶ οργανισμοὶ —τὰ ζῶα— ἔχουν κι' αὐτὰ ἐλλείψεις: εἶναι «μέρος» κι' ἔχουν τὴν ἔλλειψη ποὺ ἔχει κάθε «μέρος». Ὁ ἀνθρώπος ὅμως εἶναι «μέρος» μὲ συνείδηση τοῦ ὅλου, μὲ ἀπαίτηση τοῦ ὅλου. Ὁχι πὼς πρέπει νὰ φθάσει στὸν ἐγκεντριζμὸ νὰ ἀνακηρύξει τὸ «μέρος του» σάν ὅλο (σολιψισμός). Θέλει νὰ ζήσει μέσα στὸ «μέρος» τὸ ὅλο χωρὶς νὰ παύσει νὰ παραδέχεται τὸ «ὅλο» καὶ τὸ «ἄλλο». Ὁ ἀνθρώπος εἶναι μιὰ περιορισμένη ὑπαρξὴ ποὺ γυρεύει πληρότητα. Μπορεῖ νὰ ἱκανοποιεῖ μερικὲς συγκεκριμένες ἐλλείψεις του, πέρα ὅμως ἀπ' ὅλες αὐτὲς ζητεῖ ἐπίμονα νὰ ἱκανοποιήσει τὴν «τέλεια πείνα καὶ δίψα του». Ὅταν ἀρνηθοῦμε αὐτὸ τὸ γεγονός εἶναι ἀδύνατο νὰ εἰσχωρήσουμε στὸν ἰδιαίτερο χαρακτῆρα τοῦ ἀνθρώπινου δράματος, σὲ τρόπο ὥστε νὰ τὸ ἀντιμετωπίσουμε ἀκέρως. Ἐὰν εἶχαμε μονάχα ἐλλείψεις —χωρὶς τὴν ἀντινομία ἀπὸ τὸ γεγονός τῆς υπαρκτῆς τους— θ' ἀρκοῦσε ἡ πρακτικὴ δραστηριότητα γιὰ τὴν κάλυψή τους. Ἐπειδὴ ὅμως

ὑπάρχει ἡ ἀντινομία —κι' ὁ πόνος τῆς ἀντινομίας— δὲν ἀρκεῖ μόνον ἡ πρακτικὴ δράση ποὺ στηρίζεται στὴν αἰτιοκρατήση τῶν φαινομένων, ἀλλὰ καὶ μιὰ ἐσωτερικὴ πράξη βίωσης καὶ ζωῆς, ποὺ πραγματοποιεῖται μὲ τὴν αἰσθητικὴ καὶ τὴν ἠθικοθρησκευτικὴ μας λειτουργία («ἐσωτερικότητα καὶ υπέρβαση»).

Πόσο πραγματικὸ εἶναι τὸ αἶτημα τοῦ ἀπολύτου φαίνεται ἀπὸ τὸ σύγχρονο παρακμιακὸ μηδενισμό, ποὺ οὐσιαστικὰ εἶναι μιὰ διαστροφή τοῦ αἰτήματος τοῦ ἀπολύτου, διαστροφή ποὺ προσδιορίζεται ἀπὸ τὸν ἀτομικισμό τῆς ἀστικῆς structure. Κι' εἶναι γι' αὐτὸ ποὺ τοιζόμαστε πὼς ἡ σύγχρονη πνευματικὴ κρίση εἶναι ἀδύνατο νὰ κατανοηθεῖ μόνον μὲ τὴν κοινωνιολογικὴ μεθοδολογία τοῦ μαρξισμοῦ. Ὁ μαρξισμὸς μᾶς δίνει τὴν δυνατότητα νὰ «αἰτιοκρατήσουμε» τὸν σύγχρονο ἀτομικισμό, πὼς ὅμως ὁ ἀτομικισμὸς ὁδηγεῖ στὸν παρακμιακὸ μηδενισμό εἶναι ἀνέφικτο νὰ κατανοηθεῖ ἔὰν δὲν δεχθοῦμε τὴν ὑπαρξὴ τοῦ αἰτήματος τοῦ ἀπολύτου, ἡ διαστροφή τοῦ ὁποίου φέρνει τὴν ἀτομικὴ διάλυση.

Ἐν τούτοις γιὰ ὅλ' αὐτὰ θὰ μιλήσουμε πιὸ κάτω ἀναλυτικώτερα. Δυὸ εἶναι τὰ θέματα ποὺ βασικά θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν. Πρῶτο ποῖα εἶναι ἡ προοπτικὴ τῆς ἀνθρώπινης ἱστορικῆς δράσης κάτω ἀπὸ τὸ πρῶτο τοῦ προσώπου μὲ τὸ αἶτημα τοῦ ἀπολύτου, (ὁ περσονναλισμός καὶ ὁ μαρξισμός), καὶ δεύτερο μιὰ ἀνάλυση τοῦ παρακμιακοῦ μηδενισμοῦ ὅπως κυρίως ἐκφράσθηκε ἀπὸ τὸν σύγχρονο Σαρτρικὸ ὑπαρκτισμὸ (περσονναλισμός καὶ υπαρκτισμός).

Μία θεμελιωδὴ «θέση» τοῦ περσονναλισμοῦ εἶναι ἡ ἀντίληψή του γιὰ τὴν ζωντανή, συγκεκριμένη, ἱστορικὴ, παρουσία τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὸν κόσμο: ἡ δέσμευση, ἡ υπαχρέωση, (l'engagement). Ἡ θέση τοῦτη ἐρεχεται βαθύτατα ν' ἀνταχθεῖ πρὸς τὸ ἓνα, ἰδεαλιστικὸ, σκέλος μᾶς μοντέρνας πλάνης ποὺ ἐπικυλούμενη ἓνα ἀμφίβολο καρτεσιανισμό, διαχωρίζει αὐθαίρετα τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴ. Ὁ ἀνθρώπος ὄντας ἓνα ὄν πνευματικὸ χωρὶς ἀμφισβήτησι, δὲν εἶναι ἓνα cogito γυμνὸ, καθαρὸ κι' ἐλαφρὸ ποὺ ζεῖ στὴν στρατόσφαιρα τῶν ἰδεῶν, μέσα σὲ σύγνεφα ὀνείρου. «Εἶμαι ἓνα ἐγὼ—ἐδῶ—τώρα—εἶμαι—ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους—μ' αὐτὸ τὸ παρελθόν—μ' αὐτὴ τὴν συγκεκριμένη ἱστορικὴ προβληματική». Κι' αὐτὴ ἡ συμμετοχὴ μου μέσα στὸν κόσμο, ὅσο δήποτε κι' ἂν εἶναι μιὰ «δουλεία», δὲν εἶναι, δὲν ἀποτελεῖ κατὰ. Εἶναι μιὰ συμμετοχὴ μέσα σ' ἓνα χωρὸ ὅπου θὰ διακυβενθεῖ ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἀξιοπρέπειά μου ἀπὸ τὴν στάση ποὺ θὰ πάρω. Δὲν μπορεῖ νὰ γίνεῖ δεκτὴ αὐτὴ ἡ διαστροφή τῆς νοσηρότητας, ποὺ ὁδηγεῖ τὴν τραγικὴ υπαρκτικὴ ἀπορία τοῦ Pascal «γιατὶ εἶμαι ἐδῶ, μᾶλλον παρὰ ἐκεῖ, τώρα μᾶλλον, παρὰ τότε;» σὲ μιὰ ἀπελπισμένη ἀπραξία. Τέτοια διέξοδος σὲ τοῦτη τὴν ἀπορία πηγάζει ἀπὸ ἓνα ἐγκεντριζμὸ καὶ ναρκισσισμὸ τοῦ χειρότερου εἶδους: Γιατὶ ἡ ἀληθινὰ ζωντανὴ ἀνθρώπινη θέση εἶν' ἐκείνη ποὺ αὐτὴν τὴν ἀπορία συνδέει μὲ τὴν θέληση καὶ τὴν ἀπόφαση. Ὁ ἀνθρώπος εἶναι ἓνα ὄν υπεύθυνο καὶ ἀπαίτηση. Ὅλη ἡ σύγχρονη ἀπελπισία ἔχει, ἐκτὸς ἀπ' τ' ἄλλα, γεννηθεῖ ἀπὸ τὶς συνεχεῖς ἐνοχες παραιτήσεις ἀντίθετα ἡ ἀπόφαση καὶ ἡ θέληση, ἡ βθευὰ καὶ αὐθεντικὴ, νὰ δώσουμε ἀπόκριση στὰ αἰτήματα καὶ τὶς ἀπαιτήσεις τῆς κατάστασης μέσα στὴν ὁποία ζοῦμε, γεννᾶ καὶ τρέφει μιὰ υπαρκτικὴ χαρὰ ποὺ ἀνακατεύεται γόνιμα μὲ τὴν τραγικὴ τάση. Ἡ ἀπορία βοῖσκει τὴν διέξοδό της μὲ τὴν υπεύθυνη ἀνάληψη.

Κι' αὐτὴ ἡ θεμελιωδὴ θέση τοῦ περσονναλισμοῦ ἐρεχεται νὰ καταδικάσει κάθε ἀπραξία οἰασδήποτε σύγχρονης μορφῆς εἶναι μέσα στὶς ἄλλες μιὰ μορφὴ ἀπραξίας, αὐτὴ ποὺ πηγάζει ἀπ' ἓνα παρανοϊκὸ ὄνειρο τῶν σουρ-

ριαλιστών για λευτεριά, με την προβολή πόθων άνεκ-
πλήρωτων και παραληρημάτων νοσηρών μέσα σ' ένα
κόσμο καταργημένο. «Δεν είμαστε —γράφει ο Μου-
piet— οι καταδικασμένοι σε καταναγκαστικά έργα μιάς
Ιστορίας δίχως επίκληση. Δεν μπορούμε να είμαστε δί-
χως ν' αναλάβουμε την ευθύνη και δεν είμαστε δίχως
να ελπίζουμε και να θέλουμε...». Μια άλλη μορφή σύγ-
χρονης απραξίας και ακινησίας είν' αυτή που πηγάει
από μια «κεντρική ούτοπία»: είναι η στάση του mi-
pi-sme. Μέσα στον ταραγμένο κόσμο μας, όπου ο άν-
θρωπος δυναστεύεται από τις ίδιες τις κατασκευές του,
το πνεύμα της παραίτησης εφευρίσκει πολλές μηχανές
για ν' άπρακτεί. Ούτε (mi) το ένα, ούτε (pi) το άλλο!
Δίνει στις σύγχρονες αντιτιθέμενες δυνάμεις και από-
ψεις τα πιο άκμαία τους σχήματα, αποφθέγγεται πώς
υπάρχει μια ίση συμμετοχή του εγκλήματος και στις δυο
πλευρές και τοποθετείται σε μια μακρινή, «ουδέτερη»
στάση ακινησίας.

Δίπλα σ' αυτή την «θέση» πρέπει να αναφέρουμε
και μια ηθικολογιστική απριοριστική στάση που αρέ-
σκεται να καταλήγει στην αδράνεια επειδή φρονεί πως
ποίν από κάθε επίχειρηση πρέπει μέσα μας ν' άναστη-
λώσουμε την εικόνα του «άνθρώπου». Αυτή η θέση που
κάνει πάντα την εμφάνισή της μ' ένα ένδυμα ξεχωρι-
στές ανθρώπινες ευγένειας που καλύπτει αγαθές προ-
θέσεις (ή κόλαση δεν είναι γεμάτη από καλές προθέ-
σεις;) ή ύπουλες επιδιώξεις ή ακόμα «όδυνηρες δου-
λείες πνεύματος και ζωής» δεν έχει το σφάλμα στην
απαίτησή της αλλά στην αδυναμία να τοποθετήσει αυτό
το αίτημα μέσα σε συγκεκριμένες Ιστορικές καταστάσεις
και σε «τελεσφόρες τεχνικές». Στο όνομα της «έσωτερι-
κότητας» εχθρεύεται την τεχνική, αδύναμη να δει τον
τρόπο που η τεχνική μπορεί με την καθυπόταξή της να
διασώσει την έσωτερικότητα όλων—κι' όχι μόνον των
προνομούντων προσώπων. Κοντά σ' αυτή την άπατη
υπάρχει και μια άλλη πλέον που γεννά μια νοσηρή
έγνοια ήθικης καθαρότητας. 'Η δράση «βρωμίζει», σκο-
τώνει την ευγένεια, εγκλείει άπειρους κινδύνους και πει-
ρασμούς που οδηγούν σε πτώσεις! Είναι μια άρρωστη-
μένη έγνοια που τρέφεται μέσα στην κακομοιριά, που
βλέπει την ήθικη καθαρότητα σαν επιτέλεση έξωτερικών
έντολων κι' όχι σαν ένα οργανικό έσωτερικό αίτημα της
πιο βαθειάς απολυτρωτικής μας διάθεσης. Αυτή η στάση
είναι που διαστρέφει την ταπεινοφροσύνη σε μια συμ-
μαζεμένη ατομία, ενώ αυτή είναι μια απόφαση να
υπάρξουμε ανθρώπινα, άβιαστα, δίχως θεατρinισμό και
έπαρση.

Έν τούτοις μια φιλοσοφία της δέσμευσης είναι
στενά δοσμένη και αχώριστη για τον περσονναλισμό με
μια «φιλοσοφία του απόλυτου ή της υπέρβασης του
ανθρώπινου μοντέλου» εάν η φιλοσοφία της δέσμευσης
φέρει τον περσονναλισμό κοντά στην μαρξιστική ανά-
λυση της Ιστορίας και σε μια δράση στηριγμένη πάνω
σ' αυτή (πράγμα που συμβαίνει πιο έντονα και συστη-
ματικά με την προσωπική μου σκέψη όπως διατυπώ-
θηκε στο δοκίμιο «Διαλεκτική και Πρόσωπο»), η φιλο-
σοφία του ανθρώπινου απόλυτου ανακαλύπτοντας το
βάθος του μαρξικού στοχασμού προωθείται σε απόψεις
και προοπτικές πάνω στον χαρακτήρα της Ιστορικής δέ-
σμευσης που αδυνατεί να πραγματοποιήσει ή ακόμα και
να επιτρέψει ή σύγχρονη «τυποποίηση» του μαρξισμού.
'Η αντίληψη του ανθρώπινου απόλυτου μέσα στην
δράση, δεν θέλει να θρέψει την άπατη ενός υπεριστορι-
κού ανθρώπινου τύπου, ενός «αίγιονου ανθρώπου», όπως
συνήθως ονομάζουν τον ανθρώπινο τύπο της κρατούσης
κατάστασης. Θέλει άλλα να υπογραμμίσει πώς κάτω από
τις Ιστορικές συγκεκριμένες επιτελέσεις υπάρχει πάντα

ο παντοτεινός άνθρωπος που πραγματοποιεί την μοίρα
του μέσα στον κόσμο. Αυτό σημαίνει πως κάθε μελλού-
μενη Ιστορική πραγματοποίηση, κάθε προσπάθεια επι-
δίωξής της, πρέπει να συνδέεται με το βαθύ, βασικό,
προμηθεικό, απολυτρωτικό ανθρώπινο πόθο που υπάρ-
χει ακριβώς γιατί ο άνθρωπος βρίσκεται σε μια άρχική,
βασική υπαρκτική αντινομία κάτω απ' όλες τις Ιστορι-
κές πραγματοποιήσεις, καρδοκεί πάντα η μεγάλη αν-
θρώπινη προσδοκία, αυτή που γεννά την μεγάλη μέθη
για μια ελεύθερη αποδοχή του πόνου και της θυσίας,
για μια θαρραλέα ύστατη απόφαση.

'Η αντίληψη τούτη έρχεται να αναμετρηθεί σε δυο
μορφές απολυτοποιήσεων: του προφητισμού και του πο-
λιτικού τεχνικισμού. Δεν ώμιλούμε για ένα προφητισμό
«μεσαιωνικό» που θέλει να μεταβάλλει τον απολυτω-
τικό πόθο σε μια παθητική προσδοκία που άρξεται
να σηκώνει τα μάτια της στον ουρανό σκοτώνοντας την
θέληση και αναμένοντας την έσχατη αναμόρφωση. Μι-
λούμε ακόμα στην προκειμένη περίπτωση για ένα προ-
φητισμό που αν και επιθυμεί και προδιαγράφει την
επέλευση ενός νέου κόσμου Τιμής εν τούτοις δεν θέλει
να ποσειγγίσει το γέννησθαι που ετοιμάζει τον νέον κό-
σμο: Αυτή είναι η μια απολυτοποίηση, που έρχεται ν'
αντιταχθεί στην άλλη που γεννά ή επιβολή μιας «γγρα-
φειοκρατικής καθοδήγησης». 'Ο πολιτικός άρχηγός στά
χρόνια μας έπιστημονικά καθοδηγεί την πολιτική δράση,
καθορίζοντας την τεχνική της. 'Από το γεγονός αυτό
δημιουργείται πάντα ο κίνδυνος το «τεχνικιστικό πνεύμα»
να πνίξει την πολύμορμη καρδιά των αγωνιζόμενων αν-
θρώπων. Οι πολλοί «που δεν είναι ούτε προφήτες ούτε
άρχηγοι κομμάτων ζητούν την θέση τους ανάμεσα στη
ζώνη της μαρτυρίας και της αποτελεσματικότητας». 'Ο
τεχνικός ζητώντας αποκλειστικά το αποτελεσματικό πέ-
φτει συχνά σε τεχνικιστικές άπατες, λησμονώντας πώς η
«τεχνική» του ζητεί να κινητοποιήσει ανθρώπινες δυνά-
μεις. Και θα πρέπει εδώ να σημειωθεί πως η «τυπο-
ποίηση» του διαλεκτικού ματεριαλισμού έχει ένα της
λόγου και σ' αυτή την νοοτροπία που έρχεα πολλές φορές
πώς η τόλμη είναι η ατμόσφαιρα των μεγάλων επι-
χειρήσεων.

'Η αντίληψη του απόλυτου μέσα στην δράση έχει
ακόμα σαν συνέπεια μέσα στα Ιστορικά και συγκεκρι-
μένα καθήκοντα και συμφέροντα» να διαβλέπεται και
εισάγεται η συνείδηση μιας ευρείας ανθρώπινης απο-
στολής. Αυτή η βαθειά «ανθρωπολογική σκοπιά», όπως
θάρλεγε ο 'Αγγελος Σικελιανός, εισάγει μέσα στην καρ-
διά της υποχρέωσης την ουσία της ελευθερίας. 'Ο περ-
σονναλισμός διακηρύσσει «πως δεν υπάρχει λευτεριά
ανθρώπων παρ' ωριμάζοντας μέσα στην υποχρέωση»
δεν υπάρχει υποχρέωση ανθρώπινη παρ' ωριμάζον-
τας με την σειρά της μέσα στη λευτεριά. Και ότι κάθε
άλλη υποχρέωση καθώς και κάθε άλλη ελευθερία, οδηγεί
στην δουλεία. Θα πρέπει επίσης, έστω και σύντομα, να
διατυπώσουμε εδώ την αντίληψη του περσονναλισμού
για τον κοινοτισμό. 'Ο Περσονναλισμός δίχως επιφυ-
λάξεις διακηρύσσει πως ουσία του ανθρώπου είναι κοι-
νοτιστική. Γι' αυτό μέσα από το χάος της διάσπασης
αγωνίζεται για την δημιουργία της νέας κοινότητας, για
μια κοινότητα όχι όμως κλειστή, αλλά κοινότητα ανοι-
χτή. Κλειστή είναι μια κοινότητα όπου ο κάθε άνθρω-
πος αντιμετωπίζεται σαν ένας αριθμός, σαν άλλο μόριο
ενός σώματος. Είναι η περιήγηση του φασισμού. «Κλει-
στή» είναι ακόμα κι' η κοινότητα που θέλει να δώσει
την δικαίωση στο πρόσωπο αποκλειστικά με μια ελεύ-
θερη και δημιουργική συμμετοχή στη ζωή του κοινωνι-
κού συνόλου.

(Συνεχίζεται)

ΒΑΣΙΛΗΣ ΦΡΑΓΚΟΣ

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ

ΘΛΙΒΕΡΗ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΗ...

Δέν έχουμε κ' έμεϊς παρ' ελίκρινεις έπαίνους για την 'Εκθεση της 'Αρχιτε-
κτονικής Σχολής, στο Πολυτεχνείο, που μάς παρουσίασε την σοβαρή κι' ακού-
ραστη διδασκαλία των καθηγητών της και τις δυνατότητες της άρτιας έπιστη-
μονικής και καλλιτεχνικής κατάρτισης των μελλοντικών αρχιτεκτόνων της
Πατρίδας μας.

'Από την Ειδική και Γενική Κτηριολογία αρχιτεκτονικών συνδέσεων, με δέ-
ματα οικιακών και κοινοχρήστων δομικών όγκων και χώρων και την Μορφολο-
γία και Ρυθμολογία που ξαναζωντανεύει από τη διδασκαλία των Ιστορικών μορ-
φών ένα αισθητικότερο καταστάλαγμα για την έκπόνηση αρχιτεκτονικών προ-
δημάτων διαρρυθμίσεως έσωτερικών και ύπαιθρων χώρων —μάς έδωξαν το
περισσότερο— κι' αυτό ίσως από άτομική προτίμηση—τά έκδημα των όπου-
δαστών του σοφού καθηγητού Πικιώνη, μ' όλες τους τις πολυποίκιλες έκφράσεις
στην πρόσωση, τον έσωτερικό χώρο, τα έπιπλα, την κρίση, τον φράχτη, σε
πλαστοκίνη, έγχρωμη διακόσμηση και δημιουργική άναπαράσταση.

Δέν είναι όμως αυτό το θέμα του σερμινού χρονικού!

'Εξοκρίβωσαμε —ύστερα από ένα περίπου μήνα που άνοιξε ή έκθεση— μια
σοβαρή παράληψη που ή διαπίστωσή της είναι θλιβερή και άποκαριώνει άνα-
τόρπητα... Πρόκειται για την Γ', αίθουσα που παρουσιάζει έργα ελεύθερου σχε-
δίου και ζωγραφικής. 'Ακριβέστερα δέ για το τμήμα αυτό της σχολής που περι-
λαμβάνει την έκ του φυσικού διδασκαλίου του σχεδίου και του χρώματος, τη
θεωρία και την άσκηση συνδέσεως, την άνάλυση συνδέσεως ενός ζωγραφι-
κού έργου.

Για το καθαρά καλλιτεχνικό αυτό τμήμα της Σχολής που για πρώτη φορά
βλέπουμε τους καρπούς μιάς νέας διδασκαλίας, γράφτηκαν πολλά αλλά όχι
όπως έπρεπε! Δηλαδή: έπαινέθηκε ο καθηγητής και παραπεινέθηκε μάλιστα
δίχως ούτε μια λέξη για τον πραγματικά άκούραστο έπιμελητή, τον δημιουργό
αυτής της νέας αναλυτικής και συστηματικής διδασκαλίας.

'Ερωτάμε λοιπόν κατηγορηματικά: Γιατί δεν γράφτηκε τίποτα για τον έπι-
μελητή; 'Αναγνωρίζουμε όλοι τον ζωγράφο Σπύρο Παπαλουκά σαν έναν καλλι-
τέχνη από τους πιο καλούς και τους πιο μελετηρούς μας. Δέν γνωρίζαμε ότι
αυτός, ο Σπύρος Παπαλουκάς, είναι ο δημιουργός της νέας διδακτικής όρπότη-
τας που τόνωσε το τμήμα αυτό; Το ξέραμε! 'Αλλά και αν δεν το ξέραμε και
δέν ρωτούσαμε για να το μάθουμε και να το διαλαλήσουμε, γιατί δεν το κοι-
νολογούσε ο ίδιος ο κ. καθηγητής του ελεύθερου σχεδίου και ζωγραφικής;

'Ο κ. καθηγητής δέχτηκε τα παϊνέματα... 'Ηταν πολλά! 'Ας έδινε, άς χά-
ριζε, άς θυσίαζε... ένα δυο εύχαριστώ και για τον αφανή —μέχρι σήμερα—
έπιμελητή του, που του άνηκουν όλα! Δέν είναι σωστό να κορπούται ότι δεν
του άνηκει και πρέπει να είναι ελίκρινής όποτε και όταν πρέπει. 'Η Τέχνη
είναι έξ' άλλου ή βασικότερη ελίκρινεια!...

Πήγαμε από τους πρώτους στην 'Εκθεση της 'Αρχιτεκτονικής Σχολής. Δέν
μάς πρόλαβε το φύλλο του 'Ιουλίου για να γράψουμε για το Σπύρο Παπαλουκά.
Για νάμαστε μάλιστα σωστοί, δέν περιμέναμε να φτάσουμε σ' αυτή τη θλιβερή
διαπίστωση. Ξέραμε τους παράξενους κύκλους του σερμού, αλλά δέν φανταζό-
μαστε να φτάσουν τόσο μοκρυά...

Αυτή είναι ή αλήθεια! Τίποτ' άλλο!

ΚΩΣΤΑΣ ΔΑΡΡΙΓΟΣ

‘Ο Γκαίτε κι' έμεϊς

'Ο «Αίώνας μας» δημοσιεύει την παρακάτω
άποψη του κ. Παπακώστα απ' τον Βόλο,
σαν μια προεισαγωγή, παρ' όλην την ιδιό-
ζουσα θέση του απέναντι στο πρόβλημα
Γκαίτε, στο ειδικό τεύχος που θα αφιερώ-
σει στον μεγάλο ποιητή και σοφό.

Με την ευκαιρία της διακοσιετηρίδος
από την γέννηση του Γκαίτε, στην Εύ-
ρώπη και στην 'Αμερική σημειώθηκε τε-
λευταία μια σημαντική κίνηση για τον

γιορτασμό της επέτειου αυτής, με συμμε-
τοχή όλων εκείνων που ασχολήθηκαν ει-
δικά με την ζωή και το έργο του Γερμα-
νού ποιητή. Οι έφημερίδες και τα περιο-
δικά μάς πληροφορούν για μια οργανω-
μένη σε έκταση κίνηση, που παίρνει την
μορφή έκστρατείας, και που σαν σκοπό
της έχει την έπίτευξη μιάς προσέγγισης
του πνεύματος της εποχής μας προς τις
ιδέες του δημιουργού του «Βέρθερου»
και του «Φάουστ».

Τα πράγματα θα έμεναν δίχως περισ-
σότερο ενδιαφέρον, αν δέν συνέβαινε ή

όλη κίνηση αυτή να μην επαναφέρει το
πρόβλημα της Ιστορικής έκτιμησης του
έργου του Γερμανού ποιητή, καθώς και
της σημασίας του, σαν κινητήριου ιδεο-
λογικού παράγοντα, για τον σύγχρονο πνευ-
ματικό άνθρωπο. Είναι ένα πρόβλημα που
άπασχόλησε από καιρό τώρα τους μεγά-
λους «σοφούς» και έρευνητές της πνευμα-
τικής δημιουργίας του Γκαίτε, και μάλι-
στα είναι ένα πρόβλημα που γέννησε τις
μεγαλύτερες διαφωνίες. Το πρόβλημα λοι-
πόν αυτό το επανέφερε κάτω από την
έξυπνη μορφή του τις ημέρες αυτές, όπως
μάς πληροφορούν οι έφημερίδες, ένας 'Ολ-
λανδός πρώην ύπουργός της Παιδείας, ο
Γεράντους βάν ντερ Λέαυβ που έχει άσκο-
ληθεί ειδικά με την ζωή και το έργο του
Γκαίτε. Σε μια διάλεξή του προς το άμε-
ρικανικό κοινό, ο 'Ολλανδός μελετητής
του Γκαίτε παρετήρησε μεταξύ άλλων πως
ο Γερμανός ποιητής χρεωκόπησε σαν πνευ-
ματικός οδηγός του ανθρώπου κατά την
σημερινή παγκόσμια πνευματική κρίση (!),
και ότι ο Γκαίτε δεν έμπορευόταν ποτέ
από άρχες, ούτε αγωνίστηκε για την Ισό-
τητα, την ελευθερία και την άδελφσύνη.

'Από την άποψη λοιπόν αυτή ή' άξιζε
να κάνουμε μια σύντομη έπισκόπηση και
έρευνα της ζωής και του έργου του Γερ-
μανού ποιητή για να μπορούσαμε να κατα-
λήξουμε έπειτα σε μια σειρά από συμπε-
ράσματα: δηλαδή στο κατά πόσο στάθηκε
ο Γκαίτε πνευματικός οδηγός του ανθρώ-
που στην εποχή του και μάλιστα σε τέ-
τιο βαθμό, ώστε σήμερα να μπορούμε να
πούμε πως «χρεωκόπησε» πια και δέν
μπορεί να σταθεί!

Δέν θα είναι άστοχο να σημειωθεί
πως και για την χώρα μας το πρόβλημα
αυτό άποκτά κάποια πνευματική έπιμα-
ρότητα, εξαιτίας ορισμένων άγωνιστών έπι-
στολών του Σολωμού που ανακαλύφθη-
καν τελευταία και παραδηθήκαν στον Κα-
θηγητή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
κ. Λίνο Πολίτη και όπου σε μίαν απ' αυ-
τές γίνεται μνεία του όνοματός του Γερ-
μανού ποιητή. Για το κατά πόσο ύπάρχει
έπικοινωνία ή και σχετική προσπάθεια
για έπικοινωνία του 'Εθνικού μας ποιητή
με τον Γκαίτε, όπως πιθανολογεί ο κ. Λί-
νος Πολίτης — είναι άγνωστο και θα έξα-
κριβωθεί μόνον σαν δημοσιευθούν οι σχε-
τικές έπιστολές του Σολωμού.

'Η Ιστορία της ζωής του Γκαίτε άπο-
τελεί ένα πολύτιμο στοιχείο για την έρεμ-
νεία του έργου του και τον μόνο κατά-
λληλο παράγοντα για την ιδεολογική τοπο-
θέτηση της μορφής του μέσα στο όλο
περιβάλλον της εποχής του.

'Ο Γκαίτε κατάγονταν από μικροα-
στική οικογένεια. 'Ο παππούς του ήταν
ένας άπλός ράφτης στην Φρανκφούρτη,
κοντά στον ποταμό Μάιν, και ο πατέρας
του ένας άσημαντος δικηγόρος που έξαι-
τίας της μικροαστικής καταγωγής του
αναγκάστηκε ν' αγοράσει τον τίτλο του
νομικού συμβούλου από κάποιον εκλέ-
κτορα της Βαυαρίας και να παντρευτεί
την κόρη του Δημάρχου της Φρανκφούρ-
της. 'Ετσι γεννήθηκε ο Γιόχαν Βόλφ-
γκανγκ Γκαίτε στις 26 Αύγουστου 1749.

Είναι φυσικό λοιπόν και αυτονόητο
συνάμα πως ο νεαρός Γκαίτε, εξαιτίας
της μικροαστικής καταγωγής του, δέ μπο-

ροῦς παρα νὰ γίνει δεκτικός, δεκτικότατος τὸν νέον ἰδεὸν ποὺ ἐκκολλάπτονται στὴν Δυτικὴ Εὐρώπῃ καὶ ποὺ εἶχαν τὸ κέντρο τῆς βαρύτητός τους στὴν Γαλλία. Ἡ ἀριστοκρατία τῆς Γερμανίας, περισσότερο συντηρητικὰ καὶ πασιφιστικῶς ἀπὸ τὴν ἀριστοκρατία τοῦσαοδητοῦ αἰώνος χώρας, ἀποτελοῦσε ἕνα σοβαρὸ κοινωνικὸ ἐμπόδιο γιὰ τὴν κάθε λογῆς κίνηση τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἀνέηκαν στὴν μεσοαία τάξη. Ὁ Γκαίτε σὰν πρῶτα νεανικὰ τὸν χρόνιον ἐνοίωσε πολὺ καλὰ τὴν ἀπόστασιν ποὺ τὸν χωροῖται ἀπὸ τὴν ἀνώτερη κοινωνικὴ τάξη, αἰσθάνθηκε τὸ βάρος τῶν περιορισμῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ πῆρε τὴν ἀνάλογη θέση. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ ὁ Γκαίτε σὰν δυὸ πρῶτα τὸν ἀριστοφυγεῖντα—στὸ ἱστορικὸ δράμα «Γκαίτε τὸν Μπερλινγκεν» καὶ σὺν μὲ μορφῇ ἐπιστολῶν μυητοσύνη καὶ «Βέρθερος»—ἐμφανίζεται σὰν ὁ ἀνθρώπος ὁ ἀπόλυτα ἀποφασισμένος νὰ χρησιμοποιοῦν τὸ ἀνεξάντλητον καὶ πηγαῖον ταλέντον του γιὰ τὴν καταπολέμηση τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν περιορισμῶν, γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῶν φιλελευθέρων δημοκρατικῶν ἀντιλήψεων περὶ κοινωνίας ποὺ στὴν νηφαλιότητα μορφῇ τους εἶχαν καλλιεργηθεῖ καὶ ἀναπτυχθῇ στὴν Ἀγγλία, ποὺ στὴν ἐπαναστατικότερη ὥκως μορφῇ τῶν ἐκκολλάπτονταν μολὺς τότε στὴν Γαλλία.

Ἄς τὰ ἐξετάσουμε ὁμως αὐτὰ τὰ δυὸ ἔργα του, πού ὅταν τὰ ἔγραψε ὁ Γκαϊτε ἦταν μόλις εἴκοσι πέντε χρονῶν, καὶ ἄς δοῦμε τί τὸ νέο παρουσιάζουν γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη.

Ὁ «Γκαίτες φὸν Μπερλίχινγκεν», πού δημοσιεύτηκε στὰ 1773, εἶναι ἓνα βίαιο ιστορικό δράμα, μέ ἔκδηλη ρομαντική διάθεση, πού ἡ ὑπόθεσή του ἀνάγεται στήν πύθ τορκαμισμένη περίοδο τῆς Γερμανικῆς ἱστορίας: στόν πόλεμο τῶν χωρικών περὶ τὰ τέλη τοῦ Μεσαίωνα. Ἐκεῖ γιὰ ἡρώα του ἔναν ἀρχηγό του πολέμου αὐτοῦ τῶν χωρικών καί πού γιὰ τὸν Γκαίτε ἀποτελεῖ τὸν «τελευταῖο ὑπέρομο» τῆς εὐγενείας καί τῆς δικαιοσύνης».

Ο «Βέρθερος» είναι πάλι ένα μυθιστόρημα όπου η ομωπτική διάθεση πτά-ναι στο κατακόρυφο της απόδοσης της. Το μυθιστόρημα αυτό γραμμένο με μορφή επιστολών είναι η ιστορία ενός βίαιου έρωστα που καταλήγει να έχει μοιραίες συνέπειες για τους ήρωές του. Μά οι μοιραίες αυτές συνέπειες έπλεκτηθήσαν γρήγορα και στο άγνωστοικό του κοινού σε βαθμό πρωτόφαντο για την ιστορία. Το έργο αυτό του Γκαίτε έγινε το προσφιλέ-στερο και το πιο συνηθισμένο θέμα για ψυχχαναλυτικές έρευνες.

Καὶ τὰ δύο αὐτὰ ἔργα τοῦ Γκαῖτε
ἀνοίξαν νέες πνευματικὲς κατευθύνσεις
ποὺ συμβιβάζονταν μὲ τὶς ἀπαιτήσεις καὶ

τὸ φιλοπροοδευτικὸ πνεῦμα ὁρισμένων τά-
ξεων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Τὰ πράγματα ὁμως μεταβάλλονται μὲν πραγματικῇ κινηματογραφικῇ ταχύτητι — μόλις ἓνα χρόνὸ ἀπὸ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ Βέροφρου — σὰν ὁ Γκαίτε ἐπισκεπτεται τὴν Βαϊμάρη καὶ γνωρίζει τὸν ἡγεμόνα τοῦ μικροῦ αὐτοῦ Κράτους. Ὁ Γκαίτε θάπαι κερμένος ἀπὸ τὴν ὑποδοχὴ καὶ τὴς κολλεκτίες ποῦ τοῦ κάνουν οἱ εὐγενεῖς τῆς αὐλῆς τῆς Βαϊμάρης, ἔχει τὴν ἐντύπωσιν πὸς βρῆσαι ἐπιτάσεις τὴν θέσιν ποῦ τοῦ ἀρμόζει καὶ ποῦ τοῦ ἀξίζει, τὸν κόσμον ὅπου σὰν νὰ ἦναι κάποτε καὶ ἀπὸ κάποια μοιραία καὶ ἀσημαντὴ αἰτία διωγμένος ἐπιστρέφει τώρα. Δὲν εἶναι ἀστείο πρᾶγμα τέτιες τιμὲς σ' αὐτὸν μὲ τὴν μικροστατικὴν τοῦ κατωγάωγ, σ' αὐτὸν ποῦ ὁ πατέρας ποῦ γιὰ νὰ μισροῦσε νὰ σταδιοδρομῇ καὶ νὰ παντρευτῇ τὴν κόρη τοῦ Δημόφρου τῆς Φραγκφούρτης ὑποχρώθηκε ν' ἀγοράσῃ σὲ ἀρετὰ μεγάλῃ τιμῇ τὸν τίτλον τοῦ νομικοῦ συμβούλου. Ἄτ' ἔδω καὶ πέρα ὁ Γκαίτε δὲν ἔχει ἄλλο τίποτε νὰ γνωρίσῃ παρὰ τιμὲς καὶ δόξας. Τὰ σχολαστικά τῆς ἐξουσίας τ' ἀνεβαίνει μὲ τέτιαν καταληκτικὴν εὐνοίαν καὶ ταχύτητι ποῦ εἶναι ζήτημα νὰ γνώρισῃ ἄλλος ἀνθρώπος. Ἀπὸ μυστικοσυμβούλος γίνεται ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν καὶ τέλος ἀπὸ ὑπουργὸς γίνεται πρωθυπουργὸς τοῦ Μεγάλου Δουκάτου.

Ἡ μεταμόρφωσις τοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἡμῶς ἀρετῆς στὴν ἄλλη ἔχει φυσικά καὶ τίς συνέπειές της σὲ ὅλα τὰ πεδία τῆς δραστηριότητάς του Γκαίτε, ἀπὸ τὸ πολιτικὸ ὡς καὶ πνευματικὸ. Οὐσιαστικά ὁ Γκαίτε ἦταν ἄνθρωπος δίχως ἀρχές — ὅπως πολλοὶ ἄλλοι — τὸν χαρακτηρίζουν ὡς «Ὀλλανδὸς εἰς τοὺς πόδας ποῦ ἀναφέραμε»· γιατί διαφορετικὰ δὲν ἐξηγήθητι τὸ πὼς ὁ φιλελεύθερος ἰδεολόγος τοῦ «Γκαίτες φὸν Μπερλίινγκεν» δέχτηκε πρόθυμα νὰ συνοδεύει στὰ 1792 τὸν δούκα τοῦ Μπρουνσβίκ στὴν ἐκστρατεία τοῦ κατὰ τὸν Γάλλων καὶ πὼς λίγο ἀργότερα δέχτηκε τίς τιμὲς ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα. «Ἐτοί μόνον θὰ μπορούσῃ νὰ ἐξηγηθῇ ἡ εὐκολία μὲ τὴν ὁποία μετατίθηδες στὸ αὐτὸ περὶβάλλον τοῦ Δουκάτου τῆς Βαϊμάρης.

Ἡ μεταβολὴ ὅμως ποὺ σημειώθηκε στὴ ζωὴ τοῦ Γκαίτε εἶχε τὰ ἐπακόλουθα καὶ κατὰ στὺν κύριο τὴν πνευματικὴν δημιουργίαν του. Ὁ Γκαίτε ἀφίνει μετὰ τὴν εὐκολίαν τῶν ρωμαντισμῶν γιὰ μετὰπείδησιν στὸν κλασικισμό, μετὰ τὴν εὐκολία ἀλλὰς τὸν σκευθρὸν τῶν φιλελεύθερων ἀντιλήψεων του γιὰ νὰ φορεῖται τὸν σκευθρὸν τοῦ πρώτου λειτουργοῦ τοῦ ἀπολυταρχικοῦ κρατίδιου τῆς Βαυαρίας. Ἀκόμη καὶ αὐτὸς ὁ γυρισμὸς του πρὸς τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πνεῦμα, μετὰ ἀνεπαρκήνη μορφὴν ἀναλογιστεῖ κανεὶς πὺς εἶναι ὁ μὲ-

νος πνευματικός άνθρωπος της εποχής του που έμεινε αναγνώστης και διάδοχος θεατής προς το θέαμα της ελληνικής επανάστασης, καταντάει να γίνεται στείρος και περιγέλατος. Μά αν συνέβαινε πάλι ν' ακολουθούσε διαφορετική στάση, τότε αυτό θ' αποτελούσε μά νέα προβλεπή ανακολούθια προς τίς... «άρχες» που πρόσβευε κατά το διάστημα εκείνο, φυσικά.

Τὸ νὰ λές ὅτι χρεωκόπησε ἕνας καλλιτέχνης σὰν πνευματικός ὁδηγὸς τῆς ἐποχῆς μας εἶναι σὰν νὰ ὑποστηρίζεις πὼς ὁ καλλιτέχνης αὐτὸς ἦταν, ὑπῆρξε πνευματικός ὁδηγὸς τοῦ ἀνθρώπου, τοιαύτως ὡς τὰ χῆτς ἡ —καὶ ἂν ὄχι αὐτὸ— στὴν ἐποχὴ του. Στὴν περίπτωσιν ὅμως τοῦ Γκαίτη, ἀπ' ὅτι εἴπαμε βγαίνει καθαρὰ πὼς ἡ λέξη «χρεωκοπία» δὲν ἔχει καμμιὰ θέσι, γιατί ὁ Γερμανὸς ποιητὴς ἔμεινε ἔξω ἀπὸ τὸ κινήτηριον προοδευτικὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του, δὲν ἐμῆρταν στὴν οὐσία τῆς ιστορικῆς μεταβολῆς ποὺ συντελοῦνταν στὴς ἡμέρες του, ἀγνόησε τὴς καινούργιες δυνάμεις ποὺ ἀναπτύσσονταν στὸν καιρὸ του καὶ κάπου-κάπου μάλιστα τὴς καταπολέμησε. Γιὰ τὸν Γκαίτη καμμιὰ μεταμόρφωσις δὲν ἐπέρχονταν στὴς σχέσεις μεταξὺ τὸν ἀνθρώπων, καὶ κατὰ συνέπειαν οὐτε σ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ ὁ κόσμος παρέμεινε ἔτσι ὅπως ἦταν καὶ χῆτς. Ὁ Σίλλερ, ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῇ, ἔμεινε ὁ πραγματικὸς πνευματικὸς ὁδηγὸς τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς του, γιατί κατανόησε τὴν βαθύτερη οὐσία τῆς ιστορικῆς μεταμόρφωσης ποὺ συντελοῦνταν στὴς ἡμέρες του καὶ τὸ ἔργο του ἀπετέλεσε τὴν καλύτερη πνευματικὴ ἐνίσχυσι τοῦ νέου ἀνθρώπου καὶ τὼν νέων κατευθύνσεων τοῦ καιροῦ του.

Τὸ ὅρος τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, μέσα στὸ ιστορικὸ γέννησμά του κόσμου, δὲν ἀποτελεῖ ἀπλὴ συνάφισαν τῆς αἰσθητικῆς τοῦ ἀξίας, ὅπως θέλει νὰ το πιστεύουν ἡ σχολὴ τῆς τέχνης γιὰ τὴν τέχνη. Ἡ ἀντίληψη αὐτὴ εἶναι πᾶσι ξεπερασμένη. Ἡ πνευματικὴ δημιουργία εἶναι χρονικὰ καὶ τοπικὰ καθορισμένη καὶ γιὰ τὸ λόγο τοῦτο ἡ γενικότερη ἀξία τῆς ἀποτελεῖ συνάρτηση τῆς ιστορικῆς τῆς τοποθέτησής. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ αὐτὴ ἐπιχειροῦσαμε κι' ἐμεῖς—μέσα σὰ περιορισμένα ὅρια τοῦ χώρου— νὰ χαρακτηρίσουμε καὶ ν' ἀξιολογήσουμε τὸ πνευματικὸ ἔργο του Γκαίτε, μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ γιορτασμοῦ τῆς διακοσμητικῆς ἀπὸ τὴν γεννίαν του, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν εὐκαιρία τῶν σχολίων καὶ ἀντιρροήσεων ποὺ διατυπώθηκαν σχετικά μὲ τὸ ἔργο του σὲ ἄλλες χώρες καὶ ποὺ θύγουν τὸ ζήτημα τοῦ ιστορικοῦ προσανατολισμοῦ τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας.

ΑΛΚΗΣ Ν. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ

με τὴ στιγμὴ τὴς πολυτιμότητος ἠθικῆς
δυνάμεις ποὺ διαθέτει.

Η «Αγνή», η δραματική κομοδία του κ. Άγγελου Τεοδόζη μ' την οποία εκανε έναρξη των παραστάσεων της, δέν είχε καλήν υποδοχή από την κριτική. Φυσικά, ο κ. Τεοδόζης είναι πολύ ανώτερος από την «Αγνή» του, όμως αυτό δέ σημαίνει πως τό έργο του δέν είχε όρισμένους άρετές καί προπάντων μία στέρεη κατασκευή καί πως ή έπίθεση του τούτ' έγινε δέν είναι στις γενικές γραμμές της ανέλιγγτας «δριμύας», τόσο που νά προσέχει θλιβερούς διαψέψισμούς ανάμεσα πάλι στην σφαγή καί στην τιμητές του.

«Όσοτοσο ανεξάρτητα από την καλλιτε-
χνική αξία του έργου ενάρξεως, ή «Δρα-
ματική Σκηνή» παρουσίασε μέ την «Α-

γνή» μιὰ παστρική δουλειά κ' ἔδωσε στους καλλιτέχνες τῆς τὴν εὐκαιρία νὰ πιστοποιήσουν τὴν τεχνική τους ἀριότητα καὶ τὴν ἐπαγγελματική εὐσυνείδησία τους.

Ἡ ἄμεση ἀνάγκη ἄλλας προγράμματος ἔκανε τῆς «Δραματικῆς Σκηνῆς», μόλις δύο βδομάδες ἀργότερα, νὰ καταφύγῃ σὲ μιά παλιὰ ἐπιθυμία, στὸ «Σχολεῖο κοκοτών» τῶν Ἀρμόν καὶ Ζερμπάνο, τὴν στιγμήν ποὺ λογάριάζε νὰ κάνει τὴ δέυτερη ἐμφάνισή της μὲ τὴν «Φιλομένα Ματουράνα». τὴν ἑπάρχοι ναπολιτανικὴ ἠθογραφία τοῦ Ἐντουάρντο ντε Φίλιππο. Φυσικά, ἀπὸ ἀποψη ἐμπροσθί τὸ ἐγγεῖρημα πέτυχε. Τὸ «Σχολεῖο κοκοτών», ἀπὸ τίς πρὶν συμπαιδικτικὰ κομωδιὲς τοῦ γαλλικοῦ βουλεβάρτου, ἔργο ἔξυπνο καὶ εὐάρεστο, προτάταν ἔργο ἀνδύου καὶ χωρὶς λεπτομερεῖς ἐρεθιστικότητες, ὅσο καὶ ἂν εἶναι «ἐπετρασμένο», ἔξακολουθεῖ καὶ σήμερα νὰ διασκεδάζει τοὺς κοινόν. Ὡστόσο ἡ ἐπιτυχία του δὲν πρέπει ἀσφαλὸς νὰ ἐκανοποιεῖ ἓνα καλλιτεχνικὸ σύγχροσημα ποὺ εἶναι σὲ θέση καὶ ὀρεῖται νὰ δώσει στὸ κοινόν ἔργα ποιότητος.

Μά και πάλι, σ' ἀντιστάθμισμα ἡ «Δραματική Σκηνή» ἀνέστασε το «Σχολεῖο κοκοτών» με μὴν ἐκτενικὴν ἐξέλιξη ποὺ περισσότερο ἀπὸ τὸ ἴδιο το ἔργο τὴν ἐπέβαλε τὸ κύρος τῶν ἐργουμένων τῆς. Ἡ κ. Ἀλέκα Κατσέλη, δοτὲρ ἀπὸ μιὰ μαζοχιστικὴν ἀπουσία τῆς ἀπὸ τὴ σκηνῇ, ἐξανθροισκόντας τὴν φροτικήν ἀνέστη καὶ χάρις τῆς, ἔδωκε μιὰ συμπληρωστικὴ Ζινὲρ Μασόν. Ὁ κ. Νίκος Παρσκακέας τὸν σὸλό του κόμην ντὲ λά Φερονιὲρ ἀνάνευσσε μὴν ἀπὸ τῆς πιὸ ἀξιωματινόνευτες παλιῆς ἐπιτυχίης του. Ἡ δ. Βίλμα Κύρον ὅς Ἀνέλια γιὰ πρώτη φορὰ ἐξοπισίονε τὸσο ἀποδοτικὰ τὴν κομικὴ βέββα τῆς. Ὁ κ. Γληνὸς ὅς Λαμπρόν κι δ. Κωτσόπουλος ὡς Ρομπέρ, ἀν καὶ αἰσῶτες ζῆνοι σὸν πλῆμα τῆς ἐλαφρῆς κωμωδίας, παῖσαν με χαρὰ χριστιανιστικὴ κερρί. Τὸ ἴδιο κι δ. κ. Μορίδης ὡς Ρασινὲ καὶ ἡ κ. Ἄννα Ραυτοπούλου ὡς οὐτὸ σὸλό τῆς κυρῆς Μπερτόν. Εἰναι τέλος πάντων κατὰ μιὰ καλὴ παράστασις, ἔστω καὶ τοῦ «Σχολεῖου κοκοτών». Ὅταν γενική σφενῶν εἶναι ἡ τῆς προσφύ-

γής στις «παλιές επιτυχίες» τόσο στο θέατρο όσο και στον κινηματογράφο, (σήμερα το μεγαλύτερο παρισινό θεατρικό γεγονός είναι η καταπληκτική επιτυχία που σημειώνει η γνωστή μας κωμωδία «Το νου σου στην 'Αμέλια» τών Έννεζεν και Βεμπέρ), άς έχουμε τουλάχιστο το κέρδος μιās καλής παράστασης.

Πάντως ευχόμαστε με όλη μας την καρδιά να χρησιμοποιήσει τὸ νέο συγκρότημα τις δυνατότητες καὶ τὴν πολύτιμη πείρα τῆς διεύθυνσης καὶ τῶν στελεχῶν του σὲ προσπάθειες πνευματικότερες καὶ σὲ καλλιτεχνικὲς προσφορὲς μεῖν μονιμότερη σημασία κ' ἐπίδραση.

★

Η τάση της επιστροφής στο άξέγνωστο κι ανέμελο παρελθόν, ένα γενικό καθώς σημειώσαμε παραπάνω φαινόμενο

Δυὸ παλίοι Κάουαρντ τῆς ἐποχῆς, παρῶστε καὶ δυὸ ἄλλους δραματικούς θιάσους μας στὴν ἀναδρομικὴ τοῦ παλιόρουα. Ὅπως ἡ κ. Κατερίνα ἀνέβασε στὸ θεατρικὸ τοῦ θεάτρου τὴν παλιά καὶ γνωστὴ χωμαδιὰ τοῦ Νόελ Κάουαρντ «Σολομονεῖς» μὲ τὸν πικάντικον τίτλο «Οἱ τρομεροὶ ἐρασταί» («Ἰδιωτικὴ ζωὴ» εἶναι ὁ πραγματικὸς τίτλος τοῦ ἔργου) καὶ τὸ «Ρεαλιστικὸ Θέατρο», αὐτὴ τὴ φορὰ χωρὶς τὸν κ. Βεάκη, τὴν ἐπίσης παλιά καὶ γνωστὴ χωμαδιὰ τοῦ ἴδιου συγγραφέα, τὸ διασκεδαστικὸτατο «Σαββατογεννημένο», ξαναβαρτισμένο μὲ τὸν τίτλο «Ἐρωτικὸς πυρετός».

Ἄσπασον κ' οἱ δυοὶ αὐτὲς παραστάσεις
δοτεῖσθαι, ἐξ ἀπόδοσης. Οἱ Ἱσομετρίαι ἐρα-
σταί», ἔργο γραμμικῶν ἐπιτήδεων, γιὰ νάξι-
μοις αἰσθητικῶν ἡθοποιοῦν πού τραγου-
δοῦσαν καί χορεύσαν περιφάνη, δέ βρι-
κε τοὺς πιὸ καταλλήλους ἐρμηνευτὲς στὰ
πρόσωπα τῆς κ. Κατερίνας καὶ τοῦ κ. Ἀ-
λεξανδράκη. Ἡ δεύτερη πράξις τοῦ ἔργου,
στηριγμένη σχεδόν ἐξ ὁλοκλήρου στὶς πα-
ραπάν πρόσθετες ικανότητες τὸν ἡθο-
ποιῶν πού πρωτοπαίζανε τὴν Ἀμάντα καὶ
τὸν Ἑλιότ, ὅτι μονάχα δὲν ἔθελες τὸ κοι-
νὸν μὲ τὸν τρόπο πού παίχτηκε στὸ θέα-

τρο της πλατείας Κυριακού (σχεδόν χωρίς τραγούδι και με χορούς που καλύτερα να λείπανε), μα το κούρασε κι όλες σε άπιστευτο βαθμό.

«Ὅσο γιὰ τὸν «Ἐρωτικὸ πνεύμα» ποὺ οἱ ἀπαιτήσεις του στὸ κεφάλαιο τῆς ἐρωτικότητας εἶναι ἐπίσης πολλές καὶ μεγάλες, μὲ λύπη μας σημειώνουμε πὼς οἱ νέοι καὶ ἀπειροὶ ἠθοποιοὶ τοῦ «Ρεαλιστικοῦ Θεάτρου» δὲν τὰ καταφέρνουν, παρὰ τὴ φιλότιμη προσπάθειά τους, νὰ ξεπεράσουν τὸ στάδιο τῆς ἀπλῆς «ἐπιδείξεως». Ἡ κ. Ρίτα Μουσούρη ὡς Γκιουντίλ Μπλὲς λύγισε κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τοῦ ὅλου της. Τὸ ἴδιο ἢ ὅλοι οἱ ἄλλοι ἠθοποιοὶ μὲ μοναδικές ἐξαιρέσεις τῆς δ. Ἀντιγόνη Βαλάκου καὶ Ντίνια Σταθάτου ποὺ ἐξημεύσανε μὲ κέφι καὶ καταπόνηση τὴ πρώτη τὸ ὅλο τῆς Τζέζυ Κόρντον κ' ἡ δευτέρη τῆς Κλάρας.

Ἡ ἐρμηνεία τοῦ «Ἐρωτικού πυρετοῦ» ἀπὸ νέους καὶ ἀπειροὺς ἠθοποιῶν πιστοποίησε πανηγυρικά τὸ γεγονός πῶς οἱ πιὸ δυσκόλοι γιὰ καλλιτέχνες πρὸς τὴν λείπει τεχνική καὶ πείρα εἶναι ἀκριβῶς οἱ... δυσκόλοι ρόλοι. Στους δυσκόλους ρόλους οἱ νέος ἠθοποιοὶ βάζει ὅλα του τὰ δυνατόα κα' ἡ ἔντασις τῆς προσπάθειάς του, ὅταν εἶναι εὐνοημένη, φέρει πάντα κάποιον ἀπώτελεσμα, ἀδιάφορο ἀν μισοὶ ἢ μεγάλου. Στους εὐκόλους ὁμως, στους ἀπλοῦς ρόλους, στους ρόλους πού δὲν ἔχουν πυκνὴν ψυχικότητα καὶ σύνθετο συναίσθηματιζὺν ὑπόβαθρο, ἡ ἐρμηνεία εἶναι πάντα ἀπορήλυται γιὰ ἓνα νεὸ ἠθοποιὸν μὲ τὴ φυσικὴ ἀμνηχανία του. Γιατὶ τῶν ρόλων αὐτῶν ἡ ἐπιτυχία ἐξαρτᾶται κυρίως ἀπὸ τὴν ἀνσση καὶ τὴ σιγουριά τῶν ἠθοποιῶν πού κάνει πειστική καὶ τὴν ἀπλούστερη κίνηση καὶ τὴν πιὸ ἀσάμηντη κομβότητα του. Ἄν θέλω νὰ βρῶ μιὰ δικαιολογία γιὰ τὴν ἀποτυχία τῆς παραστάσεως τοῦ «Ρεαλιστικοῦ Θεάτρου»;> «Ὅχι διὰ τὴν ἀπλότητα μιὰν ἀπαραίτητη ἐξήγηση, ἀπαραίτητη ἀπὸ τὴν ἀποψη πῶς οἱ ἴδιοι αὐτοὶ ἠθοποιοὶ σὲ δυσκόλους ρόλους εἶχαν ἡκανοποιητικὴν ἀπόδοσιν.

ΛΕΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΑΣ

TA BIBAIA

τοῦ μυθιοτορήματος, ἐπίστευα, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ προκαλέσῃ ἀδιάντιστα τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστη του, προσιτοῦντες τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς ζωῆς γιομάτης ἐντάσης, πού νὰ μὴν τῆς λείπει ἡ περιπέτεια. Μὰ ποιοὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας Ποιητὲς ἔζησαν μιὰ ζωή, πού, στὰ ἐξωτερικά της καθέκαστα, νὰ τὴ χαρακτηρίζῃ ἡ περιπέτεια; Πολὺ λίγοι.

Ἡ ἑσωτερικὴ περιπέτεια τοῦ Παπα-
διαμάντη — ἓνας ἀδιάκοπος ἀγώνας τοῦ
δαίμονα τῆς σάρκας μετὰ τὸν ἄγγελο τῆς
χοριστιανικῆς ψυχῆς, ὅπως μ' ἐνάρgebra,
κατανόησις, μετὰ φανερὴ συζήτηση καὶ συ-
γγενεῖς ποιητικὲς πραγματώσεις, μᾶς τὴν ἁ-

ἀφ' ὧν τοιαύτης ἀντιλήψεως, ὡς ἀνὰ τὴν ἀφ' ἧς τὸ Περσὶν ἔχειν ἀποφαιρῆται ὁ Περσάνθης — μὲς κάνει να πισταφῆμεν πὺς ἡ ἐσωτερικὴ ζωὴ τοῦτοι, τὸν Πουμπαν, εἶναι πού μπορεῖ καὶ πού θὰ ἔπρεπε γὰ μὲς ἐνδιαφερόμεν περισσότερο. Αὐτὴ εἶναι πού μὲς βοηθᾷ στὴν κατανόηση τοῦ συγγραφέου ἐξοῦτος. Τὰ ἐξωτερικὰ γεγονότα, οἱ σχέσεις τοῦς με τοὺς ἀνθρώπους, θὰ πρέπει γὰ μὲς ἐνδιαφερόμεν ἴσαστε τὸ σημεῖο λείνο πού θὰ ἔχουν ἀντικείμεν στὴν ψυχολογία τοῦς, ἀπὸ τῆς μιά, κ' ἂν εἶναι ἐπαγωγικά γιὰ

τὸ ζωντάνεμα τοῦ περιβάλλοντος καὶ τῆς ἐποχῆς τους, ἀπὸ τὴν ἄλλη.

Ὁ Περάνθης κατόρθωσε, κατὰ τρόπο συμμαστώ, νὰ μοιράσει τοὺς ὄγκους του διηγηματικὸ ὕλικό του με ἁρμονία, ὥστε ἡ ψυχρογραφικὴ προσφορά του νὰ μὴ βαρύνει περισσότερο ἀπὸ τὴ βιογραφικὴ, πού, ἡ τελευταία αὐτή, βασίστηκε τόσο στὲς πληροφορίες του γιὰ τὴ συγγραφέα τῆς «Φόνισσας» καὶ στὴν ἀλληλογραφία του, ὅσο καὶ στὸ διηγηματογραφικὸ του ἔργο.

Ἡ προσαρμογή τοῦ Περάνθη στο ἔργο του Παπαδιαμαντίου παρουσιάζεται τόσο οὐσιαστικά στὸν «Κοσμοζαλόγερο», ὥστε, κάποτε, τὸν παρασέρνει σε κάποια γλωσσικά ἀνομοιογένεια: τὸ μοναδικὸ ἐλάττωμα σ' ὁλόκληρο τὸ βιβλίο του, πού, εὐτυχῶς, δὲν εἶναι ἀρκετὸ γιὰ νὰ ἐλαττώσει τὴν ποιότητα καὶ τῆς σημασίας του.

«Τὰ μῆλα τῶν Ἑσπερίδων» (δεύτερη ποιητική ἐμφάνιση, ὕστερα ἀπὸ «τὰ πρῶτα Τραγούδια» τοῦ 1937) ἀποτελοῦν τὴν πάρεργη ἀσχολία, τὴν ἐρασιτεχνική, θά- λεγα, τοῦ συγγραφέα τοῦ «Κοσμοκαλό- γερου».

Είναι αλήθεια πως ο Περάντης είναι περισσότερο προικισμένος σάν πεζογράφος, πού ή έκφραστική του ευχέρεια πραγματώνει συχνά ποιητικά άποτελέσματα, παρά σάν συνειδητός τεχνίτης της ποιητικής έκφραστικής. Είναι πάρα πολύ λ ο

252 **Ὁ Αἰώνας μας**

για τους, ώστε το συναίσθημα να μη μπορεί να είναι ξελαγαρισμένο, του λείπει η έλλειπτικότητα, η ρευστότητα εκείνη που καταναί τις λέξεις και τις εικόνες του ποιητικού ύλικου επάλληλες, ή κατάσταση, δηλαδή, εκείνη, του ποιητικού ύλικου, που το έννοιολογικό πλάτος μιας λεκτικής παράστασης καλύπτει ένα μέρος μιας άλλης, ώστε ο λόγος να χάνει την εξωτερική μορφή του, τη μία, και να γίνεται πολύμορφος και σύνθετος και πολυσήμαντος. Δε σημαίνει, βέβαια, αν, την κατάσταση αυτή, δεν τη συναντούμε σ' όλους τους αυτονομαζόμενους ποιητές μας, έπειδή, τάχα, γράφουν έλλειπτικά ο Ρίλκε... 'Η μακαριότητα που τους δίδει ο έπαινος της τρέχουσας κριτικής της Ποίησης στον τόπο μας, για τα σχοινιοτενή κατασκευάσματά τους, πιάνει τόσο τόπο μέσα τους, ώστε δεν τους περισεύει χώρος για έκφραστικήν ανάπτυξη και χρόνος για γνήσια ήθικη αγωνία. Δεν είναι τυχαίο, λοιπόν, που πρωτιμώ ποιητικά βιβλία σαν «Τα τραγούδια του Παθανάρες» του Τάσου Παπά και σαν «Τα μήλα των Ξωπερίδων» του Περάνθη, από τα περισσότερα έργα της «μοντέρνας» Ποίησης... 'Εξ άλλου, ο Περάνθης κατορθώνει να μου μεταδώσει, με το δικό του τρόπο (δὲ συζητώ αν τούτος ήταν ο τρόπος του 'Αγρο ή είναι του Μ. Δ. Στασινοπούλου, συχνά -πυκνά, κι' ούτε έχει σημασία) τον απλό, το λογικό, τον τετραγωνισμένο έστω, που δεν έχει καμιά προέκταση, μιὰ ανάλογη συγκίνηση—πράμα που, ανάλογα, τὸ έκτιμω. Στὰ «Μήλα των Ξωπερίδων» βρισκω, αν μὴ τί άλλο, τη σιγουρκική συνέπεια, την πειθαρχία εκείνη στους ποιητικούς νόμους, που λείπει απ' όλους τους «μοντέρνους» μας σχεδόν. Αυτό το «σχεδόν» αναφέρεται αποκλειστικά στο Ξεφέρη και στην Καραλή, και μόνο αυτούς φρίδεται. Θάθελα να μπορούσα να μεταφέρω ποιήματα σαν «το δάσος του καλοκαιριού», την «'Αδελφή» και το «Επιτάφιο». Περιουρίζομαι στο τελευταίο αυτό.

Η συγκίνηση αναβρύζει άβυσσα μέσα από έναν ώραίο, επιμελημένο κ' έλληγνικότατο λόγο—ένα λόγο που είναι κάτι περισσότερο από ευχέρεια στιχοιργική κ' έρασιτεχνία, που, τέλος έχει προσωπικότητα. Δεκαπεντασύλλαβος που προσδίδει τη μαθητεία του στον έπικό δακτυλικό εξάμετρο του Όμηρου και στην περιγραφική έμπειρία μερικών «Ειδυλλιών» του Θεοκρίτου:

Πορεία μακρά μᾶς ἔφερε, κατάκοπος πιά,
[σ' ένα κοντά στη γέφυρα τοπίο παρόχθιο του Ξερωμίνα.
Σάρκες και ράχη ἐπρόδιναν τὸ φονικό της μάχης
κι' ὁμη' Ἱστορίας ὠλισθαίνε πένθιμα πρὸς τὴ νύμφη...

Οι κόρακες ἀρπακτικοί βρῖθαν στὰ διάφεργα βῆη.
"Αλικες θούλες ἔξαινε στὴν ἄμμο τὸ ἔκβετο αἶμα.
Κ' οἱ λίγοι ἔχθροι στὴ γέφυρα, πού ἔγερνε τσοκαριμένη
μέσ' στὰ νερά, μιὰ ξύλινη δίοδο ἑμαστορεῦαν.

Σέφωτη λόχημη ὠμόρφαινε τὴν ἔχθρ' ἀπὸ πλάτάνους
καὶ πασχαλιές αὐτοφυεῖς ἔβρυν, μὲ λευκοὺς βότρεις.
Ἐκεῖ ἑμαζέψαμε ἄφωνοι τὰ ἐκτεθειμένα μέλη
κ' ἐσκάψαμε, οἱ αἰχμάλωτοι, τὸν τάφο μὲ τὰ νύχια.

Σ' ἀνθρώπου μακρὸς προέκυψεν τότε σταχτίς λοφίσκος.
"Αγραφοὶ δ' κινῶνς σταυρός, ἀπὸ κλαδιά, [ἐσθίστην,
Κι' ὁ Τεῦτονας, πού ἀθέατος ἔβλεπε ἀνάμεσα μας
χτυπάει τὶς φτέρνες κι' ὀδηγεῖ τὸ χέρι του [στὸ κρᾶνος.

"Υστατο χαῖρε, πασχαλιές ἀποθέσαμε εὐώδεις,
πού ἐσκαρφαλῶσαν στὸ σταυρὸ κ' ἐμοιάζαν[νε, στὴν αὔραν,
ἀπελπισμένες ἀδερφές, μικρές, πού ὡς μάθ[ναν ἔαψαν
τὸ μήνυμα, λυσίδαρχες γοερά στηθοκοπι[λόνται.

ΑΡΗΣ ΔΙΚΤΑΙΟΣ

Έχω μπροστά μου τέσσερα βιβλία σχετικά με τις νεοελληνικές σπουδές και δεν είναι τα μόνα που κυκλοφόρησαν στο πρώτο εξάμηνο του 1949 πάνω στον σημαντικότερο τομέα της γνώσης. Άγαθό και παρήγορο σημάδι. Τα καθέκαστα της νεοελληνικής ζωής και του πολιτισμού ολοένα αξιοποιούνται, ολοένα γίνονται αντικείμενο μελέτης, κάθε μέρα και τραβούν περισσότερο την προσοχή των έρευνητών. Το ενδιαφέρον τούτο δεν είναι ούτε τυχαίο, ούτε συμπωματικά ατομικό. Προηγήθηκε μια καθολική λαϊκή έφεση στο να φωτιστεί η ως τα τώρα ιστορική πορεία του έθνους μας, ν' αποζητήσει ο λαός μας μια καθαρή ιδέα του παρελθόντος του, που θα χρησιμεύει σαν άφετηρία για τη θεμελίωση του παρόντος και του μέλλοντος. Το ρεύμα δεν είναι άσχετο με την ολόκληρη συμμετοχή των μαζών στη δράση τα τελευταία χρόνια των πολεμικών συγκρούσεων, κι ακριβώς κάτω από τη βαρύτητα της προβολής του λαού στο σύγχρονο ιστορικό προσκήνιο, ολοένα και πιο πολλοί έρευνητές συγκλίνουν προς τις αληθινές πηγές του πολιτισμού του.

★

Η μελέτη του κ. Σταμάτη Καρατζά, που είδε το φως χάρη στη φιλελληνική φροντίδα του Γαλλικού Ίνστιτούτου της Αθήνας, έρχεται να μας υπενθυμίσει ένα σπουδαίο ότατο νεοελληνικό πρόβλημα που έχει άμεση εξάρτηση με την ιδεολογική προετοιμασία του 21 στο εξωτερικό.

Γύρω από τον Κοραή, τη μεγάλη αυτή προοδευτική και επιστημονική φυσιογνωμία του Παρισιού, που καθοδήγησε τους πόθους των ελλήνων διανοουμένων της εποχής του για δεύτερη και δημοκρατούμενη πατρίδα, κινείται μια ολόκληρη πλειάδα από νέους κυρίως ανθρώπους, που αντίκρυζαν την νεοελληνική πραγματικότητα κάτω από το φως των προοδευτικών ιδεών και φιλοδοξήσαν να παλαίψουν μαζί του ενάντιον της συντήρησης και του σκοταδισμού, που δυνάστευε χέρι με χέρι με τους τουρκικούς την πατρίδα.

Ο κύκλος των φιλογερώνων τούτων νέων παρὰ τα εμπόδια των αποστάσεων και τις αντιδράσεις των κάθε λογής—έπιστημων και άνησιμων—προσωνυμένων, δεν ήταν καθόλου στενός. Καλύπτει (έκτος από το Παρίσι και τη Γαλλία, που ήταν το έπικεντρο των νέων ιδεών) ολόκληρη τη Μεσογιά, φτάνει ως τα πολιτικά και πνευματικά κέντρα του φαναρισμού, το Γιάσι και το Βουκουρέστι,

περνά από την Πόλη και ξαπλώνεται στη σκιά της Ελλάδας. Σε μια περιοχή που καλύπτει το μισό κι άπάνω χάρη της Ευρώπης, οι ευαίσθητες και παιδικές καρδιές των ελλήνων διανοουμένων τρέπονται με το όραμα μιας πατρίδας ισαΐδας σε πολιτισμό και πρόοδο με την πιο προοδευμένη ευρωπαϊκή χώρα της εποχής τους—τη Γαλλία και τις φλογερές της ιδέες της ελευθερίας, της ισότητας και της αδελφωσύνης.

Μια μακρινή, αλλά άρκετά καθαρή και συγκινητική ιδέα όλης αυτής της φλογερής ζύμωσης μέσα στους κύκλους των νέων ελλήνων διανοουμένων, μας δίνει η αλληλογραφία του Κ. Άσωπίου (μιας μεγάλης προσωπικότητας των νεοελληνικών γραμμάτων και θεμελιώτη της νεοελληνικής κριτικής, που έλπιζω κάποτε να μιλήσω γι' αυτόν), η περιφημη «κόπια» του που βρίσκεται στα χειρόγραφα της Έθνικής βιβλιοθήκης. Ίδées, πόθοι, έλπιδες και πραγματικότητες διασταυρώνονται με τόση δύναμη μέσα στα γράμματα αυτά των νέων, που πραγματικά αποτελούν άνεχτίμητα ντοκουμέντα πνευματικής και ιδεολογικής ζύμωσης.

Μία από τις κεντρικές ήγετικές φυσιογνωμίες στο ιδεολογικό—έθνομιαστευθεωτικό κίνημα των νέων του εξωτερικού ήταν κι ο Κοραής. Γύρω του και γύρω στην «κοραϊκή» ιδεολογία και φιλολογία, συγκεντρώνονται όλες οι προοδευτικές ελληνικές δυνάμεις του εξωτερικού. Οι δυνάμεις αυτές φροντίζουν όσο μπορούν να δένονται μεταξύ τους να σχηματίζουν το μέτωπό τους. Σ' αυτό τους βοηθούν και τα φιλολογικά περιοδικά της εποχής που εκφράζουν τη γραμμή τους, ο «Λόγιος Έρμής» της Βιέννης, ή «Καλλιότης», ή η παρισινή «Μέλισσα». Από τις στήλες τους διεξάγεται ένας σκληρός πνευματικός αγώνας με προοδευτική ιδεολογική συνέπεια, που πολλές φορές κίνηση τους μύδρους της συντήρησης αλλά και το διωγμό, όπως συνέβη στην περίπτωση του ελληνικού τύπου της Βιέννης.

Μία από τις πιο ενδιαφέρουσες φυσιογνωμίες του νεοελληνικού διαφωτισμού ήταν κι ο Κωνσταντίνος Νικολόπουλος ό Σμυρναίος που για τις σχέσεις του με τον Κοραή μας μιλεί ο κ. Καρατζάς στη μονογραφία του. Προοδευτικός, φίλος των γαλλικών ιδεών, μαχητής της ελληνικής υπόθεσης στον πνευματικό τομέα, φιλόλογος και ποιητής, υπάλληλος άργότερα του Ίνστιτούτου της Γαλλίας, ο Νικολόπουλος συνδέθηκε στενά με τον Κοραή κι αποτέλεσε στενό κριτικό της «κοραϊκής» ιδεολογικής και φιλολογικής ομάδας.

Χάρη σε στοιχεία που ανακάλυψε στα Γαλλικά αρχεία ο κ. Καρατζάς μᾶς ξεστορεί με βάση τα ντοκουμέντα τις σχέσεις των δύο αντρών—Κοραή και Νικολόπουλου. Δεν μπορώ να συμφωνήσω με το στενό και κάπως προσωπικό τρόπο με τον οποίο ο συγγραφέας άντικρύζει το θέμα του και που άνήκει στην τυπική σχολή της έρευνας. Θέματα πνευματικών και ιδεολογικών σχέσεων δεν μπορεί να στενεύουν ως τα περιθώρια των ατομικών. Το μάτι μας πρέπει να βλέπει μακρότερα, να εμβαθύνει στην εποχή και τον ιδεολογικό προβληματισμό της. Άν ο κ. Καρατζάς δεν περιοριζόταν στα στενά πλαίσια των προσωπικών σχέσεων των δύο αντρών, αλλά έκμεταλλεύονταν κατάλληλα το ύλικό του θα μπορούσε να μας δώσει—σε συστηματικό με άλλες πηγές—μια μεγαλειώδη σύνθεση για την ιδεολογική προετοιμασία του 21 στο εξωτερικό. Δεν είναι η πρόθεσή του ίσως. Όμως, τότε θ' απέλευθερώσουμε τις νεο-

ελληνικές σπουδές από το στενό καλούπι για τους ειδικούς, όταν στίς προθέσεις μας δώσουμε καθολική και κοινωνική δράση, κι όταν μάλιστα το ύλικό μας κραυγάζει, για μια τέτοια χρησιμοποίηση, από μόνο του.

★

Η έργασία του κ. Δεμοδού που μᾶς προσφέρει το Γαλλικό Ίνστιτούτο, ελάχιστα επισημειώνει με τις νεοελληνικές στη επαφή έχει βέβαια με τις σπουδές κι άκόμα

Τάκη Δεμοδοῦ: «Ο ἰππότης Appert» στο στίβο με έρευνητικές προθέσεις. Άποτελεί στην καλύτερη περίπτωση μιὰ φιλολογική βιογραφία του γάλλου ἱππότη Άπέρ, ενός ιδεολόπου ρωμαντικού, απ' αυτούς που έθρεψε κατά εκατοντάδες ο 19ος αιώνας κι ό όποιος άφου έζησε όλη του τη ζωή με το όνειρο να άναμορφώσει τις ευρωπαϊκές φυλακές, ή ήρθε στην Ελλάδα για να ζήσει το τελευταίο μέρος του όνειρου του και να πεθάνει μόνος, έρμικος και μιστρελλος στη Μεθώνη. Βέβαια ο Άπέρ δεν είχε ούτε τα ιδεολογικά εφόδια ούτε κ' ήταν δυνατό να δώσει λύση στο πρόβλημα των φυλακισμένων με γιαιτροσφία, ενώ γύρω του ο φρεοδαρχισμός μεσουρανούσε. Ό ίδιος πολιτικά ήταν οπαδός του Λουδοβίκου-Φιλίππου και του καθεστώτος του, που το άνέτρεψε ή θύελλα του 1848 και έδιωξε από τη Γαλλία και τον ίδιο. Χωρίς ξεκαθαρισμένες ιδέες λοιπόν, χωρίς ικανότητα άναγωγής στην αίτια, αλλά προσπαθώντας να επιδράσει στα αποτελέσματα, έρχεται στην Ελλάδα του 'Οθωνα, την εποχή που από σωφρονιστική άποψη επικρατούσαν τα συστήματα των μπουντρονιμίων του Ρίου, του Παλαμηδίου, του Ίτς-καλέ, των «πυγαδιών» και του άλυσοδέματος των καταδίκων.

Ο Άπέρ έφριξε μπροστά σ' αυτή την κατάσταση και βάσει πρόγραμμα να βελτιώσει την τύχη των ελλήνων καταδίκων. Το ελληνικό κράτος του δίνει υποσχέσεις κι ο Άπέρ σχεδιάζει την ίδρυση άγροτικής και βιοτεχνικής άποικίας καταδίκων στο μεσαιωνικό ορρούριο της Μεθώνης. Φυσικά το όνειρό του έμεινε άπραγματοποίητο κι ο ίδιος άπογορευμένος πιά μένει στη Μεθώνη άπόκοσμος από έρημότης ώπου πέρασε μιστρελλος στα 1873.

Ο κ. Δεμοδός άγάπησε τον ήρωά του και τόν έστησε με όρεξη στην παρατήρησή μας. Άρκεάστηκε σε λιγοστά στοιχεία και παράλειψε έντελώς να φυλλομετρήσει τις άθηναικές έφημερίδες του καλοκαιριού του 1855 εποχή που ο Άπέρ περιόδευε τις ελληνικές φυλακές κι όπου υπάσχευαν πλήθος πληροφορίες. Άλλά ως δεχτούμε την έργασία του κ. Δεμοδού όπως θέλησε να είναι—ένα άφηγημα άφειρωμένο στη μνήμη ενός δυστυχισμένου ξένου που πίστεψε στον άνθρωπο και θέλησε να τον λυτρώσει.

ΤΑΣΟΣ ΒΟΥΡΝΑΣ

Alex. Philadelphus : «L'Homme Singe dégenéré»

Ο κ. Άλέξανδρος Φιλαδέφους πρώην Δευθυντής του Έθνικού Άρχαιολογικού Μουσείου, διαπερηγής άρχαιολόγος και γνωστός συγγραφέας, φέτει σήμερον εις κυκλοφορίαν ένα βιβλίον. Το βιβλίον αυτό είναι η τρίτη έκδοσις επηξευμένη και επιδιορθωμένη του νεανικού του έργου που έγραψε εις το Παρίσι πρό πεντήκοντα πέντε έτών και είχε τότε προκαλέσει την ευμενή κρίσιν όλου του επιστημονικού και φιλολογικού κόσμου, μεταφρασθέν βραδύτερον και εις την Ίταλι-

κήν. Είναι αι έντυπώσεις ενός νεαρού ορίλλα που βλέπει τον κόσμο των εκφυλισμένων πιθήκων και τον κρίνει με την ιδίαν του αντίληψιν και σκέψιν. Ποίος θά έπίστευε ότι το βιβλίον αυτό θά είναι σήμερον περισσότερο επίκαιρον από την τόσον μεμακρυωμένην εποχήν που έγραφη. Έπειτα από τών κοινωνικών σάλων και την άνατροπήν των άξιων που έπεφθαν οι τελευταίοι ολέθριοι πόλεμοι, φαίνεται περισσότερο άνάγκη ος ή πλευρά τών ένστικτων του Ό ηρίου, που εύρίζεται εις το βάθος της άνθρωπίνης ψυχής και κυριαρχεί εις κάθε άναταραχήν. Ό συγγραφέας, χαμηλορίζει, υπογραμμίζει, σατυρίζει, κατηριορίζει, επιβαρύνει, θαμνίζει, το κάθε τι που υποπίπτει εις την αντίληψιν του με ύφος τερπνόν, χαριτωμένον, εύγενικόν και με όρμηγν, δύναμιν και όρσορρότητα νεανικήν. Βαθύς εις τας σκέψεις του και σοφός εις τας παρατηρήσεις του, άλλοτε παίζων και άλλοτε σοβαρολογών, χωρίς άετώσεις να επιβληθή και χωρίς προσπαθειάν να επιδιώξη πνεύμα και γνώσεις, διέρχεται όλα τα σοβαρά προβλήματα με τόν πλόν άβυσσιον, άπλούν και ένδιαφέροντά τρόπον.

ΠΑΛΜΥΡΑ ΧΟΝΔΡΟΔΗΜΟΥ

●

Γεωργίου Ν. Καζαβή: «Νισύρου Αεογραφικά», Ν. Ύόρκη 1940.

Η λαογραφία των Δωδεκανήσων ή τόσο πλούσια και ιδιότυπη, με τη νέα λαογραφική συλλογή του νέου επιστήμονος κ. Καζαβή που μᾶς έρχεται απ' τη Ν. Ύόρκη, κομψοτυπωμένη και εικονογραφημένη, πλουτίζεται με νέες παραλλαγές και καινούργια κομμάτια, απ' τη σύγχρονη ζωή του χωριού παρμένα. Το μόνο κακό είναι ότι ο κ. Καζαβής πήρε τα τραγούδια από «δευτερο χέρι», γιατί του τάστειλαν φίλοι και συμπολίτες του από το νησί, κι έτσι δεν είναι βολετό να έξελεγγυθεί ή ακρίβεια και το άδολό τους. Όποσδήποτε, μετά τις συλλογές, των Δρακίδη, Βαυδ-Βογρ, Μανωλακάκη, Μιχαηλίδη-Νουφρού κλπ. ή συλλογή του κ. Καζαβή θά προστεθεί στη βιβλιογραφία του δημοτικού τραγουδιού της Δωδεκανήσος, σά μιὰ πατριωτική προσφορά φίλοτιμου παιδιού της Νισύρου.

ΑΓΙΣ ΘΕΡΟΣ

●

Η συζήτηση γύρω στον Περασοναλισμό

Άγαπητέ μου κ. Φικιώρη,

Περμένα τ' άρθρο του κ. Α. Σίλβανου κατά την υπόσχεση του «Αίωνα μας». Δεν μᾶς ήρθε όμως, τη θέση του ήρθε να πληρώσει, φαίνεται, το δικό σας γράμμα. Λένε ότι, στην άναβροχία καλό να και το χαλάει. Το δέχομαι λοιπόν και συνεχίζω την συζήτηση, με πολλή διάθεση, που είχατε την καλοσύνη να μου την δημιουργήσετε με τό απαντητικό σας άρθρακι—γράμμα. Δεν πρόκειται φυσικά να καταχραστούμε της καλωσύνης του «Αίωνα μας». Στην κρίση των άρμόδιων είναι να κρίνουν, εάν παρυσιαίξει ενδιαφέρον κι' αν επομένως θά πρέπει να δώσουν στην δημοσιότητα την συνέχεια της συζήτησης. Άλλα λόγια όμως, εϊτ' έτσι εϊτ' αλλιώς είναι άπαραίτητα εκ μέρους μου γιατί αφήσατε μ' ότι γράψατε. Άριμένες έντυπώσεις, που δεν πρέπει να μένουν... ούτε... σε σας άκόμη. Άνοιξατε έξ άλλου τόσο διάπλατα τα βιβλία, ώστε να αισθάνεται άλλη τόση ευχαρίστηση κανείς, που θά μπει τόσο άνετα...

Κι' άμέσως τονίζω την μεγαλύτερη άντιφαση και το μεγαλύτερο κριτικό φιλοσοφικό σφάλμα στο όποιο κι' έχετε περιπέσει:

Άς παραδεχτούμε εκ των προτέρων, ότι η

φιλοσοφική σκέψη δεν μπορεί πιά να έκτεθεί στην υπεράσπιση του θρησκευτικού μύθου, χωρίς να διατρέξει τον κίνδυνο ν' άναίρεθεί, που γράφετε σαν συνέχεια της κριτικής σας, στην άδυναμία του περσοναλισμού γιατί άσχολεϊται με μεταφυσικά προβλήματα.

Σας ρωτώ έγώ: Μήπως τάχα μπορεί ή φιλοσοφική σκέψη ν' άπορρίπτεται και ν' άρνήται το θρησκευτικό μύθο στ' όνομα το δικό της; «Μπορεί βέβαια» λέτε, άφου γράφετε ότι εή ιστορία της φιλοσοφικής σκέψης έχει διαλύσει την αταπότη του θρησκευτικού μύθου, με συνέπεια πλέον ότι έκθέτετε έτσι, φοβερά άσχημα, την φιλοσοφική σκέψη, χωρίς καν να το αντιλαμβάνεστε.

Γιατί ενώ γράφετε ότι ή φιλοσοφική σκέψη είναι άπλως κριτική γνώση του κόσμου και τών φαινομένων της άμεσης έμπειρίας—συγγνώμη, αντίληψης γράφετε—, δέχεστε ν' άσχολεϊται με μεταφυσικά ζητήματα και να προβάλνει, όπως στην περίπτωση του θρησκευτικού μύθου που συζητούμε, στην άρνησή τους. Τί μεγάλη λοιπόν αντίφαση, ν' άρνήσει το θρησκευτικό μύθο στ' όνομα της άναρμόδιας γι' αυτή τη δουλειά φιλοσοφικής σκέψης!

Εάν όμως είναι αληθινό ότι ή φιλοσοφική κριτική μπορεί να σάς οδηγήση στην παραδοχή μιᾶς μεταφυσικής άρνησης, γιατί δεν θέλετε ν' άναγνωρίσετε και σ' άλλους το δικαίωμα να οδηγηθύν σε μιὰ μεταφυσική θέση, για να κλείσουμε έτσι τον... φαύλο κύκλο μας;

Φοβηθήκατε την μεροληψία και δεν την άποφύγατε. Και δεν μπορείτε να πητε ότι σάς άδικεί κανείς.

Όφείλετε, έκτός εάν θέλετε να προχωρήσετε στην όμολογία μιᾶς ΠΙΣΤΗΣ σε μιὰ άναπόδεικτη άρχη (όπως ή φιλοσοφική άρνηση του Θεού), να περιορίσετε την κριτική φιλοσοφική σκέψη στη δουλειά της, στη μελέτη κι' έρευνα των κοινωνικών έκδηλώσεων του προσώπου, των κοινωνικών ή φυσικών φαινομένων—όποια προτιμάτε.

Μά κιόλας έχετε κάνει την όμολογία τούτη της πίστης, όταν γράφετε ότι «έχω όλο το δικαίωμα να μὴν ΠΙΣΤΕΥΩ στους θρησκευτικούς μύθους». (Με τόν ίδιο τρόπο, θά μπορούσε, με πολύ λογικότερη αίτιολογία να ΠΙΣΤΕΥΕΙ κανείς στην θρησκευτική Άλήθεια, όπλισμένος μάλιστα με βετική επιστημονική κατάρτιση σαν του Pasteur, του Driesch, του Carrel, του Eddington, Jeans J., Jung C., Milikan R., Planck και πολλών άλλων παλαιότερων και συγχρόνων επιστημονικών κορυφών). Πόσες φορές, αλήθεια, αντιφάσκουμε με τόν εαυτό μας, χωρίς να το καταλαβαίνουμε!

Όμως καλά κάνετε που παίρνετε την φιλοσοφική κριτική σας μέθοδο έρευνας των μεταφυσικών προβλημάτων, όπως καλά κάνουν κι' όλοι όσοι την χρησιμοποιούν για τόν ίδιο σκοπό. Ποίος δεν έχει όπ' ύψει του—έδω θά μου έπιτρέψετε να επανέλθω σε γνωστές σκέψεις μου—ότι όλα τα συστήματα που βάζουν σκοπό να έρμηνεύσουν τόν κόσμο, έχουν έχτος του τμήματος που άναφέρεται στον κόσμο που πέφτει στην άμεση έμπειρία μας και τμήμα μεταφυσικής, είτε το όμολογούν οι συνθέσεις τους είτε όχι. Έτσι όλοι οι φιλόσοφοι όλης, έχουν συζητήσει στις θεωρίες τους μεταφυσικά θέματα, όπως το βασικό θέμα του πρώτου όντος—της πρώτης άρχης απ' την όποία άπορρέει ο κόσμος—είτε για να το δεχτούν όπως στίς μέρες μας, οι Bergson, N. Berdiaeff, Maritain, σαν προσαπτικό όν έξ' απ' τόν ύλικό κόσμο, είτε για να τ' άρνηθούν και να τό ύποκαταστήσουν μ' ένα απ' τα γνωστά ύποκατάστατα και για παράδειγμα το όποκατάστατο όν-κόσμος, όπλοδή την χειροπιαστή ύλη, στην όποία θέλουν μὲν με συνέπεια ν' άποδώσουν τις ιδιότητες τού όντος, του αιώνιου, του έλευθερου, του άφάρτου (βέβαια, όπως οι άποδοί του όντος), δεν μπορούν όμως να διακινδυνεύουν νάρθουν σε αντίθεση με τα πειραματικά δεδομένα των θετικών επιστημών, που άλλη γνώμη έχουν για τις ιδιότητες της ελευθερίας (άξιωμα άδράνειας της

ύλης) και της άφθαρσίας της (άξίωμα φθοράς και μετατροπής της ύλης σ' ενέργεια).

Δέν μπορεί λοιπόν ο άνθρωπος να υπακούει σε μία μυστική φωνή που τον σπρώχνει στην απόκτηση της συνολικής γνώσης του κόσμου με τη φιλοσοφική σκέψη και να εισχωρήσει με τον λόγο και στο πεδίο της μεταφυσικής, γιατί η μεταφυσική όρμη είναι ένα αναπόσπαστο κομμάτι της ύπαρξής του, (κι' η ιστορία του ανθρώπινου πνεύματος, της φιλοσοφίας και της ψυχολογίας το βεβαιώνουν) άσχετο αν στις μέρες μας κοινός τόπος είναι ο ισχυρισμός όλων των μετά τον Bergson φιλοσόφων ότι η κατάκτηση των μεταφυσικών κι' όλων γενικά των φιλοσοφικών αληθειών γίνεται πιο βέβαια με μία ιδιόζουσα ψυχική λειτουργία, την ένδραση ή διαίσθηση (intuition).

Κι' όχι μόνο φιλοσοφικών μά κι' εμπειρικών επιστημονικών αληθειών, μά δέν θέλω να μακρύνω περισσότερο, αναφέροντας και για τον κλονισμό του κύρους των επιστημονικών προτάσεων στην Νεώτερη Φυσική, με την εισαγωγή άρχων όπως της άρχής του άπροσδιόριστου του Heisenberg, που δέν είναι άλλο παρά κλονισμός του όρθου λόγου στη μελέτη των φυσικών φαινομένων και ν' αναφέρω σχετικά άπ' τους θεμελιωτές της νεώτερης επιστήμης, για την σημασία της διαίσθησης, της ένδρασης του νου (mentis intuitus) του Descartes, στις θετικές επιστήμες και στα Μαθηματικά άκόμη, όπου οι L. E. J. Brouwer, G. Birkhoff, Whitehead, Poincaré κ. π. ά. ύπηρξαν άπ' τους εισηγητές και ύποστηρικτές της σημασίας της.

Ο Αλμ. Φαγκέ της Γαλλικής Άκαδημίας, στο βιβλίο του «Ιστορία της Φιλοσοφίας» σελ. 192, επιγραμματικά τονίζει για το έργο της Φιλοσοφίας: «Ό,τι μπορούμε ίσως να βεβαιώσουμε είναι ότι η φιλοσοφία θά ύπάρχει πάντα γιατί άνταποκρίνεται στην άνάγκη του ανθρώπινου πνεύματος κι' ότι θ' άποτελεί πάντα προσπάθεια άναγωγής των επιστημονικών άνα-

καλύψεων σ' ώρισμένες θεμελιώδεις ιδέες και προσπάθεια να ξεπεραστεί ή έπιστήμη κι' άναζήτηση, όσο είναι δυνατό, της λύσης του παγκόσμιου αίνιγματος» ή κατά κυριολεξία φιλοσοφία κι' ή μεταφυσική ποτέ δέν θά έξαφανιστούν. Η ζωή δέν άξίζει έπεί ο Nietzsche, παρά σάν όργανο της γνώσης. «Όσοδήποτε άπληστη κι' αν είναι κι' αν γίνει ή άνθρωπότητα για τις έπί μέρους γνώσεις, θά έχει πάντα την γεμάτη πάθος κι' άκούραστη περιέργεια, για την γενική καθολική γνώση».

Δέν μένει τίποτα να προσθέσω. Ή μάλλον κάτι άκόμη, ότι ύστερα άπ' όλ' αυτά, έχει διαγραφεί καθαρά ή θέση μου κι' ή θέση σας πάνω στα ζητήματα που θίξαμε, ώστε κάθε συνέχεια θάναι κουραστική επανάληψη των δσων λέχθηκαν. Δέν έχω παρά, μ' όλο το δικαίωμα που μου δίνει ή γαριμιά μας, να σας χαιρετήσω.
ΘΑΝΑΣΗΣ ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ

Σημείωμα για τό «Χρονικό Ιερέως Γρ. Λογοθέτη»

Ένα από τά σημαντικότερα, χωρίς άλλο, λαϊκά χρονικά του τύπου των «ένθυμμάτων» της νεοελληνικής μας παράδοσης είναι και τό δημοσιευμένο στόν «Αίωνα μας» Χρονικό των Κυθήρων του παπα-Γρηγόρη Λογοθέτη. Έκτός άπό την γλωσσική ή άφηγηματική άξία του, που θά την κρίνουν οι άναγνώστες, τό τσιργάτικο τουτο χρονικό κλείνει μία σημαντική περιοχή της έφτανησιώτικης ιστορίας άπό τό 1780 ως τό 1817, έποχή που γίνθηκαν στο Ίόνιο κοσμοϊστορικές ζυμώσεις και κοινωνικές άνακατατάξεις.

Οι άναγνώστες θά έχουν την εύκαιρία να χαρούν, σ' ένα λόγο που αν δέν είναι λαϊκός, κρατάει όμως άπό τις γνησιότερες πηγές του, τά γεγονότα της άνατροπής του βενετζάνικου και έφτανησιώτικου φεουδαρχισμού

άπό τά στρατεύματα της Α' Γαλλικής δημοκρατίας και την άπόδοση της έξουσίας στο λαό. Θά παρακολουθήσουν τόν άνταγωνισμό της Γαλλίας, Ρωσίας και Άγγλίας στο Ίόνιο, πράγμα που είχε σάν άποτέλεσμα να περάσει διαδοχικά ή έξουσία στους ρώσους για να μονιμοποιηθεί για μισό περίπου αιώνα στα χέρια των άγγλων.

Μέσα σ' αυτή την κοσμοχαλασία οι λαϊκές συμπάθειες και αντίδράσεις προβάλλουν άναγλυφα τά μεγάλα γεγονότα, άνακατεμένα με τις μικροφροντίδες της καθημερινής κοινωνικής ζωής του νησιού, κάνουν τό χρονικό του παπα-Λογοθέτη άκόμα πιο θελκτικό. Στις γραμμές του βλέπεις τόν άνθρωπο που νοιάζεται για τόν τόπο του, τόν πατριώτη, τόν Έλληνα. Άξίζει να τόν τιμήσουμε γι' αυτό καθώς και τόν άγαπητό Στρατή Δούκα που τό παραχώρησε στο περιοδικό μας.

Μοσχονάς

Τό μεγάλο μουσικό γεγονός του μηνός, ο Μοσχονάς τελειώνει τις έμφανίσεις του. Το εύχόμεθα καλό ταξίδι και μεγάλες επιτυχίες.

Άλλά έχουμε να του πούμε, ότι τό πέραςμά του, άπό την Άθήνα μας μάς ξύπνησε πολλά άπό τό παρελθόν, που μ' αυτά σάν έφόδια είδαμε τό παρόν.

Άρχισε με ρεσιτάλ στο θέατρο Ήρώδου του Άττικού με 30.000 τό εισιτήριο και τελιώνει στο Στάδιο με 10.000 που ίσοδυναμούν, έν συγκρίσει, με όποιονδήποτε κλειστόν χώρον με 50.000 τό λιγώτερο.

Δέν ξέρουμε ποιος φταίει για τόν άποκλεισμό του Άθηναϊκού λαού άπό την εύτυχία ν' άκούσει την ώραία φωνή του παλαιο κι' αγαπημένου παιδιού της Άθήνας, που περνούσε... κάποτε - κάποτε άπό τά ώδεία κι' άκούγε τούς σφοδούς δασκάλους του, που μαζί με τούς μαγδαρίνους της Μουσικής, αυτούς που σήμερα τόν στεφάνωσαν, τόν φίλησαν και τόν λιβάτισαν και μόχθησαν τόσο!! με τό ένδιαφέρον τους! για τη μόρφωσή του! την άνάπτυξή του! και την άνάδειξή του!! Ίσως, ή βαρυτάτη αυτή ύποχρέωση τόν άνάγκασε να υπακούσει στις κακές ύποδείξεις και ν' άγνοήσει την έλεεινή οικονομική κατάσταση του έλληνικού λαού. Γιατί δέν είναι δυνατόν, ο καλός αυτός καλλιτέχνης, να μη γνωρίζει ότι, ο καλλίτερος άρτίστας της Λυρικής Σκηνής δέν φθάνει τις 30.000 άμοιβή την ήμέρα.

Έτσι, τόν έστράγγισαν σ' όλες τις έκδηλώσεις του, με μόνο γνώρισμα τό έμπορικό κέρδος.

Κάτι που διέφυγε άπό τό έμπορικό τους δαιμόνιο, είναι ή νεοελληνική μουσική ζήτηση της ήμέρας των παραλήδων του τόπου μας, που θά τούς έδινε πολύ περισσότερα κέρδη. Η όργάνωση μιάς βραδιάς με τά μουζούκια, που μπορούσε να σηκώσει 500 χιλ. εισιτήριο. Χωρίς στενοχώριες. Άλλά έχει ο Θεός, στο άλλο ταξίδι.

Ζητούνται Κασσάνδρα

Επιτέλους, ή Διεύθυνση του Βασιλικού Θεάτρου, άποφάσισε να τακτοποιήσει τά έσωτερικά της καλλιτεχνικά ζητήματα. Ήταν καιρός πια να διαπιστώσει, τί είναι ικανά να δώσουν τά καλλιτεχνικά της στελέχη. Γιατί άλλως δέν εξηγείται τό πώς άνέθεσε σε τρεις κοπέλλες τό ρόλο της Κασσάνδρας και που άκόμα δέν έχει άποφασίσει ποιά άπό τις τρεις, που έπί δύο μήνες τώρα σκηνοδέρνονται θά είναι ή καλύτερη να παίξει τό ρόλο. Λέμε λοιπόν, πώς άποφάσισε να τακτοποιήσει τά καλλιτεχνικά της ζητήματα, γιατί τά δεκαέντε χρόνια που μισθοδοτείται ή μία και τά δεκατέσσερα ή άλλη δέν έφθασαν στη διεύθυνση και στόν σκηνοθέτη να διαπιστώσει τί είναι ικανές να δώσουν. Ελπίζουμε ότι ως την πρεμιέρα του Άρχαίου Δράματος, θά έχουν διαπιστωθεί τά προσόντα τους. Άλλά για καλό και για κακό, άς καλέσει άκόμα μερικές Κασσάνδρες. Δέν ξαίρεις τί γίνεται!

ΑΝΤ. ΚΑΡΑΧΑΛΙΟΥ

MANNA

